

Putins inntreden i norsk offentlighet

Fremstillinger av Vladimir Putin i Aftenposten,
Dagbladet og VG i 1999-2000

Einar Olafsson Jordell

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi,
historie og kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Vår 2024

Abstract

This thesis aims to identify and describe representations of Vladimir Putin in Norwegian media coverage in his first period as a prime minister in 1999, and his first year in presidential power in 2000. The method in use is representation analysis. By analyzing coverage from three nationwide newspapers, Aftenposten, Dagbladet and VG, different representations of Putin were identified. These representations, and their underlying coverage, are presented throughout the thesis. How they interact and develop throughout the period in hand are the main topics of discussion in the concluding chapter.

Forord

Jeg vil gjerne takke min veileder, Yngve Flo, for tilbakemeldinger som har vært til stor hjelp. Jeg vil takke min bror, Jon, for uvurderlig sparring og gode råd. Takk til mor og far for oppmuntrende ord og støtte underveis. En stor takk rettes også til min kjære samboer, Johanne, for tålmodighet og støtte hele veien til mål.

Innholdsfortegnelse:

1. Innledning	6
1.1 Tema og problemstilling.....	6
1.2 Bakgrunn for oppgaven.....	7
1.3 Metodevalg og fremgangsmåte.....	10
1.4 Jeltsins regjeringstid, skepsis mot Vesten og norske bilder av Russland.....	13
1.5 Oppgavens gang.....	15
2. Statsministerperioden: Fra urokkelig til uforstandig	17
2.1 Innledning.....	17
2.2 “Urokkelige, faste Putin”.....	18
2.3 Terroren i Moskva og Volgodonsk.....	20
2.4 Hysteri, korrupsjonsanklager og spekulasjoner.....	21
2.5 Består den “Urokkelige, faste Putin”?.....	23
2.6 Kritikk mot “Putins krig”.....	24
2.7 Kritikken tilspisser seg i forkant av toppmøtet i Oslo.....	26
2.8 Avisenes evaluering av Putins besøk i Oslo.....	29
2.9 “Vesle Putin?”.....	30
2.10 “Uforstandige, hensynsløse og brutale Putin” dominerer.....	31
2.11 Kritiske blikk rettes mot Putins intensjoner - “Putins krig” er valgkamp.....	32
2.12 Oppsummering.....	35
3. «Mannen bak fasaden» og «Marionetten Putin»	37
3.1 Introduksjon.....	37
3.2 «Valgkampimaget» - Avisenes omtale av Putins vei til makten i hjemlandet.....	38
3.3 Mannen bak fasaden.....	39
3.4 Marionetten Putin.....	41
3.5 Oppsummering.....	44
4. “Vestvendte Putin” og “Reaksjonære Putin”	45
4.1 Introduksjon.....	45
4.2 Vestvendte Putin.....	45
4.2.1 Åpenhet for medlemskap i NATO.....	46
4.2.2 Diplomatiske trekk ved Putin i dekingen.....	47
4.2.3 Putins vedtak om nedrustning.....	48
4.2.4 Representasjonen: «Vestvendte Putin».....	48
4.3 Reaksjonære Putin.....	49
4.3.1 Urovekkende utvikling.....	50
4.3.2 Korrespondentbrev med advarende essens.....	52
4.3.3 Putin og pressefrihet.....	54
4.3.4 Representasjonen: «Reaksjonære Putin».....	56

5. Fasaden revner etter Kursk-ulykken: “Feige og avmektige Putin” blir avslørt.....	58
5.1 Innledning.....	58
5.2 Inntrykk av katastrofen – mediernes dekning de første dagene etter ulykken.....	59
5.3 Søkelyset rettes mot Putin.....	61
5.4 Putin forverrer skandalen.....	63
5.5 Fiaskobesøket.....	64
5.6 Putin er avslørt - Putins figur i krise og mediestorm.....	69
5.6.1 Del I.....	69
5.6.2 Oppsummerende kommentarer.....	71
5.6.3 Del II.....	72
5.6.4 Oppsummerende kommentarer.....	74
5.7 “Feige og avmektige Putin” er avslørt.....	75
6. Avslutning.....	79
6.1 Avsluttende diskusjon.....	79
6.2 Konklusjon.....	83
7. Referanseliste.....	85
7.1 Aviskilder.....	85
7.2 Litteratur og referanser.....	86

1. Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Dette prosjektet vil undersøke hvilke representasjoner av Putin som var til stede i norske aviser i hans første halvår som statsminister og hans første år som president. Studiet er i så måte en studie av norske mediers førsteinntrykk av Vladimir Putin. En representasjon innbefatter en rekke aspekter. Jeg vil undersøke hva slags type person og leder han ble fremstilt som, hvilke kvaliteter og egenskaper som ble tilskrevet ham, hvilke frykter og verdier han ble fremstilt med, samt hvilke motivasjoner og intensjoner som ble koblet til hans handlinger.

Hans inntreden inn i norsk offentlighet, og denne oppgavens avgrensede tidsperiode, kan deles i to faser. Den første fasen var hans periode som statsminister fra 9. august 1999 – 31. desember 1999. I forkant av hans periode som statsminister var ikke Putin noe kjent navn i norsk offentlighet. Jeg har valgt å inkludere statsministerperioden i mitt prosjekt for å kunne formidle en mer helhetlig fortelling om Putins første tid i norsk offentlighet, og synliggjøre mediernes omtale av det som skulle vise seg å bli hans vei til presidentmakten. Den andre fasen ble innledet da Boris Jeltsin gikk av som president i 31. Desember 1999, og Vladimir Putin automatisk tok over rollen som fungerende president. Da ble det virkelig synlig for den norske offentlighet at sjansene var store for at Putin kunne bli valgt som vårt nabolands neste president. Han var allerede i rollen som midlertidig president frem mot valget, og den kraftige økningen i popularitet som han opplevde i Russland gjennom høsten 1999 var vel dokumentert i norsk media. På dette tidspunktet var presidentvalget ventet avholdt sommeren 2000, men det ble senere fremskyndet til mars. Spørsmålene som ble høyaktuelle for de norske avisene å utforske var: Hvem er Putin? Hvilken retning vil han bevege Russland i? Hvordan vil Putins Russland se ut? Etter det plutselige presidentskiftet økte naturligvis aktiviteten i de norske avisenes dekning av Putin. Tidsperioden i oppgaven min strekker seg frem til slutten av 2000, da hans første år med presidentmakten var over.

Jeg har valgt ut tre norske aviser i mitt analysearbeid: Aftenposten, Dagbladet og VG. Disse tre avisene utgjorde en dominerende rolle i norsk media i tiden rundt tusenårsskiftet, og mottok samlet sett 40 prosent av pressestøtten fra staten i 1999 (NOU 2000: 15, s. 238). Slik sett vil jeg kunne identifisere representasjoner som har hatt en sterk og markant

tilstedeværelse i mediernes dekning. På samme tid ville det kunne bidratt til en mer nyansert og helhetlig analyse å inkludere flere aviser. Med hensyn til tidsrammene for masteroppgaven, og for å legge til rette for et grundig analysearbeid, har jeg valgt å avgrense kildematerialet ned til disse tre avisenes omtale av Putin.

Problemstillingen for oppgaven er: Hvilke representasjoner av Putin er til stede i Aftenposten, Dagbladets og VGs dekning i hans første tid i norsk offentlighet? Ordlyden oppsummerer oppgavens hovedsakelige formål. Underliggende formål vil være å undersøke hvordan de ulike representasjonene utvikler seg gjennom perioden, og det innbyrdes forholdet mellom dem. Et nærliggende oppfølgingsspørsmål til problemstillingen vil være: Hvilke representasjoner av Putin blir stående som de mest gjeldende etter hans første år som president?

1.2 Bakgrunn for oppgaven

Bakgrunnen for valget av denne oppgaven kan forstås som todelt. På et overordnet plan treffer prosjektet en interesse for Norges rolle i verden og den balanserende sikkerhetspolitiske linjen – med hensyn å bevare til allierte i vesten og nabolandet vårt Russland på den andre siden. Å undersøke fremstillinger av Putin i den valgte perioden gir et innblikk i hvordan Russlands utvikling et tiår etter Sovjetunionens oppløsning ble tolket i de norske mediene. På et mer spesifikt plan ble interessen trigget i det store spennet av ulike oppfatninger og fremstillinger av Putin som har eksistert i norske medier det siste tiåret. Han har i norsk media blitt fremstilt som alt fra "machomannen" i latterlig forstand, gjennom saker som harselerer med propagandabilder av Putin i bar overkropp, til den "isolerte, paranoide og maktforvitrede Putin" ved enden av et langbord, i de siste par årene. Med blikk på spekteret av ulike fremstillinger av Putin i vår samtid oppsto ideen om å undersøke hvordan han ble fremstilt helt innledningsvis i sin første presidentperiode. Hvordan ble Putin fremstilt i norsk media da han var et nokså "uskrevet blad" for nordmenn flest?

Ved gjennomføringen av et større og bredere prosjekt ville det vært interessant å undersøke mediernes fremstillinger av Putin over tid, for å danne et bilde av forandringer i fremstillingene over tid. Alternativene jeg så for meg i denne sammenheng var å undersøke en bestemt femårsperiode eller å gå inn i flere mindre periodeutsnitt over et lengre tidsspenn. Med hensyn til tidsrammene for masteroppgaven, og de representasjonene av Putin som var

synlige i 2000, valgte jeg å snevre inn oppgavens tidsperiode. Derfor har jeg rettet fokuset inn mot våre førsteinntrykk av Putin og avisenes fremstillinger av ham gjennom hans første periode som statsminister og hans første år som president. I mine øyne vil også denne oppgavens undersøkelser og funn kunne bidra med sammenligningsgrunnlag, og inngå som en del av et større prosjekt hvor mediernes fremstillinger av Putin undersøkes over et lengre tidsspenn.

Våre oppfatninger av Putin og hans intensjoner ble med ett slag et brennende aktuelt tema i norsk offentlighet da Russland gikk inn i Ukraina, i en fullskala invasjon, i februar 2022. Det internasjonale samfunnet responderte i sterk grad med fordømmelse av Russlands angrep, som ble omtalt som et klart brudd på folkeretten. Daværende utenriksminister Anniken Huitfeldt begrunnet Norges våpenstøtte til Ukraina med at Russlands angrep var et åpenbart brudd på FN-pakten, og at Ukrainas rett til å forsvare seg, og motta våpenstøtte fra andre land, fulgte av selvforsvarsretten i den samme traktaten (Huitfeldt, 2022). Hun slo også fast at Russlands sine påstander om å ha et folkerettslig grunnlag for invasjonen var absurde og i “sterk strid med virkeligheten”. Uttalelsene fra Huitfeldt illustrerer myndighetenes oppfatning av angrepet, og deres begrunnelse for å sende våpen- og materiellstøtte til Ukraina, på lik linje med allierte land i NATO. Den rådende oppfatning i den norske offentlighet var på samme linje som myndighetenes: Russland har gått til angrepskrig på Ukraina uten noen form for rett på sin side. Ukrainas rett til å forsvare seg er klar.

Både Russlands krigføring mot Ukraina og den sikkerhetspolitiske situasjonen som invasjonen medførte i Europa har en tung alvorlighetsgrad som har satt sitt preg på våre oppfatninger av Putin. I tiden etter februar 2022 har spennet i oppfatninger av Putin gjennomgått både en konsolidering og en polarisering. Konsolideringen har skjedd i form av at majoriteten nå oppfatter Putin med en sterkere misnøye. Han er lederen for et land som har gått til angrepskrig mot et naboland. Han er illegitim i denne krigen, ødeleggende for Europas fred og blir sett på som en trussel. De negative konnotasjonene i majoritetens oppfatning av Putin har blitt sterkere etter februar 2022.

Polariseringens konsekvenser har ikke bare rammet den ytterste motpol til majoritetens oppfatninger. Denne motpolen kan beskrives som dem som hevder at Putin har legitimiteten på sin side, og ser krigen som en forsvarskrig mot NATO og vestens aggresjon i russisk interessesfære. Motbøren var også hard mot aktører som ikke støttet Putins handlinger eller

hevdet Russlands rett. Kritikken mot NUPI-forsker Julie Wilhelmsen er et eksempel på hvordan dynamikken endret seg etter invasjonen 24. februar 2022. Hennes tolkninger av den spente situasjonen på grensen mellom Ukraina og Russland i februar 2022, i ukene før invasjonen var et faktum, skapte kontrovers (Wilhelmsen, 2022). Hun uttalte blant annet at hun ikke anså en invasjon som nært forestående, og kritiserte amerikanske myndigheter for deres advarsler om en nært forestående invasjon. Etter invasjonen var et faktum ble hun kalt “Putin-klakør” og formidler av Putins propaganda i et debattinnlegg i Vårt Land (Løkke, 2022a). Løkke talte for at Putins intensjoner med invasjonen måtte sees i lys av hans frykt for at en velfungerende demokratisk utvikling i Ukraina kunne spre seg til Russland, ikke i lys av hans frykt for NATO. I hans øyne var hun en formidler av “Putins narrativ” hvor Russland var nødt forsvare seg fra et NATO som bevegde seg nærmere Russland. Han beklaget senere bruken av begrepet “Putin-klakør”, og ble stående ved kritikken om at Wilhelmsens analyser formidlet Putins narrativ (Løkke, 2022b).

I 2023 mottok Wilhelmsen Fritt Ords pris for sine bidrag i et “offentlig opphetet ordsките, før og etter krigen i Ukraina” (Fritt Ord, 2023). Denne debatten knyttet til våre oppfatninger av Putin og motivasjonen bak invasjonen synliggjør at tematikken er blitt betent, og at det eksisterer et stort spenn av ulike oppfatninger av hans intensjoner og politiske mål i vår samtid.

Mange i vesten og i Norge var sjokkert og overrasket da Putin sendte styrkene over grensen og Russlands invasjon av Ukraina ble et faktum. Sjokket handlet dog ikke bare om invasjonens natur eller frykten som følger av et slikt angrep på europeisk jord. Det var mange som satt igjen med en opplevelse av at de hadde misforstått Putin. De hadde ikke trodd at han ville gå til dette steget. På samme tid var det andre som hevdet at tegnene var klare, og at Putins kapasitet til å iverksette et angrep som dette burde vært synlig i lang tid i forveien.

Meningsinnholdet i våre oppfatninger av Putin er i endring i vår kultur i dag. På lik linje vil meningsinnholdet i oppfatningene av Putin i Norge rundt tusenårsskiftet også være i endring, påvirket av en rekke kontekstuelle faktorer. Jeg vil understreke at jeg ikke vil gå inn i kildematerialet med en bevisst intensjon om å undersøke “hva vi har gått glipp av” eller hvordan vi har misforstått Putin. I et prosjekt som dette er det viktig å være bevisst på at mine egne forståelsesrammer er formet av tiden jeg lever i. I arbeidet med kildematerialet har

jeg derfor hatt fokus på en tilnærming som tar kildene på alvor og analyserer dem i lys av deres egen samtid.

1.3 Metodevalg og fremgangsmåte

I mitt arbeid har jeg benyttet meg av mediearkivet Atekst, fra selskapet Retriever, for å samle inn kilder via søkeordet “Putin”. Aftenposten, Dagbladet og VG var de utvalgte avisene, og andre medietyper enn papirutgavene var ekskludert fra søket. Den avgrensede tidsperioden strekker seg fra 8. august 1999 – 31. Desember 2000. Søket gir 984 treff, og blant disse er det alt fra notiser, til nyhetsartikler, kommentarer og ledere. I innledende fase av prosjektet konsentrerte jeg meg om å lese kildene i flere omganger for å danne en oversikt over perioden, de ulike beskrivelsene av Putin og de mest omtalte hendelsene. Etter å ha dannet en oversikt, fulgte et helhetlig og komparativt blikk som et naturlig neste steg. Her var det vesentlige å få øye på mønstre og utviklinger i kildenes fremstillinger av Putin gjennom perioden. Det helhetlige blikket var videre nødvendig for å øye på kontraster mellom fremstillinger og for å identifisere likheter mellom dem.

To spørsmål har gjennomgående vært vesentlige for å kartlegge fremstillinger i enkeltstående kilder, og for å se den enkelte kilde i lys av nærliggende kilder :

1) Hvilke underliggende oppfatninger og hvilke eksplisitte beskrivelser av Putin er til stede i kilden? I dette ligger undersøkelsen av skribentens implisitte oppfatninger som på mer subtilt vis formidles til leseren, samt de eksplisitte beskrivelsene om Putin som er til stede i teksten. Det legges til grunn at begge disse aspektene er med å forme fremstillingen av Putin som formidles til leseren.

2) Hvilket bilde av Putin var det som dannet seg hos leseren av denne kilden? For å svare på er det nødvendig å forsøke å innta leserens perspektiv og vise åpenhet for kildenes samspill med hverandre. Spørsmålet oppfordrer til å undersøke den gitte kilden i lys av andre kilder som ble publisert på omtrent samme tid.

De fleste av kildene i mediearkivet inkluderer ikke medfølgende bilder eller tegninger. I kildene som også inneholder bilder eller karikaturtegninger er disse inkludert i analysen, i

kraft av sin evne til å formidle fremstillinger av Putin. I noen av kildene er det ikke oppgitt hvem som har skrevet avisteksten. Derfor henvises det i disse tilfellene til ansvarlig redaktør.

I analysearbeidet har jeg benyttet metodikk fra representasjonsanalysenes tilnærminger for å undersøke hvilke representasjoner av Putin som er til stede i kildene. Forståelsen av representasjonsanalyse som ligger til grunn for min analyse er at disse tilnærmingene inneholder et sett med ideer og verktøy som kan brukes til å undersøke meningsinnholdet i fremstillinger av fenomen, konsepter, ideologier, personer, m.m. til ulike tider. En retningsgivende regel her, og i arbeidet mitt, handler om at kildene må leses i lys av sin samtid. Dette baserer seg på en forståelse av at betydninger og mening endrer seg basert på konteksten de fungerer i. Den historiske meningen er slik skiftende (Melve & Ryymin, 2018:61, Andresen mfl., 2015:111) For å fange meningsinnholdet, hva den enkelte fremstilling av Putin betydde i sin samtid, må jeg derfor sette meg inn i den konteksten fremstillingene oppstår i.

Hvilke kontekstuelle forhold er viktige å danne seg en forståelse av i min analyse? Jeg mener at en forståelse for dynamikken i verdenssamfunnet, og forholdet mellom øst og vest, i den gjeldende tidsperioden gir et bedre grunnlag for å forstå fremstillingene av Putin. Dermed er det relevant og nødvendig å danne seg en forståelse av tiden forut for perioden jeg går inn i. I tillegg er det nødvendig å sette meg inn i de sentrale hendelser som omtales i mediene i perioden. Individkonteksten har ikke vært sentralt i mitt prosjekt. Jeg har ikke gått nærmere inn på bakgrunnen til den enkelte skribent eller kommentator. Det ville vært for tidkrevende i et prosjekt som dette hvor hovedformålet å identifisere representasjonene som har sterkest tilstedeværelse gjennom perioden. De enkelte fremstillingenes opphavspersoner har derfor ikke blitt viet noen videre undersøkelse.

Et konstruktivistisk syn på forholdet mellom språk, virkelighet og meningsdannelse fungerer som et premiss for en representasjonsanalytisk tilnærming (Ryymin, 2003:15). Dette synet vektlegger kommunikasjonen og språket mellom mennesker som det meningssskapende. Vi tilskriver verden rundt oss mening gjennom språket vårt, representasjoner og kulturelle koder. Det meningsbærende i representasjonene er det sentrale i en representasjonsanalytisk tilnærming, fremfor undersøkelsen av i hvilken grad de reflekterer virkeligheten. Å pakke ut meningsinnholdet og undersøke hva representasjonen gjør er et viktig formål (Melve & Ryymin, 2018:58-59).

Representasjonene av Putin i avisene bærer etter mitt syn både et meningsinnhold og et potensial til å forme lesernes oppfatning av ham. Det virker rimelig å at innvirkningen representasjonene hadde på lesernes oppfatning av Putin var særlig gjeldende i oppgavens tidsperiode, da han var mindre kjent for det norske folk. Oppfatningene hadde fått mindre tid til å formes, sammenlignet med senere tid. I lys av en slik tangegang vil studier av Putin-representasjoner i norsk media i denne perioden kunne bidra til å kaste lys over lesernes førsteinntrykk av ham, men det sentrale formålet i mine analyser er selve kartleggingen av hvilke ulike representasjoner som ble formidlet i avisene. For å synliggjøre det jeg mener er meningsinnholdet i de enkelte representasjonene vil jeg tydeliggjøre og definere dem i analysekapitlene.

Gjennom hele prosjektet har jeg vært bevisst på å innta en representasjonsanalytisk tilnærming i møte med kildene. I dette ligger et vedvarende fokus på fremstillingene av Putin i den enkelte tekst, og de representasjonene som oppstår i kildenes samspill med hverandre. I nærlesingen av de enkelte tekstene har følgende spørsmål vært sentrale: Hva er det som vektlegges her? Hvilke formuleringer, språklige bilder og metaforer er det som brukes om Putin? Hvilke konnotasjoner er underliggende i begrepene i deknningen? I en analyseoppgave som dette hvor kildematerialet er avistekster er det også viktig å se på hvordan elementene er satt sammen og hvordan dette påvirker meningsinnholdet som formidles: Hva er det som er fremhevet i overskrift og ingress? Hva vektlegges i avslutningen? Deretter er det avgjørende spørsmålet hvordan elementenes sammensetning påvirker fremstillingen av Putin som formidles.

Kildenes samspill med hverandre har også vært viktig. Dette handler for meg om å se den enkelte tekst i lys av de tekstene den omgis av. Ved å kun analysere den enkeltstående kildes fremstilling av Putin for seg selv, uten å se den i sammenheng med omkringliggende kildene om samme tematikk de samme dagene, vil verdifulle biter av representasjonene som når frem til leseren kunne gå tapt. For å fange helheten i representasjonene som ble formidlet til leserne har jeg derfor også analysert dem gruppevis. Grupperingen har basert seg på nærhet i tid og tematikk. I tråd med denne tankegangen kan en enkeltstående insinuerende om Putins intensjoner vise seg betydningsfull dersom flere slike er til stede i gruppen, eller om en av de andre kildene i gruppen er mer bastant på at de samme intensjoner er gjeldende.

Jeg har gjennomført en systematisk og kronologisk kategorisering av de enkelte

fremstillingene. Kronologien har vært viktig å bevare i min tilnærming til kildene. Jeg mener det er en viktig forutsetning i forsøket på å innta leserens perspektiv. Dette innebærer en bevissthet om, og oversikt over, avisenes dekning av Putin i tiden før den gjeldende kilden. Det handler også om å se den enkelte kilde i lys av dekningen om Putin de omkringliggende dagene. Denne tilnærmingen bidrar etter mitt syn til å synliggjøre hvilke sammensatte representasjoner av Putin som ble formidlet til leseren i avisene.

I evalueringen av mine identifiserte representasjonskategorier har jeg utfordret dem i flere runder. Noen av kategoriene ble luket vekk på bakgrunn av kildegrunnet eller en manglende klarhet. Jeg ønsker å vektlegge de kategoriene som har sterkest tilstedeværelse gjennom perioden og illustrere i analysekapitlene hvordan jeg har identifisert kategoriene. De syv representasjonene som presenteres i denne oppgaven er altså representasjonskategorier. “Marionetten Putin” som presenteres i kapittel tre bør sees som en underkategori, en variant av hovedkategorien “Mannen bak fasaden”. Hver av representasjonene er bygget opp av en rekke enkeltstående fremstillinger med vesentlige likhetstrekk. I analysekapitlene vil jeg tydeliggjøre de syv identifiserte representasjonene av Putin, og presentere et illustrerende utvalg av kilder som har vært bidragsytende til den gitte representasjonen for å synliggjøre hvordan jeg har identifisert dem i kildematerialet.

1.4 Jeltsins regjeringstid, skepsis mot Vesten og norske bilder av Russland

I den gjeldende tidsperioden for oppgaven min er den kalde krigen innflytelsesrik, som et bakteppe med sterk tilstedeværelse. Spenningsnivået fra denne tiden var fortsatt ferskt i det kollektive minnet i Norge. Dermed ble det knyttet stor spenning og forventning opp mot retningsvalgene til “Putins Russland”, og hvordan disse kunne påvirke dynamikken mellom øst og vest, i de norske avisene. I det følgende ser vi nærmere på tiåret Russland hadde vært gjennom etter Sovjetunionens oppløsning, før Putin tok over presidentmakten i 2000. Jeg vil også flette inn Hønneland & Rows perspektiver, som gir innblikk i norske bilder av russiske tilstander og fremveksten av en vestlig skepsis i Russland på 90-tallet.

Da Boris Jeltsin ble valgt til president i juni 1991 markerte han starten på det som skulle bli en nokså turbulent og kaotisk periode for russerne, under hans regjeringstid. Han utviste modighet og handlekraft overfor velgerne da han klatret opp på en stridsvogn og talte til

folket under de konservatives mislykkede kuppforsøk i august 1991 (Steinfeld, 2001:35-36). Jeltsin iverksatte massive økonomiske reformer med hensikt om å bringe Russland vekk fra Sovjettidens planøkonomi, over til en mer kapitalistisk og vestlig orientert markedsøkonomi.

Fra den vestlige verdens side ble Jeltsins økonomiske reformer ønsket velkommen, og viljen til å involvere seg var sterk (Rowe, 2013:86). Flere land kom på banen for å bidra til demokratiutvikling og et nytt samfunnsøkonomisk system i Russland, gjennom både lån, kreditter og bistand. Rowe beskriver en utvikling under Jeltsins regjeringstid som gikk fra euforipregede forhåpninger i tiden rett etter Sovjetunionens fall, til skuffelse for russere flest i løpet av 90-tallet. Skuffelsen kom som et resultat av en tung og vanskelig omstilling som ikke hadde klart å forbedre hverdagen til det store flertall av borgerne. På midten av 1990-tallet hadde staten Russland en massiv utenlandsgjeld, og hos folket vokste både misnøyen mot det nye systemet og skepsisen mot vestens intensjoner i deres hjemland. Lundestad (2010:231) peker i likhet med Rowe på at det oppsto en lengsel mot det gamle for mange russere. Sovjettiden var i det minste forbundet med en større grad av økonomisk forutsigbarhet. Denne var nå borte, uten det store å vise til for å veie opp tapet.

“Kald fred” er begrepet som Hønneland og Rowe (2010) benytter seg av for å forklare den vestlige skepsisen som vokste frem hos russerne på 90-tallet. Tankene som fikk rotfeste handlet om at vesten etter den kalde krigen fortsatte sin kampanje for å svekke Russland, men at de i fredstid benyttet seg av andre og mer subtile midler. Hønneland (2005:115) forklarer utviklingen som la til rette for denne tankegangens utbredelse slik: “Etter hvert som den økonomiske situasjonen ikke bedret seg for folk flest, samtidig som de nyrike ble enda rikere og det ble klart at den politiske eliten også fikk sin del av kaka, ble det stadig mer akseptabelt å ta avstand fra de vestlige idealene”. Skepsisen og mistilliten mot vestens intensjoner fikk også grobunn av en oppfatning om at importeringen av vestlige løsninger ikke ville kunne fungere på systemnivå i Russland (Hønneland og Rowe, 2010:142). Det ble hevdet at vestlige land, med USA i spissen, var klar over dette, men drev bevisst sabotasje overfor Russland under dekke av å hjelpe (Hønneland, 2005:116).

Hønneland (2005:108-114) viser at den russiske skepsisen mot vestlige land også bør sees i sammenheng med våre bilder av russerne i denne perioden. Han beskriver at det vokste frem en “elendighetsdiskurs” om Nordvest-Russland i Norge på 90-tallet, og at mange nordmenns bilder av tilstandene i nabolandet ble i overkant svartmalende sammenlignet med realitetene.

Et av utgangspunktene for denne diskursen som trekkes frem er norske nyhetssendingers bilder av tomme butikkhyller i Russland på starten av 90-tallet, og videre ble den forsterket av norske journalisters fremheving av elendigheten på den andre siden av grensen.

Hønneland hevder at det utviklet seg et katastrofeorientert syn på forholdene i Nordvest-Russland i den norske bevisstheten. Dette forsterkede bildet av elendighet la videre til rette for et bilde av oss selv som “de gode hjelperne” overfor Russland. Dette bildet inngår i Norge og vestlige lands “bistandsdiskurs” overfor Russland på 90-tallet (Hønneland & Rowe, 2010:140-143). Komponentene beskrives som en oppfatning av at “vi” i Norge og vesten måtte hjelpe Russland med å stable seg på beina etter Sovjetunionens fall og et tidvis overdrevent ambisjonsnivå.

En rekke faktorer gjorde Jeltsins forsøk på å totalforandre det russiske samfunn og dets økonomi til en formidabel oppgave. Tidlig i hans regjeringstid ble økonomien rammet av kraftig inflasjon, og bruttonasjonalproduktet ble sterkt svekket i første halvdel av 1990-årene (Lundestad, 2010:230). Mistilliten mellom statsmakten og befolkningen ble sterkere som følge av utpreget kriminalitet blant byråkrater og politikere, og de sosiale og økonomiske forskjellene var tiltagende (Gesser, 2012:18). Gjennom andre halvdel av 90-tallet ble Jeltsins helsetilstand kraftig forverret. Sammenbruddet i den russiske økonomien høsten 1998 forverret også hans status i den russiske befolkningen (Lundestad, 2010:231). Prosjektet hans hadde mislyktes i folkets øyne, og den brede støtten han hadde oppnådd i 1991 var i 1999 nede på under ti prosent (Gessen, 2012:16). Jeltsins regjeringstid svekket statusen til vestens idealer i russernes øyne. Hønneland & Rowe (2010:142) peker på at Putin traff tidsånden på kornet og tok utbytte av de anti-vestlige holdningene i befolkningen. Hans proklameringer om et Russland som burde finne sin egen vei fikk positiv respons. Det kontrastfulle bildet mellom den syke, uforutsigbare og alkoholisererte Jeltsin på den ene siden, og Putins kontante retorikk på den andre siden talte heller ikke imot hans sjanser for å tilegne seg folkets støtte.

1.5 Oppgavens gang

I førstkommende kapittel tar jeg for meg høsten 1999, Putins periode som statsminister før han overtok presidentmakten 31. desember 1999. Jeg vil vise hvordan Putin på sensommer og tidlig høst ble presentert som en urokkelig og fast ledertype, i en nokså nøytral forstand. Denne representasjonen er identifisert som “Urokkelige, faste Putin”. Utover høsten endret

fremstillingene av Putin seg, og han ble tilføyd både en brutalitet og en hensynsløshet overfor sivile i Tsjetsjenia. “Uforstandige, hensynløse og brutale Putin” er dermed den andre identifiserte representasjonen,

Jeg vil også synliggjøre, i kapittel to, hva som leder til at det danner seg en viss oppfatning om fundamentet for Putins popularitet blant journalistene i de norske avisene. Denne oppfatningen ligger til grunn for representasjonene av Putin som presenteres i kapittel tre: “Mannen bak fasaden” og “Marionetten Putin”. De er begge bygget på en oppfatning om at Putin har skaffet seg sin popularitet gjennom en falsk fasade, et “hardbarket image”, som har lurt det russiske folket. Skillepunktet mellom dem handler hovedsakelig om hvem som tilskrives “æren” for dette. Har Putin regissert sin egen vei til makten eller er han simpelthen en marionett for Jeltsin og hans krets?

I kapittel fire presenteres to representasjoner av Putin som oppstår gjennom mediernes tolkning av hans politiske intensjoner: “Reaksjonære Putin” og “Vestvendte Putin”. Førstnevnte er en militær og autoritær Putin som fester grepet om statsmakten og mediene. Han vil tilegne seg mest mulig makt, danne et autoritært regime, og befeste en posisjon som global supermakt. Sistnevnte er en representasjon av Putin som ønsker å styrke Russlands samarbeid til vestlige land. Han er bevisst på farene ved isolasjonisme og vil knytte Russland og Europa tettere sammen.

I kapittel fem vil jeg presentere representasjonen “Feige og avmektige Putin”, som bør sees i lys av mediernes oppfatning om Putins fasade i kapittel tre. Etter Kursk-ulykken i august 2000 og Putins håndtering av krisen revner denne fasaden, og den “Feige og avmektige Putin” avsløres. Til slutt følger et avslutningskapittel, med oppgavens avsluttende diskusjon og konklusjon.

2. Statsministerperioden: Fra urokkelig til uforstandig

2.1 Innledning

Startpunktet for tidsperioden som dette kapitlet tar for seg er 9. august, 1999, da Vladimir Putin ble utnevnt til statsminister av Boris Jeltsin. Videre i kapitlet dekkes den gjenværende tidsperioden av 1999, frem til tusenårsskiftet da Putin tok over presidentrollen.

Utnevnelsen av Putin som statsminister skjedde på samme tid som urolighetene i Kaukasus eskalerte, og deknningen i norske aviser de følgende ukene, presenterer Putin i denne konteksten. Innledningsvis i dette kapitlet vil jeg synliggjøre hvordan Putins fikk en ledende rolle som ansiktet utad for den russiske konflikthåndteringen i Kaukasus, og hvordan hans rolleutøvelse fremstilles i de norske avisene. Putins første måned som statsminister er altså tidsperioden for førstkommende del i dette kapitlet. I denne tidsperioden fremstilles Putin som urokkelig og krigersk, med en fasthet over lederstil og retorikk.

Fortellingen om høsten 1999 for Putin og Russland farges av i sterk grad av terrorbølgen som rystet Russland i midten av september, og den påfølgende krigen i Tsjetsjenia. Terroren ble utslagsgivende for russisk krigføring i Tsjetsjenia. Jeg vil synliggjøre hvordan kritikken mot det som omtales i avisene som "Putins krig" utvikler seg i løpet av høsten. Kritikken rettet mot Russlands krigføring tilspisses særlig av meldinger om russiske militære angrep på sivile. Russlands krig i Tsjetsjenia ble sett på som "Putins krig" - derfor retter denne kritikken seg også mot Putin.

Terrorbølgen som rammet Russland og krigen i Tsjetsjenia skapte en kaotisk periode for Russland. Et sentralt spørsmål i dette kapitlet er dermed hvordan Putin fremstilles i de norske avisenes dekning av de kaotiske tilstandene. Spørsmålet er tilknyttet de egenskaper og kvaliteter som jeg mener at Putin ble tilskrevet i de norske avisene de første ukene som statsminister. Han ble fremstilt som en kompromissløs leder, med en fasthet tilknyttet retorikken og lederstilen. Hvordan utvikler fremstillingen av Putin seg denne høsten? Består det urokkelige som var forbundet med ham i startfasen? Hvordan fremstilles den "Urokkelige, faste Putin" når omgivelsene blir kaotiske?

2.2 “Urokkelige, faste Putin”

På samme tid som Putin ble utpekt som statsminister, proklamerte islamister dannelsen av en selvstendig republikk i Dagestan, naboregionen til Tsjetsjenia. To dager etter at Putin overtok, omtales hans holdninger overfor utviklingen i Dagestan i Aftenposten. “Tøff russisk tone overfor Dagestan” er overskriften (Hamberg, 1999). Her slås det fast innledningsvis at Putin “lover å gjenopprette lov og orden i Kaukasus”, og at han nekter å godta dannelsen av en selvstendig og uavhengig islamsk stat i Dagestan. Artikkelen gjør videre rede for at sjefen for det russiske luftforsvaret, Anatolij Kurnikov, har bekreftet at russerne har tatt i bruk kampfly i regionen og at det er blitt utkjempet “harde artilleri og bombekasterdueller” i regionen.

Sakens avslutning sammenligner Putins tilnærming og holdninger til situasjonen, med hans forgjenger sine uttalelser om de turbulente områdene: “Statsminister Putin sa etter et møte med president Boris Jeltsin i går at situasjonen i Dagestan vil være normalisert i løpet av to uker. Jeltsin skal ha godkjent forslag om en rekke tiltak for å skape ro og orden i regionen, som Putins forgjenger Sergej Stepasjin mandag sa holder på å gå tapt for russerne”.

Stepasjin, den forhenværende statsministeren, sine uttalelser om at regionen er i ferd med å gå tapt for russerne skaper her en motpol til Putins uttalelser som gjør at sistnevntes uttalelser fremstår som desto mer kraftfulle. Der forgjengeren pratet om utviklingen i retning av tapt russisk kontroll og tapt territorium, lover Putin om gjenopprettelse av lov og orden og hevder at situasjonen skal være normalisert i løpet av bare to uker.

Tre dager senere rapporterte Dagbladet at Putin har “beordret full krig mot opprørerne i Dagestan”, samt at han vil “utvide offensiven til Tsjetsjenia” (Stanghelle, 1999). Det poengteres i sakens avslutning at tap av territoriet i Dagestan vil være et russisk katastrofescenario, fordi det vil innebære en avskjæring av tilgang til oljeressurser i Kaspiahavet. Sakens hoveddel vier i nokså stor grad plass til sitater fra den nylig utpekte statsministeren. Det første sitatet fremhever en tydelig tilnærming fra Putin: “Vi vil gjøre alt i vår makt for å gjenopprette orden i Dagestan og det nordlige Kaukasus så fort som mulig.” Videre beskrives det at Putins plan er å angripe de islamistiske opprørernes baser i Tsjetsjenia og fortsette storoffensiven, som allerede er i gang, mot opprørerne i fjellene i Dagestan. Putins andre sitat fremhever følgende: “Tsjetsjenia er vårt territorium. Vi vil slå til mot alle steder opprørerne holder til. Vi vil ødelegge opprørerne.”

Fremstillingen av Putin i denne saken er i stor grad fargelagt av sitatene fra Putin selv. De kontante sitatene, i samspill med hans “beordringer” om full krig, knytter en målbevissthet og kompromissløshet til navnet hans.

I en sak i Aftenposten noen dager senere, den 17. august 1999, er også sitatene fra Putin selv en essensiell ingrediens for bildet som dannes av Putin hos leseren. Lov og orden er de dominerende ordene i artikkelen “Moskva vil slå hardt til i Dagestan” (Hanseid, 1999). I ingressen presenteres en sterk kampvilje fra både president Jeltsin og statsminister Putin: “Både president Boris Jeltsin og Russlands nye statsminister Vladimir Putin varslet i går harde virkemidler for å slå ned opprøret i Dagestan”. Videre er det sitater fra den nyvalgte statsministeren som følger. Han talte til de folkevalgte i Statsdumaen etter en avstemning hvor han sikret seg nok stemmer til å bli godkjent som ny statsminister: “Det er umulig å utføre de mange viktige oppgaver vi står overfor uten ro og orden og en sterk regjeringsmakt. Russlands territoriale integritet kan ikke være noe forhandlingspunkt.”

Deretter er Putins uttalelser presentert på følgende vis nedenfor underoverskriften “Sterkt forsvar”: “- Den nye regjeringen vil opprettholde et sterkt forsvar og den utenrikspolitiske linjen vil ligge fast, sa han og understreket at alle krefter vil bli satt inn på å forsvare Russlands interesser som verdensmakt”.

Et sterkt forsvar, en fast utenrikspolitisk linje, og en ubøyelig tilnærming i spørsmål som angår Russlands territoriale integritet og deres interesser som verdensmakt. Beskrivelsene tegner bildet av en nokså militær Putin. Han er fast bestemt på at Russland skal være en tydelig og mektig aktør i verdenssamfunnet - en stormakt som ikke tillater andre aktører å overse dem. Jeltsins verdsettende ord om Putins evner er også inkludert i artikkelen: “Det er nettopp i en situasjon som den vi står overfor i Dagestan at Putins evner kommer til sin rett”. Det kommer tydelig frem at Jeltsin fremhever Putin som den rette mann for jobben, og en leder som folket kan sette sin lit til.

De foregående artiklene er hentet fra perioden fra Putin blir utpekt som ny statsminister av Jeltsin, 9. august 1999, frem mot bilbomben som gikk av i Moskva, 9. september 1999. Noen dager etter den første bomben rapporterer Aftenposten om nok et bombeangrep mot boligblokker i den russiske hovedstaden. Bombene blir beskrevet i som en terrorkampanje i norske aviser, og Putin er tidlig ute med å slå fast at dersom det dreier seg om terrorangrep, er

det angrep fra “usedvanlig onde og kaldblodige” terrorister (Tjønn, 1999). Fra Putins første uker som utpekt statsminister, før bombene i Moskva i september, har jeg presentert eksempler på at navnet hans knyttes opp mot en kompromissløs tilnærming til urolighetene i Kaukasus og et sterkt fokus på gjenopprettelse av lov og orden. Det er også grunn til å tro at leserne kobler en viss fasthet til Putin, en tydelig og bestemt væremåte, som følge av det kontante språket som preger sitatene fra Putin gjengitt i norske aviser. En mulig konsekvens av Putins nylige inntreden i norsk offentlighet i denne perioden er at dekingen i liten grad bærer preg av journalistenes kommentarer og tolkninger. Førsteintrykket av Putin hos norske lesere blir dermed i større grad preget av selve innholdet i hans sitater, som tidvis har fått prege sakene uanfektet av medfølgende tolkning eller kommentarer. I september 1999 har han vært statsminister i en måned, og utviklingen i den norske dekingen utover høsten er naturligvis preget av at det danner seg oppfatninger om Putin i den norske offentligheten.

Advarende røster preger i større grad dekingen av Russlands krigføring i Tsjetsjenia etter bombene i Moskva. Advarslene kommer som følge av frykt for hva bombene kan føre til at russiske myndigheter iverksetter, men blir også kritikk etter hvert som Russland trapper opp krigføringen og går inn i Tsjetsjenia med bakkestyrker.

Putin og russiske myndigheter kobler bombeangrepene i Russland til de islamistiske opprørerne i Kaukasus, og benytter slik bombeangrepene som grunnlag for en oppskalering av krigføringen i Dagestan og Tsjetsjenia. Kritikken fra vestlig hold øker etter anklager om brudd på menneskerettigheter og rapporter om hensynsløs krigføring og drap på sivile mennesker i Tsjetsjenia. I norske aviser omtales også teorier som går på tvers av Putins versjon av hvem som står bak bombene i Moskva. Sistnevnte omtale kan være både bidragsytende og utslagsgivende for hvilke bilder av Putin som danner seg hos norske lesere de etterfølgende månedene.

2.3 Terroren i Moskva og Volgodonsk

I VG, 10 september 1999, presenteres en oversikt over nylige terrorangrep i Russland som viser hvordan bomben som gikk av i Moskva natt til 9. september 1999 føyer seg inn i rekken av en serie angrep og eksplosjoner i landet (Christensen, 1999). Det er i umiddelbar ettertid knyttet stor usikkerhet knyttet til årsaken til eksplosjonen. Ifølge Christensen, har Putin hevdet at det kan dreie seg om en gasslekkasje, men en anonym innringer til en radiostasjon

har hevdet at det er en hevnaaksjon mot russiske myndigheters forsøk på å bekjempe dannelsen av en islamsk stat i Dagestan.

Natt til 13. september gikk det av en ny bombe i en boligblokk nær Moskva sentrum. Aftenpostens korrespondent, Halvor Tjønn, beskriver hendelsen som et attentat og skriver at “på mindre enn en ukes tid har kanskje 200 fredelige beboere i Moskva by mistet livet gjennom grusomme terrorhandlinger” (Tjønn, 1999).

16. september rammes Russland enda en gang av bombeangrep. “Ny bombe ryster Jeltsin” var overskriften da Dagbladet den 17. september 1999 rapporterte om det tredje bombeangrepet i Russland på en ukes tid, som rammet en boligblokk i byen Volgodonsk (Thomassen, 1999). Det rapporteres i saken at 18 mennesker har mistet livet i Volgodonsk-angrepet og det hevdes videre at mistanken retter seg mot de ekstreme islamistene i Tsjetsjenia.

Tre bombeeksplosjoner rammet altså Russland med noen dagers mellomrom fra 9. september til 16 september 1999. I dagene rundt og etter angrepene beskriver norske aviser en kaotisk stemning i Moskva som er preget av hysteri og anklager i ulike retninger. I det følgende vil jeg rette fokuset på hvordan den norske mediedekningen omtaler etterdønningene av bombeangrepene i Russland, og hvordan Putin portretteres i denne deknningen.

2.4 Hysteri, korrupsjonsanklager og spekulasjoner

I forkant av terrorangrepene i Moskva og Volgodonsk var Boris Jeltsin i hardt vær etter rapporter om at han og døtrene hans hadde fått utstedt kredittkort til en verdi av flere hundre tusen kroner fra et sveitsisk byggeselskap. De norske avisene dekket saken, hvor en konfronterende telefonsamtale mellom Bill Clinton og Jeltsin fikk stor oppmerksomhet. Dagbladets sak den 9. september gjengir Clintons rådgiver, som kunne fortelle at Jeltsin benektet anklagene (Thurmann-Nielsen, 1999). Korrupsjonsrapportene fikk antakeligvis mindre dekning som følge av bombene i Russland de påfølgende dagene, men ble endog hengende ved Jeltsin, som enda en korrupsjonsskandale påskrevet navnet hans. I de påfølgende ukene, er denne saken kun et bakgrunns-element, men samtidig en av de mange faktorene som forsterker det kaotiske bildet av tilstandene i Moskva og rådvillheten hos både

borgere, media og ledere. Etter at bombene har gått av rapporterer de norske avisene om hvordan panikken hos russiske borgere, og i den russiske offentlighet, er i ferd med å utvikle seg til en rådvill jakt på syndebukker. “Hysteri i Moskva” er Dagbladets overskrift 16. september (Stanghelle, 1999). “Farlig hysteri i Moskva etter eksplosjonene” er overskriften i en sak fra Aftenposten samme dag (Hanseid, 1999). Aftenposten beskriver at “hat og fremmedfiendtlighet kommer til uttrykk i massemediene”, og trekker frem at russiske aviser tar til orde for å eliminere Tsjetsjenia med bruk av napalm eller kjemiske våpen dersom bombeangrepene mot Russland skulle fortsette.

Norske aviser omtaler også rykter om at de som står bak bombene slett ikke er ekstreme islamister, men interne makthavere som ønsker å tvinge frem et ønskelig scenario før de kommende valgene. “I Moskva går selvsagt de politiske ryktebørsene på høygir”, skriver VG i sin leder den 19. september 1999 (Olufsen, 1999). Videre omtales ryktebørsenes teorier slik:

“...enkelte spekulasjoner vil ha det til at bombeterroren ikke har sitt utspring i krigene i Kaukasus, men at terroren er et grusomt redskap i en intern maktkamp. Hensikten skal være å destabilisere samfunnet for å tvinge frem unntakstilstand slik at valgene på ny nasjonalforsamling og president kan avlyses. Det ville bane veien for en “sterk mann”. Det spiller i den sammenheng liten rolle om en slik person bærer navnet Boris Jeltsin. Det ville uansett være en katastrofe for Russland”.

En kommentar i Dagbladet tar for seg den kaotiske utviklingen i Russland under overskriften “I krig med seg selv”, 17. september (Waage, 1999): “Først ble Jeltsin mistenkt for korrupsjon. Så begynte bombene å ryste Dagestan. Nå sprenges bolighus i Moskva og provinsen - og det går mot valg i Russland” lyder ingressen, og oppsummerer også slik rekken av skandaløse hendelser som har preget den norske mediedekningen av nabolandet. Videre følger en stille advarsel om hva utviklingen i Russland kan føre til: “Med krig i Dagestan og bomber i Moskva har russerne tilsynelatende fått en fiende de kan la fortvilelsen gå utover: svartrumpene, eller folk fra Kaukasus. Terroren kan være hevn for russiske bomber, og deler av mediene spiller opp mot et etnisk hat. Alt synes å ligge til rette for at “den sterke mann” ønskes velkommen”.

Kommentaren advarer mot at Russland kan bli et “samfunnsmessig svart hull” og at

forholdene kan fungere som grobunn for et diktatur. Spekulasjonene om hvem som har ansvaret for bombene omtales slik: “Andre rykter vil ha det til at bombene er en del av en større maktkamp, og kan ikke sees uavhengig av det foregående valget og anklagene om korrupsjon i Kreml. Hensikten er å destabilisere samfunnet og sørge for at valgene avlyses, slik at Jeltsins klan beholder makten, etter hvert uavhengig av presidenten”.

Påpekelsene om at forholdene i Russland legger til alt til rette for “den sterke mann”, i samspill med omtalen av konspirasjonsteoriene som peker mot russiske makthavere kan bidra til å mistenkeliggjøre Putins intensjoner. “Den sterke mann” isolert sett gir konnotasjoner til brutale diktatorer, og kan slik sørge for at lesernes bilde av Putin kobler ham til disse konnotasjonene. På den andre siden kan avisenes omtale av de kaotiske tilstandene i Russland, inkludert korrupsjonsanklagene mot Jeltsin og hans sykdom, være med å fremheve Putin som en trygg havn i et stormende hav. Terrorens brutalitet er såpass fryktinngytende at behovet for at trusselen nøytraliseres er en nærliggende, menneskelig respons. Et militært motsvar som rammer dem som står bak bombene, og fjerner trusselen, bærer en sterk grad av legitimitet. De islamistiske opprørernes intensjoner om å danne en islamsk stat i Kaukasus bidrar også til at legitimiteten ved et russisk motsvar er sterkere. Når Jeltsin ligger nede etter ydmykelser, fremheves Putin som den rette mann for jobben. I det minste - et langt bedre alternativ enn Boris Jeltsin. Allerede høsten 1999 ser man at Putin blir skapt som en motsetning til Jeltsin i de norske avisene.

2.5 Består den “Urokkelige, faste Putin”?

I løpet av høsten kan en spore en stigende kurve i omtalen av Putin og krigen i Tsjetsjenia. I takt med økende rapporter om angrep på sivile øker kritikken rettet mot Putin og Russland i de norske avisene. I starten av november 1999 ble det arrangert et møte om Midtøsten-konflikten i Oslo. Her var toppledere fra blant annet Norge, USA, Russland, Israel og Palestina til stede. I tiden rett før og etter Putins deltakelse på toppmøtet i Oslo, er kritikken rettet direkte mot Putin særlig synlig i de norske avisene. Fremstillingene av Putin gjennom høsten bærer denne utviklingen med seg. Tilstedeværelsen av kritikken i omtalen av Putin er økende, med særlig sterk synlighet rundt toppmøtet i Oslo i starten av november og mot slutten av året, i deknningen av parlamentsvalget 19. desember. Putin og russiske myndighetspersoner avfeieende tilnærming til vestens kritikk bidrar heller ikke til å dempe kritikken fra de norske avisene.

Innledningsvis i dette kapitlet presenterte jeg representasjonen “Urokkelige, faste Putin” fra tiden rett etter at han ble utpekt som statsminister. Dette er en representasjon av Putin som vektlegger en fasthet, handlekraft og kontantheit i hans væremåte og handlinger. Han ble fremstilt med en hardhet og fasthet, og en krigersk retorikk. I denne startfasen ble han dog ikke fremstilt som kynisk, folkerettsstridig eller hevngjerrig. Det var en legitimitet forbundet med hans motsvar til urolighetene i Kaukasus og proklameringen om en islamsk stat fra opprørerne i Dagestan. Terrorbombene som rammet Russland, bidro også til denne legitimiteten. Utover høsten er derimot det dominerende perspektivet i de norske mediene at proporsjonaliteten i russernes motsvar har blitt revet vekk. Russernes krig blir etter hvert sett på som hensynsløs overfor de sivile menneskene i Tsjetsjenia og folkerettsstridig. Spørsmålet er dermed: Hvordan utvikler representasjonen “Urokkelige, faste Putin” seg utover høsten? Består den i det hele tatt? Eller blir den erstattet av en ny og annerledes representasjon av Putin? Dersom den i en viss grad består - hvilke egenskaper og kvaliteter er det som tilføres den “Urokkelige, faste Putin”, og er det noe ved den opprinnelige representasjonen som forsvinner?

2.6 Kritikk mot “Putins krig”

Etter hvert som russernes krig i Tsjetsjenia trappes opp, vokser en vestlig bekymring for utviklingen. Denne bekymringen blir også til skarpere kritikk, etter flere rapporter om at Russlands angrep i Tsjetsjenia rammer sivile. Putin sin rolle som krigens leder og initiativtaker er tydelig i deknningen. Krigen befester seg altså utover høsten som “Putins krig”. Under toppmøtet i Oslo denne høsten, hvor Putin er til stede og har møter med både Bondevik og Clinton, beskriver de norske avisene en russisk statsminister som er opptatt av å forsvare russernes grunnlag og hensikt i krigføringen. I det følgende vil jeg gi et innblikk i hvordan de norske avisene i løpet av høsten utvikler en stadig mer kritisk tilnærming til krigen i Tsjetsjenia, samt hvordan dette påvirker deres fremstillinger av Putin. Kritikken, med rapportering om hvordan vestlige land kritiserte krigen, er en vesentlig faktor for lesernes bilde av den nye russiske statsministerens handlinger og lederstil.

En kommentar i Dagbladet den 22. september 1999, med tittelen “Mer uforstand i Kreml”, retter en tydelig pekefinger mot Russlands makthavere og Putins lederskap (Simonsen, 2000): “Den panikkartede stemningen blant moskovitter flest i dag er forståelig. Det politiske

lederskapets opptreden de siste ukene er først og fremst uforstandig. Ennå er det ikke bevist at tsjetsjenere eller dagestanere står bak den siste tids bombeaksjoner i Russland. Men det er hevet over tvil at den russiske sentralmakten på ny står foran en ytterst alvorlig situasjon i Nord-Kaukasus.”

Putin og Russlands øvrige makthaveres avgjørelse om å eskalere krigføringen i det nordlige Kaukasus kritiseres og kalles blankt uforstandig. Grunnlaget er rett og slett for tynt, hevdes det, da det ikke er beviser til stede for at det er tsjetsjenske eller dagestanske terrorister som står bak bombene. Umiddelbart etter følger en advarende betraktning som sender stikk i retning Putin: “Muligheten for at statsminister Putin en gang for alle knuser opprørerne er liten; faren for at han starter en ny krig er større.”

Putin fremstilles her som en uforstandig og umoden leder. Han er ikke i stand til å suksessfullt gjennomføre planene for krigføringen og vil ikke klare å nå målsettingene. Putin vet ikke hva han er i ferd med å sette i gang, og de uante konsekvensene kan bli katastrofale. Følgende uttalelser fra Putin gjengis i Aftenposten 24. september, og gir heller ikke leseren inntrykk av at Putins handlinger er fattede og gjennomtenkte (Hanseid, 1999): “Vi skal bekjempe terroristene uansett hvor de er. Hvis de er på en flyplass, vel, så bomber vi flyplassen. Vi må stanse dette politiske spillet med geriljaen”.

I VG sin sak: “Dreper på do!”, 25 september, settes Putins uttalelser på spissen i ingressen (Christensen, 1999): “Vi vil forfølge terroristene overalt! Selv om vi overrasker dem på do, vil vi drepe dem der!” Innledningsvis opplyses det om at 300 000 tsjetsjenere har flyktet fra sine hjem og at raketten regner over hovedstaden, Groznyj. Deretter trekker Christensen frem hvordan Putin fremdeles hevder at krigen ikke er rettet mot folket i Tsjetsjenia, men mot den internasjonale terrorismen. Slik tillegges Putin også en hensynsløshet overfor de sivile som er rammet av Russlands krigshandlinger i Tsjetsjenia. I saken viser han ingen anerkjennelse av konsekvensene for folket i Tsjetsjenia, og sier det dreier seg om Russland mot terroristene.

Mot slutten av september skriver Aftenposten at Tyskland sitt utenriksdepartement stiller seg svært bekymret til utviklingen av konflikten i Kaukasus. Her hevdes det at vestlige land har holdt tilbake sin kritikk som følge av en frykt for at Osama Bin Laden finansierer opprørerne, men at det nå er tegn til uro i Tyskland som etterlyser en større tilstedeværelse fra OSSE,

Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (Hanseid, 1999). “Selv i kampen mot terrorisme må det være proposisjoner over de midlene som tas i bruk. Sivilbefolkningen må bli spart, og internasjonale borgerrettigheter ivaretas” er budskapet som gjengis. Aftenposten skriver at titusener av tsjetsjenske flyktninger har krysset landegrensen og ankommet Ingusjetia, som har bedt FNs høykommissær for flyktninger om bistand.

I VG, 7. oktober, skriver Jan Christensen at antallet flyktninger som har ankommet Ingusjetia fra Tsjetsjenia har steget til over 110 000 og at russerne hindrer dem fra å dra videre til andre deler av Russland (Christensen, 1999). Det understrekes avslutningsvis at Human Rights Watch “påpeker at denne blokaden er i strid med russisk lov og internasjonale menneskerettigheter”. “Putins tøffe linje” i Tsjetsjenia tilskrives æren for at hans popularitet har økt kraftig i hjemlandet.

Rapportene om russiske angrep på sivile i de norske avisene øker i de påfølgende dagene, og er utslagsgivende for hvordan krigføringen oppfattes og forstås her hjemme i Norge. “Sivile drept i russiske angrep” er overskriften i Aftenpostens korrespondentbrev, den 8. oktober (Tjønn, 1999). Her rapporteres det om to angrep som har rammet sivile. Det første angrepet fant sted i landsbyen Elistandzi, 7. oktober. 30 mennesker ble drept og like mange ble skadet, ifølge Tjønn. Det andre angrepet er et artilleriangrep, dokumentert via et videoopptak tilsendt nyhetsbyrået Reuters, hvor flyktninger på en buss på vei ut fra Tsjetsjenia ble truffet av en russisk tanks. “11 av flyktningene skal ha blitt drept, og 17 såret” skriver Tjønn.

“Øredøvende taushet” er overskriften i Dagbladets sak, den 11. oktober (Strand, 1999). Kritikken retter seg mot vesten og fraværet av protester mot Russland etter rapportene om angrep på sivile. “En buss med sivile på vei bort fra Groznyj sprenges i lufta av en russisk granat. Det lukter brent kjøtt, og rester av kroppsdeler er spredd rundt den utbrente bussen. 28 mennesker skal være drept, men hvem protesterer?” skriver Strand innledningsvis. Det hevdes videre at krigen har blitt populær i Russland som følge av en streng mediestrategi og massiv bombing som har begrenset de russiske tapene. “Putins krig” beskrives også som “kimen til politisk triumf” for Putin, og det advares mot at den fort kan bli til et nederlag for ham.

2.7 Kritikken tilspisser seg i forkant av toppmøtet i Oslo

En stor begivenhet som fikk betraktelig nyhetsdekning i norsk media var toppmøtet som fant sted i Oslo i starten av november. Bill Clinton var det store trekkplasteret, blant en rekke statsledere og myndighetspersoner som var invitert til samtalene i Oslo. Etter nyheten om at Putin var Russlands hovedrepresentant på møtet rettes også søkelyset mot ham i de norske avisene. De følgende kilder er hentet fra avisenes dekning av Putin og russernes krigføring i forkant av Oslomøtet høsten 1999.

Aftenposten retter kritikk mot Putin den 23. oktober, etter nyheter om at sivile var rammet av russiske angrep på en markeds plass i Tsjetsjenias hovedstad, Groznyj, og trefninger mot en fødeavdeling på et sykehus (Hanseid, 1999). “Hvis Putin mener at rakettskyting mot et fødehjem er en måte å “likvidere terroristsentra på russisk territorium” på, har han en forklaringsoppgave som er middels talt formidabel” skriver avisen, og slår fast at “Moskva bærer et meget stort moralsk og politisk ansvar for det som skjer i Tsjetsjenia”. Videre påpekes det også at russernes offisielle grunnlag for krigføringen ikke holder mål: “Begrunnelsen om at det var tsjetsjenske terrorister som sto bak de avskyelige bombeangrepene i Moskva og andre russiske byer, er svak. Til nå er det ikke bevist at så var tilfellet”.

I Dagbladet omtales det samme angrepet på markeds plassen i Groznyj dagen etter, den 24. oktober (Foss, 1999). “Putin til Oslo med massakre i kofferten” er overskriften på saken som rapporterer at fire russiske raketter tok livet av 143 sivile i angrepet på markeds plassen. Videre skriver Foss at den tyske statsministeren Gerhard Schröder fordømmer angrepet, og at flere tyske politikere har tatt til orde for innføring av økonomiske sanksjoner mot Russland, samt tilbakeholdelse av planlagte lån.

VG sin sak, 25. oktober, med overskriften “Har ordre om å skyte alle”, bringer kraftfulle påstander allerede i ingressen (Strøm, 1999): “Russiske soldater har fått ordre om å skyte alle som prøver å flykte ut fra Tsjetsjenia”. Ifølge Strøm, rettferdiggjøres praksisen i Moskva på grunn av faren for “banditter”, med potensial til å utføre terrorangrep, blant flyktningene. Videre skriver han: “At russerne ikke lenger skiller mellom hvem de skyter på, er tydelig etter at minst ni barn er blant de drepte etter at flere landsbyer ble bombet i går”. Avslutningen på saken vektlegger hvordan krigen er blitt en skamplett som Putin må stå til ansvar for når han

ankommer toppmøtet i Oslo: “For statsminister Vladimir Putin ville det være pinlig om russerne setter inn et angrep mot republikkhovedstaden Groznyj samtidig som han kommer til Oslo på toppmøtet med blant andre Bill Clinton og Madeleine Albright”.

“Slakteren er mest pop” er overskriften i VG 26. Oktober (Christensen, 1999) . Her tilskrives Putins forsøk på å forklare angrepet på markedsplassen ingen troverdighet: “Rakettmassakren på torget i Groznyj belastet Putin i utlandet, særlig etter at han på EU-møtet i Helsingfors serverte historien om at torget var base for “væpnede banditter” og at eksplosjonen skyldtes intern rivalisering. Men russere flest ser ut til å støtte “slakteren” Putins brutale ødeleggelse av nesten alt i Tsjetsjenia”.

Sistnevnte sak i VG illustrerer hvordan representasjonen av Putin endret seg denne høsten. På sensommeren ble han fremstilt som urokkelig, fast og resolutt. Mot slutten av oktober 1999 fremstilles han som en brutal slakter.

Dagbladets leder 30. oktober, to dager før toppmøtet i Oslo, illustrerer hvordan meldingene om angrep på sivile mennesker, har påvirket norsk medias syn på de russiske makthaverne og krigen de fører i Tsjetsjenia (Stanghelle, 1999). “Blodbadet” er tittelen og avisen fatter seg i korthet: “Putin vil avvise at det foregår en krig i Tsjetsjenia. Han kaller blodbadet en antiterroristisk operasjon. Tsjetsjenia er en del av Russland, og dermed blir blodbadet der en intern sak, understreker Putin”. Lederen avsluttes med følgende oppfordring til Bondevik før møtet med Putin: “Målet og middelet henger ikke sammen. Vi går ut fra at statsminister Kjell Magne Bondevik vil understreke det når han møter Putin. Han må fortelle den russiske statsministeren at ingen frigjør et folk fra terrorister ved å sende hundretusener av dem på flukt og bombe hjemmene deres flate”.

I de norske avisenes dekning av Putin i forkant av Oslomøtet er det tydelig at den fremstillingen av Putin som fremkommer, er sterkt annerledes fra “Urokkelige, faste Putin” - representasjonen som var gjeldende i hans første uker som statsminister. Der Putin tidligere ble portrettert som en urokkelig forsvarer av Russlands integritet og borgernes trygghet, som en kontant motpol til opprørere og terrorister, er han nå først og fremst en uforstandig og hensynsløs krigsleder. Legitimiteten hans er forsvunnet. Hvordan kan angrepet på sivile mennesker på en markeds plass forsvarliggjøres? Et motsvar til opprørernes dannelse av en egen stat i Kaukasus bærer med seg en legitimitet. Et motsvar til terroren, og intensjonen om

å nøytralisere terroristene bak bombingene, kan også forsvarliggjøres. De norske avisene beskriver i forkant av Osломøtet en russisk statsminister som har mistet denne legitimiteten, gjennom uforstandige handlinger og hensynsløshet overfor sivile liv. Det resolute han ble fremstilt med innledningsvis er erstattet med en voldsom brutalitet. Putins intensjoner settes det foreløpig ikke store spørsmålstegn ved, men det pekes på et gap i proporsjonaliteten: “Målet og middelet henger ikke sammen”. Det er en klar forventning til stede i deknningen. Det er forventet at Putin skal bli “satt på plass” i møte med de vestlige topplederne. Bill Clinton og USA vil nok være tydelig i sin kritikk, og det forventes at Bondevik skal levere det samme tydelig budskapet om at russerne har gått for langt og at deres krigføring i Tsjetsjenia er uakseptabel.

2.8 Avisenes evaluering av Putins besøk i Oslo

“Putin øvde seg på Bondevik” er overskriften i Dagbladets omtale, 2. november, av møtet mellom Putin og Bondevik i Oslo (Stanghelle, 1999). Her hevdes det at Putins viktigste jobb i Oslo er å “presentere seg for hjemmepublikummet som en statsmann og Bill Clintons likemann, og forklare at krigen i Tsjetsjenia er nødvendig”.

Videre skriver Dagbladet: “I går øvde han seg på Kjell Magne Bondevik. Med kraft fremførte han det synspunktet at krigen Russland fører i Tsjetsjenia er både rettferdig og nødvendig. Men det er i dag det gjelder. Da møter han Bill Clinton, og må svare for de menneskelige lidelsene krigføringen i Kaukasus fører til”. Beskrivelsene bærer en tydelig forventning om at Clinton ikke kommer til å kjøpe Putins forklaring. Putins narrativ om Tsjetsjeniakrigen befinner seg langt fra vestlige lands oppfatning om krigen, og lederen av den vestlige verden vil nok stille Putin til veggs.

I Dagbladet, 3. november, slås det fast at besøket til Oslo ikke var noen stor suksess for Putin (Strand, 2000). Det hevdes at Putin sitt ønske var å fremstille krigen i Tsjetsjenia som rettferdig og nødvendig, og at disse forklaringene ikke holdt vann hos Clinton og de andre lederne. Avisen peker på avlysningen av en felles pressekonferanse etter Putins samtaler med Clinton som et klart tegn på at samtalene ikke var vellykket. “Putin fikk kjeft av Clinton” er Dagbladets overskrift, og det tilføyes at Clinton advarte Putin mot en eskalering av konflikten i Tsjetsjenia, og sa at det ikke finnes militære løsninger på konflikten.

Johnsen (1999) forteller en lignende beretning om Putins erfaringer i Oslo i VG den 3. november. Her inkluderes også Putins møte med Bondevik på listen over skamletter for den russiske statsministeren. “Russerne fikk grov kjeft” er overskriften og i ingressen slås det fast at Putin ble “overhøvet av Kjell Magne Bondevik” og “hudflettet av Bill Clinton”. Avslutningsvis påpekes det at Russlands anliggende for møtet i Oslo først og fremst var å kartlegge “graden av raseri mot Russlands Tsjetsjenia-aksjon”, og at responsen var resolutt: “Han fikk et klart og samstemt svar: Russlands militære innblanding er uakseptabel”.

Dragsnes (1999) sin kommentar i Aftenposten 3. november er ikke like skarp i språket, om russernes grad av suksess under samtalene i Oslo. Her poengteres det at Putin stilte til møtene med et sterkt forklaringsbehov for krigen i Tsjetsjenia, og at han fikk forståelse for Russland sin rett til å stå opp mot terrorisme. Det vektlegges også at Putin viste forståelse for vestlig bekymring. Dragsnes oppfordrer Russland og Putin til å synliggjøre at denne forståelsen for vestlig bekymring er reell, og vende ord om til handling.

Dagbladets leder, 5. november, slår fast i overskriften at Putin fikk en “kald skulder fra vesten” i møte med topplederne i Oslo (Stanghelle, 1999). Dagbladet skriver at Putin forsøkte å få vesten til å se krigen som en nødvendig del av internasjonal kamp mot terrorisme, men at legitimeringen av krigen uteble fra vestens side. “Dermed talte Putin for døve ører” er konklusjonen.

Videre bringes det inn et perspektiv som skiller seg noe ut, og sjelden beskrives eksplisitt, i avisenes omtale av Putin i tiden før og etter tusenårsskiftet. Det hevdes at “felttoget til Putin har en underliggende ideologisk-psykologisk begrunnelse. Og den er: Ingen lilleputtnasjon piller store Russland på nesen”. Lederen hevder altså at en del av begrunnelsen for russernes krig i Tsjetsjenia kan spores tilbake til det som beskrives som et ydmykende tap for den russiske hæren i Tsjetsjenia i 1996. Antydninger om at Putin eller Russland bærer med seg et mindreverdighetskompleks er generelt ikke fraværende i de norske avisene, men formuleringene i lederen stikker seg frem ved å være direkte, og ved å peke eksplisitt på en tidligere militær ydmykelse som årsak til frustrasjon hos russerne.

2.9 “Vesle Putin?”

Dekningen bærer preg av en viss latterliggjøring av Putins manglende gjennomslag for egen agenda på møtene. Det er gjentagende i avisenes omtale av Putins opptreden på toppmøtet i Oslo at han stiller med et voldsomt forklaringsbehov. Putins versjon av hva som foregår i Tsjetsjenia er et narrativ som de norske avisene ikke stiller seg bak. I evalueringen av Putins opptreden er det gjennomgående hevdet at Putin ikke fikk anerkjennelse fra de vestlige topplederne for sitt syn på Tsjetsjeniakrigen, og sine forklaringer for russisk krigføring. Narrativet som er synlig i de norske avisenes evaluering av Putins grad av suksess på toppmøtet tegner et bilde av en uerfaren og gutteaktig Putin. Han fremstilles som en mindreverdige aktør på toppmøtet i Oslo, sammenlignet med de vestlige topplederne. Han ville så gjerne at vestens ledere skulle se hans perspektiv på krigen i Tsjetsjenia, og Russlands ofringer i møte med en internasjonal trussel - terrorisme. Selv om han forsøkte så godt han kunne å nå gjennom, klarte han ikke å få gehør. Han ble heller irettesatt med kjeft av de erfarne politiske lederne. Ifølge VG ble han “overhøvet av Bondevik” og “hudflettet av Clinton”. Putin hadde ifølge mediene behov for en sterk realitetsorientering, og fikk denne servert av både Bondevik og Clinton.

2.10 “Uforstandige, hensynsløse og brutale Putin” dominerer

Frem til nå har vi sett at Putin ble fremstilt som en urokkelig, fast og resolutt leder i de første ukene, av hans periode som statsminister. I løpet av høsten tilføres Putin en uforstandig lederstil. Det befestet seg også at hensynet til sivile liv i Tsjetsjenia ikke har stor betydning for ham. Slik forandres fremstillingen av Putin i de norske avisene høsten 1999. Putin ble forvandlet fra en urokkelig og fast statsminister til en uforstandig og hensynsløs krigsleder som kjører sin egen vei og ikke bøyer av for noen. Det krigerske ved ham består, men blir uforstandig, hensynsløst og brutalt. Slik sett er det grunnlag for å si at “Urokkelige, faste Putin” forvitrer og blir til en annen representasjon av Putin: “Den uforstandige, hensynsløse og brutale Putin”. Denne overgangen, fra den første representasjonen til den andre, finner sted fra starten av oktober og frem mot starten av november. “Uforstandige, hensynsløse og brutale Putin” er en krigsleder som, i eget hode, rettferdiggjør krigen på en uforstandig måte. Hans handlinger og strategi i krigen er lite gjennomtenkte. Hensynet til sivile liv er tilnærmet fraværende.

I etterkant av toppmøtet i Oslo ble han i deknningen tilføyd et slags

mindreverdighetskompleks i møte med de vestlige lederne. Han forsøkte så godt han kunne å forklare krigføringen i Tsjetsjenia, men klarte ikke å oppnå sitt ønske om anerkjennelse fra de vestlige topplederne.

På dette tidspunktet, etter gjennomføringen av møtet i Oslo i starten av november, er ikke Putins intensjoner utfordret i stor grad i de norske mediene. Kritikken mot Putin har i stor grad handlet om at midlene har vært for harde i kampen mot terroristene. Putin og Russland sin offisielle hensikt med krigen, å bekjempe terrorister og imøtekomme trusselen fra de islamistiske opprørerne, anses som deres reelle hensikt også i de norske mediene. I det følgende presenteres stemmer som utfordrer denne etablerte sannheten, og setter søkelyset på Putins “reelle” intensjoner i krigen mot Tsjetsjenia.

2.11 Kritiske blikk rettes mot Putins intensjoner - “Putins krig” er valgkamp

De følgende artikler og ledere illustrerer hvordan Aftenposten, VG og Dagbladet på slutten av året 1999, etter flere måneder med krig i Tsjetsjenia, har utviklet et perspektiv som i sterkere grad peker på Putin som en krigsprofitør. Perspektivet innebærer en fremstilling av Putin som en krigsleder som ofrer sivile liv i Tsjetsjenia i sitt eget politiske øyemed. I det følgende ser vi nærmere på hvordan Putin fremstilles i de norske avisene på tampen av året.

“Valg med soldater på slagmarken” er den megetsigende overskriften i Aftenpostens sak 19. desember 1999, samme dag som parlamentsvalget i Russland holdes (Hanseid, 1999). Innledningsvis går krigsdekningen og valgomtalen hånd i hånd: “I Tsjetsjenias hovedstad var det i går kamper sørvest i byen. Russerne påstår at de har kontroll over området, mens opprørerne hevder russerne ble drevet tilbake. Meningsmålinger tyder på at partiet Enhet kommer til å gjøre det godt under dagens russiske parlamentsvalg. Det vil gi statsminister Putin et godt utgangspunkt foran sommerens presidentvalg.”

Saken forteller at Putin har uttalt at tapene av sivile liv i Tsjetsjenia er begrenset og kan “telles på en hånd”. Etterfølgende underoverskrift sår tvil om sannhetsgraden i Putins uttalelser: “Moskva fortier”. Her beskrives russiske myndigheters sine offisielle tall på antall drepte russiske soldater på følgende måte: “Ifølge offisielle tall fra Moskva er 533 soldater drept siden Russland startet militærkampanjen mot Tsjetsjenia i september. Men da har ikke

russerne bekreftet at mer enn 100 soldater skal ha blitt drept i Groznyj sist onsdag.”

Her hevdes det altså at russiske myndigheter opererer med tall som underdriver sannheten, det reelle antallet drepte russiske soldater. Rekkefølgen hvor “Moskva fortier” etterfølger Putins uttalelser om begrensede tap av sivile liv bidrar implisitt til å skape et inntrykk av at Putin og russiske myndigheter også fortier det reelle antallet drepte sivile mennesker i krigen.

Dagbladet har valgt “Valgkamp på slagmarka” som tittel på sin leder 20. desember, dagen etter parlamentsvalget i Russland (Stanghelle, 1999). På tidspunktet for publisering er ikke valgresultatet klart. Tonen i lederen retter, i sterkere grad enn ovennevnte sak fra Aftenposten, direkte og spissformulert kritikk mot Putin. I innledningen slås det fast at “det blodige felttoget i Tsjetsjenia har gjort statsminister Vladimir Putin til Russlands mest populære politiker”, og i avslutningen er det poengtert at “Putin har bygd sin politiske plattform nærmest utelukkende på krigen i Tsjetsjenia, og hans fremtid står og faller på at han makter å få kontroll over utbryterrepublikken”. Lederens siste setning stadfester poenget i avslutningen: “Derfor vil også den neste valgkampen utkjempes på en slagmark som er like ustabil og uforutsigbar som russisk politikk for øvrig”.

Dagbladet peker her tydelig på en sammenheng mellom det “blodige felttoget” i Tsjetsjenia og Putins popularitet. De fremstiller en presidentkandidat som er fullt klar over hva som har skapt hans popularitet som politiker, og til nå bare har vært gjennom startfasen av sin “valgkamp på slagmarken”. Etter parlamentsvalget bygges det altså opp til en overgang til det nye året hvor Putin retter alt sitt fokus mot inn mot det kommende presidentvalget. Alt står og faller på om han klarer å etablere russisk kontroll i Kaukasus. Han har styrt et blodig felttog, og valgkampens viktigste fase for ham er i ferd med å begynne. Dagbladet fremhever også uforutsigbarheten ved Putins valgkamp på slagmarken. Det er en underliggende advarsel i budskapet - en advarsel om at vi enda ikke vet hvor langt han er villig til å gå for å oppnå sitt mål om å bli president.

En lignende advarende essens er til stede i VG sin leder, 18. desember (Olufsen, 1999). Lederens tittel er “Tragedien i Tsjetsjenia” og den omhandler i stor grad daværende utenriksminister Knut Vollebæks besøk til de krigsutsatte områdene i Kaukasus. Vollebæk var på tidspunktet formann i OSSE og besøkte områdene i kraft av dette embetet. I lederens avslutning omtales krigens betydning for Russlands makthavere: “Boris Jeltsin og hans menn

fører en populær krig mot banditter og terrorister, som er det offisielle mål for offensiven i Tsjetsjenia. De fremstår som handlekraftige politikere og håper selvsagt at de skal kunne innkassere gevinsten i morgendagens valg på ny russisk nasjonalforsamling”.

Videre advares det om en mulig eskalering av krigføringen dersom makthaverne bestemmer seg for å ta fullt utbytte av krigens potensial til å sikre dem økt popularitet hos de russiske velgerne: “Russiske representanter har tidligere antydnet at Kreml nok kan vise større forhandlingsvilje bare valget er over. Det tror vi er et fåfengt håp, hvis da ikke krigslykken snur for russerne. Hvis Jeltsin og hans allierte finner ut at de har tjent politisk på krigen i valget, kan resultatet lett bli det stikk motsatte”. Siste setning antyder at Jeltsin og hans krets vil kunne iverksette en eskalering av krigføringen i Tsjetsjenia dersom de vurderer at dette vil gagne deres presidentkandidat Putin i presidentvalget. På dette tidspunktet var det ventet at presidentvalget skulle finne sted sommeren 2000, men det ble senere fremskyndet til mars 2000. Det er også verdt å merke seg at Putin ikke fremheves eksplisitt, men inngår i betegnelsene “Boris Jeltsin og hans menn” og “Jeltsin og hans allierte”. Det er Jeltsins krets som tilskrives den reelle makten. Avslutningen vektlegger dog Putins betydning for Jeltsin: “...for Jeltsin gjelder det å sikre arverekkefølgen for seg selv og statsminister Putin. Det er tross alt bare et halvt år til Jeltsins etterfølger skal velges.”

Her er det et perspektiv som står i en viss motsetning til narrativet hvor Putin driver valgkamp på slagmarken og har markedsført seg selv gjennom krigen i Tsjetsjenia. I VG sin leder er det Jeltsin og hans menn som trekker i trådene. Det er Jeltsin som skal sikre seg selv i presidentvalget, ved å sørge for at Putin blir hans etterfølger. Lignende perspektiver er til stede i de norske avisenes dekning av Putin i starten av 2000. Fremstillingen av Putin som Jelstin-kretsens marionett følges opp og presenteres i denne oppgavens neste kapittel.

Koblingene mellom Putins valgkamp, altså veien mot presidentmakten, og krigen som føres i Tsjetsjenia er sterke i de ovennevnte kildene på slutten av året i 1999. På dette tidspunktet er det noe uklart hvorvidt det hevdes at Putin tar utbytte av en populær krig for å nå sitt politiske mål, eller om krigen har vært planlagt lang tid i forveien - for å iscenesette egen popularitet frem mot et presidentvalg. Sammenhengen mellom Putins vei til makten og krigen vokste seg sterkere i den norske mediedekningen etter at Jeltsin offentliggjorde sin umiddelbare avgang som president, 31. desember 1999. Statsminister Putin rykket dermed automatisk opp i rekkene, og ble midlertidig fungerende president i hans fravær. Putins intensjoner med

krigen i Tsjetsjenia er utgangspunktet for representasjonene som presenteres i neste kapittel: “Mannen bak fasaden” og “Marionetten Putin”.

2.12 Oppsummering

Fremstillingen av Putin i de norske avisene i 1999, i perioden etter at han ble statsminister, endret seg i løpet av høsten. Terroren som rammet Russland og krigen i Tsjetsjenia var utslagsgivende for Putins vei til presidentmakten. Begge deler var også dominerende tematikk i den norske dekningen av Putin denne høsten. Kritikken mot Putin fra de norske mediene var i stor grad rettet mot Russlands krig i Tsjetsjenia. Denne kritikken ble forsterket og tilspisset som følge av rapporter om flere russiske angrep som drepte sivile i Tsjetsjenia. Putins deltagelse på toppmøtet i Oslo i starten av november 1999, ble også viet mye oppmerksomhet i de norske avisene. Avisene vektla at han kom til Oslo med et voldsomt forklaringsbehov, og sivile liv på samvittigheten. Dekningen i forkant og etterkant av møtet var nok i stor grad med å forme fremstillingen av Putin overfor leserne i Norge denne høsten.

Innledningsvis presenterte jeg den “Urokkelige, faste Putin”. Dette er en representasjon av Putin som var til stede i de norske avisene de aller første ukene av hans tid som statsminister. I dekningen i denne perioden ble han fremstilt som en målrettet, urokkelig og kontant leder. Avisenes overskrifter og innholdet i sitatene hans bidro hovedsakelig til å bygge opp denne representasjonen. Det kan også legges til at en bidragsyter til denne representasjonen rett og slett var omstendighetene. Han var nyvalgt statsminister da opprørerne i det nordlige Kaukasus proklamerte en egen stat med ambisjoner om utstrekning “fra kyst til kyst”, fra Kaspiahavet til Svartehavet. Hans lovnader om motsvar og urokkelig forsvar av Russlands territoriale integritet farget på dette tidspunktet et nokså uskrevet blad, for både Russlands borgere og de norske avisene.

I etterkant av terroren, og i de norske avisenes dekning av de kaotiske tilstandene i Moskva, er det etter mitt syn grunn til å hevde at representasjonen av Putin ikke forandret seg nevneverdig. Russland sto i flammer, og det hersket rådvillhet og hysteri i Moskva ifølge de norske avisene. Putins person ble dog ikke kastet under de samme betegnelsene. Det kan også tenkes at omtalen av det kaotiske og skjelvende Russland bidro til å fremheve Putin som “urokkelig og fast”, men det er vanskelig å dokumentere en slik påstand. De norske avisenes dekning av forholdene i Russland rett etter terrorbølgen kan ha bidratt til å fremheve den

“Urokkelige, faste Putin” ved å skape et bilde av at han var omgitt av tøffe omgivelser.

Det utslagsgivende som forandret representasjonen av Putin i de norske avisene denne høsten var rapportene fra Tsjetsjenia, som kastet nytt lys over “Putins krig”. Rapportene som omhandlet drap på sivile mennesker i Tsjetsjenia gjennom angrep fra russerne, fikk stor oppmerksomhet i de norske avisene. Denne krigføringen ble sett på som uforstandig fra vestlig hold. Ettersom at de norske mediene opplevde at Putin og russiske makthavere svarte avfeie og benektende på kritikken, fremfor å ta ansvar eller å imøtekomme kritikken, ble deres syn på Putin forandret. Han ble i løpet av høsten 1999 i sterkere og sterkere grad sett på som uforstandig, og hensynsløs overfor sivile menneskeliv i sin krigføring. Etterspørselen etter bevis for at det faktisk var de islamistiske opprørerne som sto bak bombekampanjen mot Russland, vokste seg også sterkere i avisene. Russiske myndigheters offisielle grunnlag for “Putins krig” mistet sin legitimitet, i de norske avisenes øyne. Gjennom denne utviklingen ble representasjonen av Putin i de norske avisene erstattet. Den “Urokkelige, faste Putin” mistet retten han hadde på sin side. Putin ble statsministeren som gikk for langt, uten tilstrekkelig grunnlag for å gå til krig. “Uforstandige, hensynsløse og brutale Putin” ble dermed den gjeldende representasjonen i de norske avisene utover høsten.

I avisenes evaluering av Putins opptreden i Oslo, ble det ettertrykkelig fastslått at Putin fikk kjeft av de vestlige topplederne. “Uforstandige, hensynsløse og brutale Putin” ble fremstilt som en liten aktør med en forvridd rettferdiggjøring av krigen i Tsjetsjenia. I møte med Norge og USA fikk han ingen anerkjennelse for sitt eget narrativ. Han ble møtt med irettesettelse og kjeft, ifølge avisene. I denne dekningen tillegges Putin en latterlighet. Han ble fremstilt som en liten mann med et mindreverdighetskompleks overfor de vestlige lederne. Han skulle prøve å overbevise “de store gutta”, men måtte reise hjem med halen mellom bena.

Fra desember 1999 er det presentert noen artikler og ledere som fremstiller Putin med en større grad av kalkulert kynisme. Perspektivet som er gjeldende i disse kildene vektlegger krigens betydning for hans vei til presidentmakten. Det hevdes at Putin tar utbytte av krigen og ønsker å bruke den til å oppnå sitt politiske mål - å bli president i Russland. Koblingen mellom krigen og Putins vei til makten utforskes nærmere i neste kapittel, som hovedsakelig omhandler dekningen i de norske avisene i de første par ukene av år 2000. Etter at forhistorien nå er fortalt, går vi nå inn i Putins første periode som president for Russland.

Startpunktet for neste kapittel er 1. januar 2000, dagen etter at Jeltsin annonserte sin avgang og Putin tok over som midlertidig fungerende president.

3. «Mannen bak fasaden» og «Marionetten Putin»

3.1 Introduksjon

Putin var i starten av 2000 presentert i avisene som en ukjent skikkelse man ikke visste så mye om. Det ukjente og gåtefulle var noe som i betydelig grad ble fremhevet og koblet til navnet hans. Dette inntreffer særlig tidlig i 2000, med reportasjer som forsøker å greie ut om hans tidligere yrkeskarriere i KGB og FSB. Yrkesfortiden sin natur bidrar til en sterk grad av mystikk koblet til skikkelsen hans. Dette var en mann som gjennom sitt arbeid i de hemmelige sikkerhetstjenestene har bygget opp en ekspertise på å operere i det skjulte og unngå å avsløre reelle intensjoner. Den raske stigningen i gradene var også et bidragsytende element til det gåtefulle ved Putins person. I norske aviser var det tidlig beskrivelser av hans yrkesfortid som vektla en rask stigning i gradene med beskrivelser som «kometkarriere» og «rakettfart». Den raske stigningen i gradene og hans nokså plutselige fremtreden i Russlands øverste politiske maktposisjoner vitnet om noe ekstraordinært. Hvilke egenskaper ved ham som kan tillegges ære for karriereutviklingen, er en slags X-faktor som de norske avisene forsøker å finne svar på. I dette kapitlet tar vi et nærblick på de aller første dagene i år 2000, rett etter det plutselige presidentskiftet i Russland. Hvordan ble innsettelsen av Putin som midlertidig president tolket i de norske avisene? Hvordan fremstilles Putins i deres fortellinger om hans vei til makten?

To representasjoner av Putin presenteres. «Mannen bak fasaden» er den overordnede hovedkategorien. «Marionetten Putin» er en underordnet kategori i hovedkategorien. I begge representasjonene er Putin mannen bak en fasade. Fasaden er det som i de norske avisene ble sett på som «valgkamp-imaget» til Putin i Russland. De to representasjonene differensieres gjennom en sterk forskjell i hvor stor grad av autonomi som er koblet til Putins person. I «Mannen bak fasaden» er han en selvstendig aktør som har steget i gradene og opererer med en ekspertise som er nært knyttet til hans tidligere arbeid som hemmelig agent. I «Marionetten Putin» er han fremstilt med langt mindre grad av selvstendighet og autonomi.

Her er han en brikke i et maktspill. Han er plukket opp av Jeltsin-kretsens mektige bakmenn, og plassert i scenelyset for å spille ut en rolle. Scenarioet her tilsier at Putins effektive vei til makten skjedde som følge av en plan skapt av Boris Jeltsin og mektige bakmenn. Det er altså ikke kvaliteter eller egenskaper ved Putin som gjør at han har steget i gradene. Han er en brikke i en plan som skal sørge for å feie vekk det ødeleggende potensialet til korrupsjonsanklager, og manifestere maktposisjonene til “Jeltsin og hans menn”. Gessen (2012:15) fremhever følgende personer som Jeltsins nærmeste krets ved inngangen til det nye årtuset: Stabssjefen Aleksandr Volosjin, den tidligere stabssjefen Anatolij Tsjubaj, Jeltsins datter, Tatjana, og oligarken Boris Berezovskij. Sistnevnte er særlig vektlagt som den mest mektige i Jeltsin-kretsen i de norske avisenes dekning.

Før representasjonene presenteres vil jeg skrive om hvordan de norske avisene omtalte Putins «image» i Russland. Putin proklamerte selv på denne tiden at han ikke opererte med noen form for valgkamp, men det er tydelig at flere aktører i de norske avisene mente at han opererte med en bevisst og kalkulert strategi for å skape et ønsket image av seg selv hos de russiske velgerne. De norske avisenes omtale av Putins «valgkamp-image» i hjemlandet inkluderes her for å kontekstualisere fremstillingene jeg har identifisert, og synliggjøre hva som menes med «fasaden» som Putin gjemmer seg bak.

3.2 «Valgkampimaget» - Avisenes omtale av Putins vei til makten i hjemlandet

Blant journalistene i de tre riksavisene var det, i de første ukene etter presidentskiftet, en bred konsensus om en sterk sammenheng mellom Russlands krigføring i Tsjetsjenia og Putins popularitet i eget hjemland. Oppfatningen handlet om at Putin kalkulert brukte mediene for å fremstille krigen i et perspektiv som fremhevet et Russland med retten på sin side og en effektiv og kraftfull krigsstrategi. Likeledes fremstiller Putin seg selv som en handlekraftig og tøff krigsleder. Han fremstiller seg selv som «den sterke mannen» som leder an i kampen mot «terroristene». Det er fremhevet i de norske avisene Putin bevisst skaper et ettertrykkelig fiendebilde for egen befolkning. Hans beskrivelser av opprørerne som «terrorister» og «rotter» er vektlagt, der avisene forsøker å synliggjøre Putins krigsretorikk. Narrativet fra russiske myndigheters side, hvor Russland beskytter egen nasjon og bedriver bekjempelse av terrorisme, møter tilnærmet ingen anerkjennelse i de norske avisene. Uttalelser fra Putin om at Vesten ikke forstår russernes formål med krigen, og hvilken kamp som faktisk foregår,

tilskrives ei heller noen form for legitimitet.

Fra kretsen rundt Putin ble det fastholdt at han ikke ville drive noen valgkamp i tradisjonell forstand. En nokså gjeldende oppfatning i de norske avisene er at dette beskriver en sannhet med noen vesentlige modifikasjoner. Avisene beskriver en russisk presidentkandidat som rir på en popularitetsbølge skapt av krigen i Tsjetsjenia. Han bruker mediene til å fremheve seg selv som handlekraftig, sterk og fast leder. Fiendebildet av motstandsparten er strategisk brukt og fyrt opp under for å skape en samlende og nasjonalistisk effekt i egen befolkning. Krigen i Tsjetsjenia er altså selve grunnlaget for Putin sitt image i hjemlandet. Avisene beskriver hvordan Putin med en stadig fastere hånd tar kontroll over mediene, og benytter dem strategisk for å fremheve seg selv.

Fra de norske avisenes ståsted er det tre hovedkomponenter i Putins «valgkamp-image». Den første komponenten handler om fremstillingen av russernes krig i hjemlandet. De norske avisene beskriver hvordan de statlig kontrollerte mediene i Russland presenterer krigsbildene, og nyheter fra krigen, i et perspektiv som setter russisk side i et godt lys, og gagnar Putin. Den andre komponenten handler om hvordan Putin strategisk fremstilles i dekningen. Han er den standhaftige og tøffe krigsleder som tar opp kampen mot nasjonens fiende. Den tredje komponenten i Putin sitt valgkamp-image er fiendebildet som skapes gjennom Putins slagkraftige retorikk. Hans dehumaniserende karakteristikk av fienden er strategiske betegnelser som benyttes for å legitimere russisk krigføring, og tilskrive Putin en verdimelessig tyngde i kampen mot “det onde som truer nasjonens eksistens”. I sistnevnte komponent er det også vesentlig at fienden tilskrives en sterk kapasitet fra russisk side, dersom den ikke stanses. «Bandittene» truer med å oppløse nasjonens eksistens, og Putins rolle blir dermed desto mer avgjørende – som lederen som skal redde nasjonen fra oppløsning.

3.3 Mannen bak fasaden

«Mannen bak fasaden» er en representasjon av Putin som var fremtredende etter at han overtok som president 31. desember 1999. Den er nært knyttet til journalistenes oppfatning av hvordan han ønsket å fremstille seg selv for innbyggerne i Russland. I forrige avsnitt er det presentert hvordan de norske mediene oppfattet Putins image i hjemlandet som noe konstruert, som en fasade. I kraft av at dette «imaget» beskrives som noe konstruert, tilskrives Putin en form for falskhet i de norske avisene. Han bærer en falsk fasade. En fasade som er til stede for å fremstille han som den lederen den russiske befolkningen vil ha. I

kildematerialet som presenteres her ønsker jeg å synliggjøre både hvordan avisene omtaler denne konstruerte fasaden og etablerer en sannhet om at Putin ikke er den han utgir seg for å være. Den hovedsakelige essensen i denne representasjonen av Putin er altså falskheten som knyttes til navnet hans. Han er en som utgir seg for å være noe mer, eller noe helt annet, enn den han faktisk er.

Etter overgangen til det nye årtusenet, og Putins inntreden i rollen som midlertidig fungerende president, reiste Putin og konen hans raskt på besøk til Tsjetsjenia. Besøket omtales i VG og Dagbladet 2. januar 2000. Under overskriften «Rett til fronten» beskrives det i VGs sak at «Det er nettopp gjennom krigen i Tsjetsjenia at Putin har bygd seg opp som Russlands nye sterke mann» (Strøm, 2000). Videre i saken beskrives Putin også som «machomannen» og «eks-KGB-spionen», med den «sjarmerende» førstedamen ved sin side. Putins egentlige hensikt med besøket beskrives ikke eksplisitt, men kombinasjonen av disse betegnelse med nokså ulik symbolikk, bidrar til å tegne et tosidig bilde av ham. På den ene siden er han «machomannen» - den sterke mannen og den tøffe krigslederen. Her er det en henvisning til hvordan har blitt fremstilt overfor den russiske velgerskaren i de statlige kontrollerte mediekanalene. På den andre siden er han «eks-KGB-spionen» - en henvisning til hvem han har vært tidligere i livet, med sin lange yrkeskarriere i Russlands hemmelige tjenester. Er det en oppfatning til stede om at Putin gjør et kalkulert trekk så fort han er blitt tildelt presidentrollen? Han fremstilles som «Eks-KGB-spionen» som tar med sin sjarmerende førstedame til fronten for å opprettholde bildet av seg selv som «den sterke mann» og fedrelandsbeskytter.

Det er også nevnt hvordan Putin i nyttårstalen opprettholdt sin «urokkelige linje» mot «terroristene». Videre hevdes det at Putins raske popularitetsoppsving «så å si bare er bygd på suksessen i Tsjetsjenia, og derfor kan fallet bli like kjapt og dramatisk som oppturen - hvis stadig flere russiske soldater skulle komme hjem i kister». Denne beskrivelsen illustrerer en gjennomgående oppfatning i de norske riksavisene. Putins popularitet i årets første måneder blir beskrevet med en slik skjørhet. Det er som at fundamentet suksessen hans er bygget på vil briste og ramle fra hverandre, dersom russisk side skulle oppleve motgang eller tilbakefall i krigen.

«Pangstart for Putin – Tok med kona til slagmarken» er overskriften på saken i Dagbladet samme dag (Strand, 2000). Allerede i ingressen er beskrivelsene noe mindre kamuflerte enn

VG sine beskrivelser av besøket: «I går besøkte han russiske soldater i Tsjetsjenia og solte seg i glansen av en vellykket krig». Samstundes tilskrives ikke Putin eksplisitt noen form for falskhet eller løgnaktighet. Dagbladet peker på at han bevisst bruker den «vellykkede» til å fremstille seg selv i et godt lys, men hevder ikke at han urettmessig tilegner seg æren for krigen. Fra talen hans til soldatene er følgende utdrag inkludert: «Dere sloss ikke bare for ære, men også for å hindre at Russland går i oppløsning».

Strand skriver at Putins valg om å starte valgkampen i Tsjetsjenia ikke er tilfeldig: «Krigen mot de forhatte tsjetsjenerne oppfattes som Putins krig. Den er populær så lenge de russiske tapstallene holdes nede eller skjules for offentligheten. Krigen er underlagt en streng medieregj». Her beskrives Putins besøk som et kalkulert trekk med hensyn til det kommende presidentvalget, og koblingen mellom krigen og Putins popularitet i hjemlandet vektlegges sterkt. Sistnevnte kobling er ettertrykkelig i sakens avslutning: «Det er krigen i Tsjetsjenia som har skapt Putin. Den samme krigen som ser ut til å være det eneste som kan hindre ham i å vinne valget i mars.»

To dager senere, 4. januar, rapporteres det i Dagbladet om et motangrep fra de tsjetsjenske opprørerne mot de russiske styrkene (Strand, 2000). Her beskrives det eksplisitt hvordan Putin strategisk bruker krigen i egen presidentvalgkamp: «Dette kan være illevarslende for fungerende president Vladimir Putin. Hans strategi er at en populær krig skal gjøre ham til Russlands president de neste 4 år». Videre henvises det til at Putins regjering sørger for å fremstille krigen på gunstig vis, gjennom sterk kontroll av mediene: «Regjeringen har hatt en klar medieregj på krigen. Det er en grunn til at krigen er populær. Hvis regien glipper, kan det være dramatisk for regjeringen». Avslutningsvis er det igjen pekt på skjørheten ved Putins popularitet, samt krigens primære betydning for den fungerende presidenten: «Det er klart at russerne møter mye mer motstand i Tsjetsjenia enn de hadde regnet med. Vladimir Putin må beholde populariteten tre måneder til. 26. mars er det presidentvalg i Russland.»

3.4 Marionetten Putin

Denne representasjonen bør sees som en underkategori av «Mannen bak fasaden».

Fortellingen om Putins vei til makten er den samme som i hovedkategorien. I «Marionetten Putin» er det derimot Jeltsin og hans krets som tar over rollen som «mesterhjerne» fra Putin. Her er det Jeltsin-kretsen som tilskrives æren for den medieregisserte valgkampen av Putin

som «sterk mann» og kompromissløs krigsherre. Putin er simpelthen Jeltsin-kretsens marionett. Han er pakket inn i en «sterk mann»-fasade for å fenge velgerne høsten 1999 og plassert i presidentstolen for å sørge for at Jeltsin og «familien» beholder sin makt og rikdom. En viktig intensjon bak denne planen er også å påse at Jeltsin, som ikke kunne benåde seg selv, sikres immunitet mot korrupsjonssiktelser. Med immuniteten på plass minimeres risikoen for at pengesterke støttespillere vikles inn i noen etterforskning.

Aftenpostens utenriksredaktør slår fast følgende i en kommentar 2. januar, etter innsettelsen av Putin som midlertidig president (Udgaard, 2000): «Vi har fått et overraskende vaktbytte i vårt naboland, med sterke elementer av politisk manipulering». Videre gis det en pekepinn om grunnlaget for påstanden om politisk manipulering: « For det er avgjørelser i Kremls korridorer og ikke velgenes votum som har frembragt skiftet».

Her er det altså poengtert at Putin er valgt av bakmennene i maktens korridorer. Innsettelsen hans er et resultat av makthavernes avgjørelser, fremfor folkets avgjørelser. I samme kommentar beskrives det at Putin opptrer som en «sterk mann». Bruken av anførselstegn kan i dette tilfellet beskrives som et virkemiddel benyttet for å markere en distanse. Det er den *såkalte* sterke mannen. For leseren er det tydelig at skribenten ikke ønsker å stille seg bak påstanden om at Putin er en sterk mann. Samlet sett kan denne kommentaren være med på å gi leseren et inntrykk av at Putin er tildelt en rolle av mektige makthavere som opererer i det skjulte. Han er plassert i denne posisjonen av andre, og spiller ut sin rolle som president i tråd med hvordan maktmennene i bakgrunnen har planlagt at han skal fremstå.

Dagbladets artikkel 3. januar er mer eksplisitt i beskrivelsen av hvem som trekker i trådene (Strand, 2000):

«Hvis Putin blir valgt om knappe tre måneder, så er det en utrolig suksess for pengemennene bak Boris Jeltsin. Det er den populære krigen i Tsjetsjenia og en massiv kampanje i den regjeringslojale pressen som har skapt Putin. Denne pressen eies av folk som Boris Berezovskij, Russlands rikeste mann, og en av Boris Jeltsins aller nærmeste. Putins første embetsgjerning var å gi Jeltsin immunitet, slik at han ikke kan etterforskes for korrupsjonsanklagene som rettes mot ham».

Her trekkes den styrtrike «mediekongen» Boris Berezovskij tydelig frem i lyset. I tillegg til krigen, tilskrives dekningen av Putin i media en stor del av æren for hans popularitet.

Boris Berezovskij er mannen på toppen av presseimperiet. Han er sjefen som styrer de Putin-vennlige mediene og kampanjen deres for å stille ham i et godt lys. Ved å poengtere at Putin nærmest umiddelbart sørget for å gi Jeltsin immunitet i møtet med korrupsjonsanklager, illustreres en situasjon hvor Putin gjør som han blir fortalt. Den reelle makten ligger fortsatt i kretsen rundt Jeltsin, og Putin er simpelthen et verktøy som sørger for å realisere deres ønsker og planer.

Årsaken til Berezovskij og den øvrige Jeltsin-kretsens plan om et maktskifte handler ifølge Strand om deres ønske om å unngå at beskyldninger om hvitvasking av milliarder av dollar vokser seg til et større problem. Videre hevdes det at planen er i ferd med å fullbyrdes: «Den Berezovskij-eide pressens klare støtte til Putin samt Jeltsins immunitet, er gode tegn i tida for Berezovskij og de andre pengemennene bak Jeltsin. De ser ut til å ha investert pengene riktig nok en gang. Så kynisk er trolig begrunnelsen for Jeltsins avgang og framskyndingen av valget med litt over to måneder».

Scenarioet som tegnes her er at Jeltsin og Berezovskij står i spissen for en plan utarbeidet i det innerste av maktens korridorer i Kreml. En plan som er klekket ut og iverksatt for å unngå hvitvasking- og korrupsjonsanklager mot Jeltsin, Berezovskij og deres medsammensvorne. Ved å innsette en ny president kan Jeltsin gis en immunitet som også fungerer som en sikring for «pengemennene» som har vært involvert i korrupsjonen. Berezovskij tilskrives en svært mektig rolle. Det poengteres at han er Russlands rikeste mann, og at han er i full kontroll over fremstillingene av Putin i russisk presse. I dette scenarioet er Berezovskij og Jeltsin-kretsen makthaverne. De har plukket opp Putin og presentert ham kalkulert for det russiske folk, for å sette han i presidentstolen. Planen er iverksatt for å forhindre at visse sannheter om korrupsjon og hvitvasking kommer frem i lyset. De har plassert Putin i presidentstolen for å redde eget skinn, og beholde lukrative maktposisjoner.

«Jeltsin blir i Kreml med eget «hoff» lyder overskriften i Aftenpostens sak 5. januar (Hamberg, 2000). Her omtales nyheten om at Jeltsin har blitt tildelt den historiske ærestittelen «Russlands første president», og det antydes at han vil beholde en betydelig posisjon i makthierarkiet i Russland - som en «skyggepresident» som trekker i tråder bak Putin. I saken pekes det på frykt for at Putin vil bli en «annenpresident» i det politiske miljøet i Moskva. Videre hevdes det at den nye presidentens inntreden ikke vil føre til

noen særlig grad av forandring for Jeltsins stab: «Da Putin mandag løste sine nærmeste medarbeidere fra deres stillinger, var det ikke så mye snakk om å gi dem sparken som å gi dem fri til å følge sin gamle herre og mester. De skal bli værende i Kreml for å bygge opp en helt ny organisasjon rundt eks-presidenten». I avslutningen vektlegges det at Putin allerede har undertegnet en rekke garantier og frynsegoder for eks-presidenter, og det konkluderes på følgende vis: «Mye tyder på at russerne inntil videre må leve med et Kreml med to tsarere». Den påfølgende dagen rapporterer også VG at Putin hadde skrevet under på en benådning av Jeltsin (Olufsen, 2000).

3.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på hvilke oppfatninger om Putins vei til presidentmakten som er til stede i dekingen de første dagene etter at han overtok presidentmakten. Jeg har presentert representasjonen «Mannen bak fasaden» og underkategorien «Marionetten Putin», som fremkommer av disse oppfatningene. Disse deler det samme grunnleggende premisset: Putin er kommet til makten gjennom en kalkulert plan, hvor han fremheves som en kompromissløs, tøff og handlekraftig krigsherre og statsleder for det russiske folket. Denne fasaden er et falskt «valgkampimage» og populariteten hans er derfor et skjørt korthus som kun hviler på de russiske styrkenes fremgang i «Putins krig» i Tsjetsjenia. I hovedkategorien «Mannen bak fasaden» er det likevel Putin som tilskrives æren for dette falske spillet for galleriet. Med sin fortid er han vant til å holde seg under dekke, og fremstå som noe annet enn han egentlig er.

«Marionetten Putin» tilskriver ikke Putin den samme grad av autonomi. I denne representasjonen er han redusert til en brikke i et maktspill. Han er plukket opp og plassert i presidentstolen for å tjene Jeltsin og hans mektige bakmenn. I hvilken grad disse representasjonene vedvarer i løpet av året trekkes inn i denne oppgavens avsluttende diskusjon.

4. “Vestvendte Putin” og “Reaksjonære Putin”

4.1 Introduksjon

I dette kapittelet presenteres to representasjoner av Putin som er to helt ulike representasjonskategorier, “Vestvendte Putin” og “Reaksjonære Putin”. Disse to representasjonene oppsto i månedene etter at Putin tok over som fungerende president 31. desember 1999. Samtidig med presidentskiftet ble det publisert politisk program på myndighetenes nettsider. I tolkningen av denne teksten, og videre utover våren, ser man at flere journalister og skribenter påpeker at Putins politiske program fremstår som tåkelagt, tvetydig, eller paradoksalt. Overskrifter som “Knyttnevedemokraten”, i Aftenposten 8. januar (Dragsnes, 2000) og “KGB-demokraten i Kreml” i VG 10. april (Røhne, 2000) illustrerer at Putins ble oppfattet som en president med en tosidighet, og potensial til å trekke Russland både i en autoritær retning og i en mer demokratisk retning. I det følgende presenteres to representasjoner av Putin fra hver av de ytre polene i dette spekteret. Først presenteres det mest illustrerende kildematerialet i dekingen bak hver av dem, for å synliggjøre hvordan jeg har tolket kildene. Deretter følger en nærmere definering av selve representasjonen.

4.2 Vestvendte Putin

I VGs leder den 2. januar, «Ny mann i Kreml», påpekes det at Putin, som betegnes som en moderat sentrumspolitiker og en tilhenger av markedsøkonomien, har vektlagt betydningen av samarbeid med vesten for Russland (Olufsen, 2000). I forlengelsen av dette skriver VG at «det gir håp om at de demokratiske og økonomiske reformene vil bli ført videre».

Beskrivelsene vitner om hvordan Russland hadde vært i bevegelse gjennom 90-tallet, med markedsøkonomiske og demokratiserende reformer i sving etter Sovjetunionens fall. VG drøfter spørsmålet om hvorvidt Putin vil bringe med seg denne stafettpinnen og videreføre reformene under sitt lederskap. Fra lederposisjon i VG ble det knyttet forhåpninger til Putin, den nye mannen i Kreml, bare to dager etter at han overtok som fungerende president.

Etter gjennomføringen av et toppmøte mellom NATO og den politiske ledelsen i Moskva i februar er daværende generalsekretær i NATO, George Robertson, sitert på at partene er «ute av permafrosten og inne på mykere grunn» i Aftenposten 17. februar (Hanseid, 2000). Det er også inkludert at Robertson er glad for at Putin personlig tok initiativ til å gjenopprette

kontakten. Avslutningsvis omtales dekningen av møtet i russisk presse, med følgende beskrivelser av Putin, fra den russiske avisen Sevodnja: «Et positivt resultat fra samtalene i Moskva er avhengig av hvilken holdning president Putin inntar. Men i motsetning til de militære ser Putin nødvendigheten av integrering for å få Russland ut av isolasjonen». De siste beskrivelsene av Putin her, samt uttalelsene fra generalsekretæren i NATO tegner bildet av en russisk president som åpner døren til vesten og søker samarbeid med NATO. Han beskrives som en leder som ikke ønsker et isolert Russland, og ser verdien av å knytte tettere bånd til vesten.

4.2.1 Åpenhet for medlemskap i NATO

6. mars florerer nyheten om muligheten for russisk NATO-medlemskap etter at Putin uttalte at han ikke ville stenge døren for at dette kunne skje i fremtiden. «-Russland kan bli medlem av NATO» var overskriften i Dagbladets omtale (Stalsberg, 2000). Her presenteres Putins uttalelser i intervjuet med BBC innledningsvis: «På spørsmål om Russland og NATO hadde en felles framtid, kom Putin med denne noe oppsiktsvekkende uttalelsen. - Hvorfor ikke? Jeg vil ikke utelukke det, sa han og la til: - Det er vanskelig å se for seg NATO som fiende. Vi er åpne når det gjelder et likeverdig samarbeid og partnerskap.» Videre hevder Putin at det fra russisk side ikke er snakk om frykt for NATO sin ekspansjon østover, men en frykt for at Russland ikke blir inkludert i spørsmål knyttet til disse prosessene.

«Putin vil ha likeverdig samarbeid med vesten – NATO ønsker velkommen» var ordvalget i Aftenpostens overskrift den samme dagen (Johnsen, 2000). Her vektlegges det at selv om NATO stiller seg positive til Putins uttalelser, er det ikke en aktuell problemstilling i et kortsiktig perspektiv. I avslutningen inkluderes følgende uttalelser fra Putin: « Russland er en del av europeisk kultur. Jeg kan ikke forestille meg mitt eget land isolert fra Europa og det vi ofte kaller den siviliserte verden.» Til slutt er det påpekt at Putin understrekte at isolasjonisme ikke var noe alternativ for Russland.

I Aftenposten og Dagbladets dekning av Putins NATO-uttalelser er særlig Putins sitater med å bygge opp representasjonen av Putin som en døråpner mot vesten. At Putin ser på Russland som en del av europeisk kultur, og fremhever at isolasjonisme ikke er et alternativ, bidrar til å danne et inntrykk hos leseren av en leder som er vestvendt, og åpen for samarbeid og integrasjon med Europa.

4.2.2 Diplomatiske trekk ved Putin i dekingen

Også ved tilspissning av konflikt blir Putin fremhevet som en håpskilde for et langsiktig samarbeid mellom Russland og Europa. «Ivanov stenger døra – Putin åpner» er overskriften i Dagbladets sak, 8. april (Hagvaag, 2000). Igor Ivanov var på dette tidspunktet utenriksminister i Russland. Saken handler om at det russiske utenriksdepartementet stengte døra for Europarådets delegasjon sitt besøk til det krigsherjede Tsjetsjenia, og hvordan Ivanov refset Europarådet for manglende respekt overfor russiske ofre for tsjetsjensk terrorisme. Som en motpol til Ivanovs ampre tone trekkes Putin inn. Han har vært i møter med lederskapet i EU, hvor toneleiet beskrives som langt mer diplomatisk. Oppsummeringen til slutt trekker følgende konklusjon: «Kreml uttrykker to sider av russisk politikk overfor Europa: Ivanov uttrykker raseriet mot innblanding i et smertelig, indre russisk anliggende, mens Putin samtidig åpner for tilnærming til Europa, som er til landets langsiktige fordel.» Her er altså Putin fremstilt som en mer moderat og vestlig orientert russisk politiker, sammenlignet med utenriksministeren Ivanov.

I Aftenpostens korrespondentbrev fra Brussel 11. april, som oppsummerer et møte mellom Ivanov og flere EU-lands utenriksministre i Luxembourg, fremheves Putin som en som kan bidra til tettere og bedre samarbeid mellom Russland og vesten (Johnsen, 2000): «Utenriksministrene var opptatt av å hilse velkommen signalene fra Kreml om et strategisk partnerskap med EU, og håpet at Vladimir Putin som ny president kan styrke forholdet mellom øst og vest.» Her er Putin fremhevet som en skikkelse som regjeringsrepresentanter fra Europa kan knytte håp til. Han kan i kraft av sin posisjon og karakter spille en avgjørende rolle for å skape et bedre forhold mellom Russland og vesten.

14. april skriver Aftenposten at OSSE, organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa, har fått klarsignal til å gjenåpne kontorer i Tsjetsjenia (Hanseid, 2000). Putins navn er nevnt to ganger i saken. I det første tilfellet lover han en grundig granskning av rapporter om russiske styrkers menneskerettighetsbrudd i Tsjetsjenia. I det andre tilfellet er han presentert som beslutningstakeren som åpner døra og gir internasjonale organisasjoner mulighet til å reise inn i det krigsherjede landet.

4.2.3 Putins vedtak om nedrustning

12. april rapporteres det om Putins ønske om nedrustning, under overskriften «Putin ruster ned» i Dagbladet (Foss, 2000). Her beskrives det at Putin signaliserer vilje til nedrustning og at han oppfordrer nasjonalforsamlingen i Russland til å ratifisere START II- avtalen, en nedrustningsavtale med USA, umiddelbart. START II-avtalen handlet om å enes om et maks antall interkontinentale raketter hver av de to landene kunne ha i sine atomarsenal.

Etter at Russland ratifiserte nedrustningsavtalen, skrev Aftenposten følgende den 15. april (Hanseid, 2000): «Vedtaket var ventet og kom etter en sterk appell til Dumaen fra Vladimir Putin». Fra Putins tale til forsamlingen var følgende utdrag med i artikkelen: «Vi trenger ikke noe nytt våpenkappløp». I disse sakene er Putin en pådriver for internasjonal militær nedrustning. Han er en leder som tydelig tar avstand fra den kalde krigens konfliktnivå og våpenkappløp mellom øst og vest. Han fremstilles som en leder med tydelig vilje til nedrustning og stor grad av gjennomslagskraft overfor Russlands nasjonalforsamling.

«Ny START» er overskriften i Aftenpostens artikkel om nedrustningsvedtaket to dager senere (Hanseid, 2000). «Landets nyvalgte president har allerede begynt å sette sitt klare stempel på landets politikk» lyder første setning i artikkelen. Avtalen beskrives som en av 90-tallets viktigste nedrustningsavtaler, og det fremheves innledningsvis at en syv år lang dragkamp er over etter at nasjonalforsamlingens vedtak var et faktum. Aftenposten skriver at vedtaket viser at den nye ledelsen forstår hva som tjener Russlands interesser best og at «Putin fikk det som han ville, noe forgjengeren Boris Jeltsin aldri klarte».

Samlet sett er dekningen av Putin denne uken bidragsytende til å fremheve et positivt bilde av Russlands nye president, fra et vestlig perspektiv. Det er Putin som er initiativtakeren til ratifisering av nedrustningsavtalen, samt egenskaper ved ham som får æren for en hurtig prosess. Dekningen viser en samarbeidsvillig Putin overfor Vesten, med handlekraft og gjennomføringsevne. Han vil unngå et nytt våpenkappløp med vesten, og har gjennom ratifiseringen av nedrustningsavtalen satt sitt «klare stempel» på landets politikk.

4.2.4 Representasjonen: «Vestvendte Putin»

«Vestvendte Putin» er en representasjon som fremstiller den russiske presidenten som moderat, diplomatisk og rasjonell overfor den vestlige verden. Det er en modernisert Putin

som stiller seg positiv til markedsøkonomien. Det er en leder som ønsker å videreføre forsoningen mellom øst og vest etter den kalde krigen. Han er en pådriver for nedrustningsavtaler og ønsker militær nedrustning for å avspenne forholdet mellom Russland og USA. Han er en ny president å knytte håp til for vesten.

«Vestvendte Putin» er mannen som ønsker å integrere Russland tettere sammen med Europa. Det følger naturlig av synet hans på Russland som en del av Europa. Han er forretningspartneren som ønsker handel mellom øst og vest velkommen. Han er positiv til handelssamtaler og vil få på plass handelsavtaler. Det er mannen som vil tilrettelegge Russlands samfunn og økonomiske struktur slik at det er attraktivt for utenlandske investorer å investere i russiske selskaper og prosjekter. Han vil vise de øvrige vestlige landene foruten USA at Russland er en habil og trygg samarbeidspartner som i mange tilfeller har imøtegående interesser med vestlige land i Europa. Han overbeviste Dumaen om å ratifisere nedrustningsavtalen med USA og er åpen for dialog om videre nedrustning. På samme tid er det ikke en russisk president fri for skepsis mot USA. Men det er en russisk leder som ønsker å vise vesten at han vil spille på lag med dem, og at han er verdig deres tillit.

Utspillet om fremtidig Nato-medlemskap, som ikke avviser at det kan være aktuelt for Russland, bygger særlig opp under Putin som en som skiller seg fra fortidige russiske og sovjetiske presidenter. Han representerer en moderne og mindre fiendtlig innstilt linje overfor vesten. Dekningen av Putin som reiser rundt og fører vennlig dialog med vestlige ledere bygger også opp under fremstillingen av «Vestvendte Putin». Han er samarbeidsvillig, dialogsøkende og åpner døren til vesten. Isolasjon og isfront overfor vesten er han ikke interessert i, med sin tydelige kommuniserte overbevisning om at noe slikt ikke vil gagne Russland.

4.3 Reaksjonære Putin

I det følgende presenteres først tre tekster fra henholdsvis januar, februar og mars i 2000 som illustrerer hvordan det vedvarende ble advart mot en faretruende utvikling i Russland etter at Putin tok over som fungerende president, særlig første halvdel av året. Videre presenteres noen av Aftenpostens korrespondentbrev som var med å skape representasjonen:

“Reaksjonære Putin”. Deretter presenteres også utvalgte bidragsytende tekster fra de norske avisenes omtale av pressefrihetens kår i Russland, før representasjonen defineres til slutt.

4.3.1 Urovekkende utvikling

«Vladimir Putin vinner etter alt å dømme det russiske presidentvalget 26. mars. Det er grunn til å bekymre seg for hvordan han vil bruke de ytterst store fullmaktene som ligger i presidentens hender. Om den tidligere KGB-offiseren er ung, er han likevel preget av de sovjettidige tankemønstrene som stadig dominerer landets maktorganer»

Disse ordene kom på trykk i en kommentar i Dagbladet den 13. januar (Simonsen, 2000). Teksten har et sterkt advarende preg og et ordlag som dermed skiller seg noe ut fra det meste av riksavisenes Putin-dekning i det nye årtusenets første måned. Beskrivelsene tegner bildet av en kynisk og kompromissløs leder: «Allerede har krigen vist oss en leder som vilkårlig straffer hundretusener av sine egne borgere, som tillater rasistisk hets mot kaukasiere å gripe om seg, og som med tilgjengelige midler sensurerer mediernes dekning av krigen». Avstraffelse av egne borgere i stor skala, samt et stramt sensurerende grep over landets medier gir raskt konnotasjoner til tidligere sovjetiske ledere som Lenin og Stalin. Videre rettes det skarp kritikk mot vestlig naivitet, ignoranse og passivitet overfor Putin: «Også konservative og markedsliberalister i Vesten har uttrykt sine forhåpninger til Putin som reformator. Det er perspektivløst og vitner om begrenset læreevne. Putin har ikke uttrykt noen sterke politiske preferanser annet enn at han er en tilhenger av patriotisme og en sterk statsmakt. «Demokrati» og «borgerrettigheter» er ikke ord han ofte bruker». Den kraftige kritikken mot forhåpninger om Putin som en reformator for demokrati og borgerrettigheter er av et kaliber som ikke er vanlig i avisenes dekning av Putin på starten av året.

I Aftenposten, 10. februar, rapporteres det om urovekkende antidemokratisk utvikling knyttet til presidentvalget i Russland (Hanseid, 2000). Her er det hevdet at grunnleggende forutsetninger for et demokratisk valg er i ferd med å forvitte, ved at maktens menn flokker seg til Putin, og at den reelle valgmuligheten for befolkningen svekkes i takt med at Putins motkandidater trekker seg: «Mønsteret som vi nå ser, er det vi kjenner fra autoritære samfunn der maktens magnetisme dominerer helt, mens opposisjonen forvitrer og en virkelig maktspredning uteblir».

Det advares videre mot hvordan mennene som styrer Russland i stor grad rekrutteres fra det samme hemmelige politiet som har fostret Putin: «Men dette er ikke et miljø og en tradisjon som fremmer demokratisk tankegang, som åpner for alternative maktsentra, som flytter den

reelle makt ut til borgerne». Avslutningsvis poengteres det at demokratiets muligheter svekkes i Russland, under en leder som bryr seg mest om å fremme sin egen styrke. Saken er nokså eksplisitt i sine beskrivelser og advarsler om en faretruende utvikling i Russland. Putin beskrives som en leder som er opptatt av å konsolidere egen styrke og skape en sterk statsmakt. Med på laget er hans gamle kamerater fra KGB. I jakten på fullstendig kontroll er fjerningen av politisk opposisjon, sensur og kontroll over mediene bare naturlige steg på veien.

I en kommentar i Dagbladet 19. april, presenteres innledningsvis en Putin som drikker te med vestlige ledere – en russisk president som kan være på vei inn i varmen blant vestlige lands statsledere (Waage, 2000).

I andre halvdel av kommentaren trekkes det frem sitater som fungerer som en motpol til inntrykket som Putin, ifølge skribenten, ønsker å gi vesten. I et møte i Statsdumaen om behandling av START II-avtalen hadde Putin påpekt at kontakt med utlendinger utover det som kreves av jobben, kunne være lovstridig. I henvisningen til Daily Telegraph sin omtale av dette, fungerer følgende sitat som avrundning av avsnittet: “Et gufs fra den kalde krigen gikk gjennom Moskva da dette ble kjent”.

“Som politiker er Putin lik en kameleon”, skriver Waage i den konkluderende avslutningen. Han appellerer til alle parter samtidig, hevdes det, og tiltrekker seg med det både diktaturets og demokratiets tilhengere. Til slutt poengteres budskapet om at vi ikke bør lukke øynene for utviklingen i Russland. I samspill med beskrivelsen av Putin som en kameleon er det her en advarende melding om at Putin ikke nødvendigvis vil utvikle landet i den retningen han gir inntrykk av overfor vesten. Det er ikke en tydelig, ærlig og trygg karakter med integritet som forespeiles. Det er en mann som taler med forskjellige tunger, og strategisk skifter fremtoning i møte med ulike parter. Putin beskrives som en kameleon, og det advares mellom linjene om at «den han egentlig er» vil føre Russland i retning av den gamle Sovjetunionens rammer og idealer.

4.3.2 Korrespondentbrev med advarende essens

Aftenpostens korrespondentbrev 19. januar, «Putin maner til enhet og samhold», rapporterer om hvordan Putin etter en tale i nasjonalforsamlingen fikk spørsmål om hvorvidt det er et

diktatur i vente for Russland (Tjønn, 2000). Etter et inkludert sitat fra Putin, hvor han avfeide spørsmålet, er dette Tjønns etterfølgende refleksjoner om seansen i nasjonalforsamlingen:

«Men enkelte kunne ikke unngå å legge en viss symbolikk i det faktum at det var den 79 år gamle Jegor Ligatsjov som ledet åpningen av denne Statsdumaen. Ligatsjov innledet møtet med å tiltale representantene som «kamerater», og benyttet anledningen til å holde en liten programtale der han krevet at jorden og økonomiens kommandohøyder måtte være folkets eie. På slutten av 1980-tallet ble Ligatsjovs navn selve samlingsmerket for de kretser i kommunistpartiet som forsøkte å stanse Mikhail Gorbatsjovs reformprosess. På begynnelsen av 1990-tallet var personer som Ligatsjov ikke ansett som politisk stuerene i Moskva. I dag er imidlertid den type holdninger som Ligatsjov representerer langt mer utbredt. Talen til fungerende president Putin minnet da også adskillig om tidligere tiders manende appeller til sovjetfolket, selv om Putin på utvalgte steder hadde lagt inn forsikringer om at de demokratiske reformer var kommet for å bli.»

Her knyttes Putins navn tettere opp mot Ligatsjov, og det presiseres at Ligatsjov sto i fronten for forsøket på å stanse Gorbatsjovs reformer, samt at han innledet med å tiltale representantene som «kamerater». Implisitt i dette er en advarende bekymring, som deles av flere ifølge Tjønn. Putins ord kan være moderert, og selv om han forsikrer om bevarelsen av demokratiske reformer er det sider ved ham som gir grunn til å bekymre seg over om han vil lede landet i tråd med gammel “sovjetstil”. Refleksjonene beskriver en fare som ikke er helt framme i lyset. En fare for at Russland kan bringes tilbake i tid av Putin, og at demokratisk utvikling vil måtte skygge vei for mer autoritære tendenser. Felles for korrespondentbrevene som inngår i kildematerialet til «Reaksjonære Putin» er en advarende essens. I det følgende ser vi nærmere på ytterligere tre av Tjønns tekster.

Putin sine «gamle kamerater» sitt nye inntog i maktens korridorer er også temaet for korrespondentbrevet: «KGB seiler inn i maktposisjon», den 20. februar (Tjønn, 2000). «Det liberale Russland blir stadig mer redd for KGB-apparatets innflytelse i kretsen rundt fungerende president Vladimir Putin.» lyder ingressen. Tjønn beskriver at en tendens som var gjeldende under den tidligere statsministeren Primakov, er blitt enda tydeligere under Putin. Flere og flere fra det hemmelige politiet blir innsatt i ledende posisjoner i samfunnet. Videre

følger underoverskriften «Talende historie», og Tjønn gjengir en sak fra avisen Sevodnja som omhandler kameraderiet mellom Putin og Tsjerkesov. Han var en toppleder i FSB med lang fartstid i KGB, som Putin ønsket å innsette som borgermester i St. Petersburg. Tsjerkesov knyttes til brutal behandling av regimekritikere og forfattere via sitt arbeid i KGB. Forsiden til den russiske avisen trekkes frem – «De kommer tilbake» er overskriften.

I korrespondentbrevet fra 2. mars har den advarende essensen en fremtonet tilstedeværelse (Tjønn, 2000). «Putin settes i bås med Stalin» er underoverskriften. Teksten dreier seg hovedsakelig om et opprop i Moscow Times hvor Putin og kleblingen av den frie russiske presse får hard medfart. I oppropet ropes det varsko om «Putins regime». Beskrivelsene i oppropet bygger opp under fremstillingen av en reaksjonær leder: «Autoritære trekk ved samfunnet blir mer tydelige; samfunnet blir militarisert, militær opplæring kommer tilbake i skolene». Gjennom beskrivelsene av utviklingen av samfunnet under Putin dannes bildet av en autoritær leder som ønsker en sterk militant statsmakt, og tidlig iverksetter opplæring av barn for å sikre fremtidige slagkraftige soldater.

Ved å trekke linjer fra Putin og Russlands fortid frem til i dag, og peke på de elementer som gir assosiasjoner til denne fortiden, settes det eksplisitt lys på hvordan forhold i samtiden bærer likhetstrekk med elementer vi forbinder med det gamle Sovjets regime. Disse tendensene er også synlige i korrespondentbrevet 23. Mars (Tjønn, 2000), noen dager i forkant av presidentvalget i Russland.

Denne teksten kommenterer bildet som Putin vil tegne av seg selv i den nylig utgitte selvbiografien hans. I avslutningen påpeker Tjønn at majoriteten av 90-tallets politiske elite i Russland spilte nøkkelroller i Sovjetunionens undergang, og viser til Putins fortid for å vise hvordan han skiller seg ut: “Med Vladimir Putin er det en sovjetisk funksjonær som inntar Kreml, en mann som aldri var i opposisjon til kommunistpartiet, og som bare nødtvungent forlot KGBs skute da det ble klart for alle og enhver at den var i ferd med å synke. Partiet forlot han aldri. Det var partiet som forlot ham”.

4.3.3 Putin og pressefrihet

Flere tekster i avisene våren 2000 pekte tilbake på høsten 1999 som startfasen for en urovekkende og vedvarende negativ utvikling for den russiske pressens frihet og uavhengighet. I mai 2000 vekk et bevæpnet politiraid mot mediehuset Media Most særlig sterke reaksjoner. Media Most sto bak flere ulike medier som hadde levert kritisk dekning av “Putins krig” i Tsjetsjenia. I juni 2000 ble mediehusets eier, oligarken Vladimir Gusinskij, fengslet av russiske myndigheter. I det følgende ser vi nærmere på artikler, korrespondentbrev og ledere som handler om pressefrihetens vilkår i Russland, og fremhever Putins rolle som innskrenker av pressefriheten i Russland.

I Dagbladets leder 5. mars, «Putin og Vesten», er det trukket frem at russiske liberale frykter en form for “nystalinisme” i Russland under Putin sitt regime (Stanghelle, 2000). Dagbladet påpeker at det ser ut til at en fri og uavhengig presse ikke sammenfaller med Putins bilde av en sterk stat, og at den siste tids forverrede forhold for pressefriheten vanskelig kan tolkes annerledes.

Aftenpostens korrespondentbrev 21. mars, fem dager før det offisielle valget, trekker frem spådommer som kom i kjølvannet av den økonomiske krisen i Russland i 1998 (Tjønn, 2000). Spådommene viste til autoritære regimer som Hviterussland og Kasakhstan, og hevdet at krisen etter hvert ville lede til at Russland ville bli et regime ledet av en autoritær leder, med en kneblet opposisjon og fravær av pressefrihet. “De som i sin tid fremsatte disse spådommene, hevder i dag at de er i ferd med å få rett.” skriver Tjønn. Videre pekes det på at Putin er fremhevet som den beste kandidaten i russiske medier, og selv har latt være å delta i debatter eller meningsutvekslinger med andre kandidater. Avslutningen påpeker at de russiske TV-seerne hver kveld får servert enten det siste fra Putin og hans møter eller aktiviteter, eller et innslag fra Russlands krig mot terrorister i Tsjetsjenia.

Den samme tematikken er belyst i korrespondentbrevet «Russiske medier følger makten» 25. mars (Tjønn, 2000). Teksten handler om hvordan statlige kontrollerte tv-kanaler blir brukt som propagandakanaler, med fremheving av Putin og svartmaling av utfordrer kandidater. “Tendensen til at russiske massemedier i stadig mindre grad spiller rollen som samfunnets vakthund overfor makthaverne, blir klarere” konkluderer Tjønn.

Her poengteres altså Putins kontroll over mediene, og narrativet han presenterer seg selv i, på sin vei mot offisiell presidentinnsettelse. Det er en leder som styrer mediene med jernhånd, og sørger for å sette glansbildene av seg selv i fokus. I de tre sistnevnte tekstene dannes det et bilde av en president som fester maktgrepet sitt over mediene i landet, og spiller med skitne triks for å tilegne seg og befeste makt. Det er en leder som har iverksatt svertekampanje mot mulige politiske trusler, og slik forsøker å forvitte motkandidater og politisk opposisjon. Han fremstilles som en fryktinngytende president. Såpass fryktinngytende at den kritiske journalistikken i landet er tvunget ned i knestående. Han har fast grep over fremstillingene av seg selv overfor russiske TV-seerne, og er nøye med hvilken kontekst han plasserer seg selv i. Det er en utspekulert, kynisk og kompromissløs leder som manipulerer de russiske velgerne ved å ta styring over informasjonsflyten som når dem via media.

Lederen i VG, 15 mai, innledes på følgende vis (Olufsen, 2000): “Festlighetene i forbindelse med Vladimir Putins innsettelse som ny russisk president var knapt over før maskerte og tungt bevæpnede soldater stormet hovedkvarteret til mediekonsernet Media Most i Moskva”. Mediehuset beskrives som en torn i øyet for Putin, og en særs kritisk aktør i deknningen av russisk krigføring i Tsjetsjenia. VG poengterer at russiske journalister frykter at de går tøffere tider i møte, som følge av innsettelsen av Putin som president. Det fremhevede sitatet i lederen er det meningsbærende budskapet i teksten: “President Vladimir Putin bør aksjonere mot helt andre krefter enn de som forsøker å avdekke problemene som rir Russland som en mare”. I saken er det altså poengtert at russiske journalister tolker aksjonen som en klar advarsel fra det nye regimet, og at de frykter tøffere tider i Russland under den nyvalgte presidenten. Putin, som Russlands øverstkommanderende, er presentert som hjernen bak og den underliggende advarselen ved aksjonen og fremstilles slik som pressefrihetens innskrenker i Russland.

Den samme aksjonen er temaet i Aftenpostens korrespondentbrev, «Russiske mediefolk frykter for ytringsfriheten», 14. mai (Tjønn, 2000). “Putins rolle” er underoverskriften i tekstens siste avsnitt. Her kommer det frem at presidentkontoret har svart på kritikken med en prinsipiell erklæring som hevder at ytringsfriheten står sterkt, men ikke kan brukes som skalkeskjul for ulovligheter. Det trekkes frem at russiske journalister finner det svært urovekkende at aksjonen kommer noen dager etter Putins presidentinnsettelse, og at det russiske journalistforbundet reagerer sterkt på at erklæringen ikke tar noe avstand fra aksjonen. Implisitt sitter leseren igjen med inntrykket av at Putins rolle i dette er sentral.

Aksjonen finner sted kort tid etter den offisielle innsettelsen av ham som president.

Begge disse tekstene i kjølvannet av raidet trekker linjer og peker på likheter mellom “gammelsovjetisk” behandling av regimekritiske journalister, og aksjonen som finner sted etter Putin sin inntreden som president. Putin fremstilles som en sleip og løgnaktig president, som ikke er fremmed for å ta i bruk autoritære metoder for å realisere sine visjoner, konsolidere egen makt og skape en sterk statsmakt. Han er en leder som ikke bryr seg om demokratiske verdier og prinsipper som pressefrihet. Han er en autoritær og kynisk makthaver, som stadig synliggjør mer av sine autoritære tendenser.

“Er Vladimir Putins neste politiske trekk å kneble all kritisk presse?” er spørsmålet som stilles i Dagbladets leder den 16. juni, etter arrestasjonen av Media Most sin eier, Gusinksij (Egeland,2000): “Behandlingen smaker av riktig gamle dager, men er i tråd med det liberale analytikere lenge har fryktet fra Putin: at hans mål er å skape orden i Russland, ikke med demokratiske, men med autoritære metoder”. Videre påpeker lederen at alt tyder på at Putin var informert om arrestasjonen.

4.3.4 Representasjonen: «Reaksjonære Putin»

Reaksjonære Putin er en representasjon av Putin som den han «egentlig» er. Det er et bilde av Putin som viser hans innerste ønske, og den underliggende sanne drivkraften.

Representasjonen viser hvem han er bak den påtatte masken av modernitet og åpenhet for demokratiske verdier. Hans personlige drivkraft er målet om å gjenreise Russland som stormakt. Han er fortsatt lojal til verdiene og prinsippene som var gjeldende for ham i det gamle Sovjetregimet. De typiske trekkene som i vestlig kultur forbinder med diktatorer, er til stede. Han er bitter, hårsår og løgnaktig. Løgnaktigheten som tilskrives Putin har en ekstra dimensjon. Han er den pensjonerte agenten som fortsatt har egenskapene til å være lur, sleip og løgnaktig på en ubemerket måte. Det er en del av identiteten hans, og faller helt naturlig for ham. Dette bildet av Putin avviser ikke kompleksiteten, de ulike sidene, ved ham som leder. De vedkjennes, men tilskrives hans egenskap til å tale med ulike tunger og moderere seg etter omgivelsene. Reaksjonære Putin er ansiktet bak masken, den han egentlig er. Vennligheten overfor vesten er et spill for galleriet, styrt av egeninteresse. Det er en rolle han spiller for å lure vestlige land.

Bak denne rollen, er han egentlig en kynisk leder som skal skape sin visjon av Russland, koste hva det koste vil. Visjonen hans handler om å gjenreise landet som stormakt. Han mener at det må gjøres i “gammelsovjetisk” stil og ønsker å konsolidere statsmakten og styre landet med jernhånd. Han trækker ned potensielle trusler for den sterke, autoritære statsmakten han ønsker å skape. Demokratiske verdier og prinsipper er ikke noe han holder kjært. Han er innskrenkeren av pressefrihet, og knebler meningsmotstandere. Kritiske journalister, aktivister og politikere som kan utgjøre trusler mot hans regime risikerer å bli fengslet eller “tatt av dage”, i tråd med den “gammelsovjetiske” brutale behandling av trusler mot regimet. Han etablerer mer og mer kontroll over mediene, og bruker dem som egen propagandakanal. Medier som driver kritisk dekning av statsmakten sensureres og straffeforfølges. I motsetning til bildet av Putin som kommer frem i «Vestvendte Putin», er ikke dette en leder som genuint ønsker nedrustning. Han rustet i det skjulte opp Russlands militære kapasitet, og innfører militær opplæring i grunnskolen slik at barn fra tidlig alder kan formes til å bli gode soldater for regimet.

5. Fasaden revner etter Kursk-ulykken: “Feige og avmektige Putin” blir avslørt

5.1 Innledning

På formiddagen lørdag 12. august, 2000 ble den russiske ubåten “Kursk” rammet av en fatal ulykke. To eksplosjoner fant sted om bord, og den 150 meter lange ubåten sank til bunns i Barentshavet. I ettertid er det funnet ut at den første eksplosjonen var en torpedo som gikk av inne i fremre del av ubåten som følge av selvantenning. Den andre var kraftigere, og ble forårsaket av varmen fra den første eksplosjonen som antente nye eksplosiver (Moore, 2002:56). 118 personer utgjorde besetningen om bord og ingen av dem ble reddet ut i live etter ulykken. I ettertid er det antatt, som følge av undersøkelser og brev fra besetningsmedlemmer funnet ombord, at minst 23 personer overlevde eksplosjonene og var samlet i bakre del av ubåten på havets bunn. Hvor lenge de overlevde etter ulykken, er ikke kjent. Kampen mot klokka under redningsarbeidet er intenst beskrevet i de norske avisene og i flere saker nevnes det at redningsdykkerne har hørt bankelyder fra det havarerte ubåtvraket.

Først to dager etter ulykken skjedde ble den kjent for norsk offentlighet. Dekningen i de norske avisene omfatter blant annet redningsarbeidet, intervjuer med de pårørende og spekulasjonene knyttet til havariets årsak som oppsto i Russland. Jeg har her valgt ut de sakene som jeg mener bidrar til å danne bildet av en ny representasjon av Putin hos leseren.

For ordens skyld vil jeg presentere sakene i tematiske grupper, og forsøke så godt som mulig å bevare kronologien i deknningen. Først presenteres noen saker fra deknningens tidlige fase, som belyser de faktiske tilstandene i den russiske marinen og ulykkens betydning for Putins prestisje. De neste to gruppene handler om Putins håndtering av krisen, i uken etter havariet. Videre omtales deknningen av Putins “fiaskobesøk” til Kolahalvøya hvor han møtte besetningsmedlemmenes etterlatte. Den siste gruppen med saker som presenteres i dette kapitlet bidrar med et evaluerende blikk på Putins håndtering, og konsekvensene av krisen for hans navn og prestisje. Helt til slutt vil jeg presentere og tydeliggjøre representasjonen av ”Feige og avmektige Putin”.

5.2 Inntrykk av katastrofen – mediernes dekning de første dagene etter ulykken

De første sakene i Aftenposten, Dagbladet og VG etter at Kursk-ulykken ble kjent for allmennheten, fokuserer ikke i stor grad på de menneskelige lidelsene eller Putins feriering ved Svartehavet. Den gjeldende vinklingen i den aller første bolken av saker fremhever hvordan ubåtulykken synliggjør den russiske sjømaktens forfall. Kontrasten mellom Kursk-ulykken og Putins proklamerende satsing på å gjenreise Russland militære sjøkapasitet var iøynefallende.

En kommentar i Aftenposten den 16. august, tar utgangspunktet i dette spriket mellom visjon og virkelighet, og trekker frem presidentens deltagelse på en vellykket rakettutskyting fra ubåten “Karelia” noen måneder før “Kursk” sank til bunns 12. august (Dragsnes, 2000). “De to begivenhetene illustrerer to diametralt motsatte fenomener” skriver Dragsnes, og henviser til myndighetenes erklærte satsing på atomubåtflåten og mangelen på tekniske, økonomiske og moralske forutsetninger for å realisere planene. Deretter konkretiseres utfordringene som må overkommes i den russiske marinen: “De nyhetene som er kommet fra den russiske marinen i de senere år, forteller mer om nedskjæringer, disiplinproblemer, manglende lønnsutbetalinger, ulykker, teknisk og operativt forfall enn om oppgradering, kampdyktighet og høy beredskap”.

Uttalelser fra Geir Hønneland, som på tidspunktet arbeidet som forsker ved Fridtjof Nansens institutt, fremheves i Dagbladets dekning, 15. august (Thomassen & Tonstad, 2000): “Russiske offiserer har sagt til oss at de har fryktet at ei alvorlig ulykke kunne skje når som helst. De har vært så bekymret for sikkerheten at de ifølge dem selv har kjøpt reservedeler for egne penger”.

Sakens første del vektlegger alvorlig pengemangel og manglende vedlikehold i den russiske nordflåten. I andre del fremheves kollisjonen mellom de nevnte forholdene og et tiltakende press fra myndighetene om større aktivitet. President Putin beskrives som “oppsatt på å vise Russlands militære slagkraft”.

Det store gapet mellom Putins visjoner for sjøforsvaret og de faktiske forhold beskrives ytterligere i en kommentar i Dagbladet 16. august (Helle, 2000): “Det er et skrikende misforhold mellom den nyslåtte offiseren Putins vektlegging av sjøforsvaret og de ressursene som brukes på å vedlikeholde og sikre Nordflåtens fartøyer”. Det påpekes at Putin under sitt

besøk til Severomorsk i april snakket om en mektig marine og roste ubåtvåpenet, men unnlot å nevne problemene i sjøforsvaret. Samme dag skriver Aftenposten, under overskriften “Russland frykter prestisjenederlag”, at grunnen til at russerne ikke har bedt om hjelp fra Norge eller andre vestlige land trolig er frykten for et prestisjenederlag (Viken, 2000).

Disse fire sakene er å regne som de aller første sakene om Kursk-ulykken i de tre avisenes sin dekning. Gjennom disse sakene kobles ulykken sterkt til Putins prestisjefulle ambisjoner for sjøforsvaret og ubåtflåten. Etter mitt syn etablerer denne første dekningen et inntrykk av at russiske myndigheter, med Putin i spissen, sitt krav om effektivitet og et slagkraftig sjøforsvar har skapt et forhastende press for sjøforsvarets ansatte. Sakene reiser spørsmål knyttet til prioriteringen av sikkerhet i Putins ambisiøse planer for sjøforsvaret. Har mannskapenes sikkerhet måtte vike bane i møte med myndighetenes resultatorienterte press? Dekningen setter Putin i et uflatterende lys etter katastrofen. Han er presidenten som har formået om et slagkraftig sjøforsvar uten å sørge for tilstrekkelige ressurser “på bakken”. Sakene bærer også beretninger om at Putins prestisjefokus har vært så altoppslukende at berget av problemer i sjøforsvaret i beste fall er dysset ned. I verste fall har han ikke engang anerkjent dem.

Den påfølgende dagen kommer nyheten om at Norge vil bistå russerne ved å sende et skip med redningsutstyr og dykkermannskap til ulykkesområdet (Rostad, 2000). Aftenposten skriver 17. august at Putin tok kontakt med daværende utenriksminister Torbjørn Jagland, via sin ambassadør i Oslo, for å be om norsk assistanse i redningsaksjonen (Enghaug & Kaarbø, 2000). Det norske bidraget vies naturligvis mye oppmerksomhet i avisenes dekning av ulykken og redningsarbeidet.

Aftenposten formidler også nyheten om at den britiske mini-ubåten “LR5” skal benyttes i redningsaksjonen (Dragsnes, Enghaug & Hultgren, 2000). I denne saken omtales Putin sine første uttalelser etter ulykken nedenfor underoverskriften “På ferie”. Her bemerkes det at Putin ikke har avbrutt sin ferie i Sotsji ved Svartehavet: “En solbrun president sa videre at fagfolkene hadde forsikret ham om at Russland har alt som trengs til redningsoperasjonen”. Videre skriver avisen at denne oppfatningen tydeligvis er forlatt av fagfolkene, og at russiske medier har rapportert om uenigheter mellom forsvarstoppene og Kreml i spørsmålet om å akseptere hjelp fra andre land. I takt med at kritikken mot Putin øker i de russiske mediene, rettes det i sterkere grad fokus direkte på ham i de norske avisene. I det følgende presenteres

et knippe saker fra 18. august som rapporterer om en Putin-kritisk utvikling i russisk media, samt presidentens håndtering av selve ulykken og den tiltakende mediestormen.

5.3 Søkelyset rettes mot Putin

“Mens en hel verden lider med ubåtmannskapene og deres pårørende, nyter marinens æressjømann president Vladimir Putin, feriedagene ved Svartehavet. Løgn, bedrag og kynisk nonchalanse er fortsatt den russiske resepten når katastrofen rammer”. Ordene er hentet fra ingressen til Dagbladets sak, 18. august (Bartnes & Thomassen, 2000). Overskriften oppsummerer begivenhetene slik: “Putin ferierer – Marinen lyver – folket fortviler”. I saken bemerkes det at Putin får refs i russiske aviser for sitt tause fravær og sin vedvarende feriering. Videre rettes det harde spørsmål mot Putins karakter og lederstil: “Gjennom tidene har det russiske folk sett mer enn nok av følelseskalde herskere. Nå stiger frykten for at Putins tilsynelatende folkelighet bare er spill for galleriet. Er det en kynisk maktpolitiker vi ser?” Inkludert er også uttalelser fra Jakub M. Godzimirski, ved NUPI, som antyder at Putins fravær kan være en bevisst strategi: “Ved å ligge lavt kan han unngå å bli assosiert med ulykken”.

“Kaskader av kritikk mot Putin” er tittelen på korrespondentbrevet i Aftenposten samme dag (Tjønn, 2000). Her kommer det frem at det ikke hersker noen tvil over hvem som har ansvaret for ulykken i russisk media, og at Putin opplever sin første offentlige uthengning etter at han overtok sjefsstolen i Kreml. “En flodbølge av besk kritikk strømmer mot Putin” er beskrivelsen i ingressen. Videre poengteres det at et samlet pressekorps, som tidligere har vegret seg for å kritisere Putin, ikke lenger sparer på kruttet: “Både avisene i Moskva og den uavhengige fjernsynskanalen NTV sørget i går for å gjøre det russiske folket grundig oppmerksom på at Putin i denne for nasjonen så kritiske tid befinner seg på ferie ved Svartehavet”.

“Taus Putin i hardt vær” er betegnelsen på Putins situasjon i VG, 18. august (Strøm, 2000). Med henvisning til hardtslående overskrifter og sitater fra russiske aviser beskriver Strøm at Putin har fått massiv kritikk for å ha “sittet taus i solen ved Svartehavet mens dødsdramaet har pågått i Barentshavet”. Videre adresseres potensielle ettervirkninger av presidentens tause fravær i en kritisk periode: “At den ellers så handlekraftige Putin har vært helt taus i en sak som har rystet hele verden, kan koste dyrt. Enkelte eksperter mener at måten presidenten håndterer denne saken på, kan ødelegge hans image som en sterk og dynamisk leder”.

Kjell Dragsnes sin kommentar i Aftenposten trekker frem at ulykken synliggjør en utvikling i det russiske samfunnet hvor pressen har beveget seg vekk fra gamle sovjetiske maktstrukturer og handlemåter. Makthaverne, derimot, har vist seg å være noe fastlåst i det gamle mønsteret (Dragsnes, 2000). Han beskriver et samfunn med “klare tegn til at gammel sovjetpraksis henger igjen både i strukturer og i benmarginen til de som leder maktstrukturene” og tilføyer at “Kreml under Putin ønsker en tilstramning både på det ene og det andre felt”. Etter en påpekning om at pressens frie stilling har vært under et klart press, fremheves de russiske mediernes evne og vilje til å ikke la seg kontrollere av myndighetenes tøylere: “Men så viser ulykken med “Kursk” at det ikke er så lett å kontrollere mediene som det var for Gorbatsjov og hans ledelse i 1986. Få, om noen, bryr seg om de offisielle kunngjøringene. De er en kilde, men heller ikke mer. Journalistikken er etter læreboken, selvstendig nyhetssanking, reportasjer fra ulike miljøer, innhenting av uavhengige ekspertuttalelser, det kommenteres og analyseres”. Beskrivelsene her, og de andre sakene utgitt samme dag, tegner bilde av et ansvarsbevisst pressekorps som har frigjort seg fra myndighetenes tøylere og vendt seg mot Putin, med opprørske vilje.

I avslutningen er det vektlagt at Putins tidligere evne til å manøvrere elegant i rampelyset (jetjagerflyvning til Tsjetsjenia og utdeling av jaktkniver til soldater nevnes som eksempler) ikke lenger gjør seg gjeldende: “Men etter at “Kursk” gikk ned, dro han på ferie til Sotsji ved Svartehavet. Solbrun og avslappet sa han så sent som onsdag at det ikke var nødvendig med hjelp utenfra. Slikt går ikke hjem når et helt land, og en hel verden, følger med på det som foregår på bunnen av et iskaldt Barentshav”.

Disse fire sakene som ble publisert 18. august i 2000, rapporterer om et markant skifte i det russiske ordskiftet hvor Putin åpenbart ikke lenger skånes for den hardeste kritikken. Den russiske presse sine reaksjoner mot Putin, beskrives som en “flodbølge av besk. kritikk” og en “offentlig uthenging” i de norske avisene. Putin beskyldes for å være en følelsesløs leder og det insinueres at han distanserer seg fra ulykken for å forsøke å verne om sitt eget navn og rykte. Mens det pågår dramatisk redningsarbeid i det iskalde Barentshavet, og spørsmålet om det er overlevende fanget i ubåten fortsatt er uvisst, beskrives Putin som “avslappet og solbrun” på ferie ved Svartehavet. Han er i ferd med å gjennomskues av egne velgere, og den tidligere lojale pressen har vendt ham ryggen. Presidenten og myndighetenes håndtering av ulykken, med usannheter, “kynisk nonchalans” og ivaretakelsen av statsmaktens prestisje fremfor innbyggernes ve og vel, blir sammenlignet med makthavernes praksis og kriserespons i det gamle Sovjet.

5.4 Putin forverrer skandalen

“Etter å ha blitt overøst med kritikk måtte president Putin i går forklare hvorfor han har feriert mens tragedien har utspilt seg i Barentshavet”. Ordene innleder Aftenpostens korrespondentbrev den 19. august (Tjønn, 2000). Putin beskrives som solbrun og tydelig nervøs i møte med journalistene i Jalta på Krim-halvøya, etter deltagelsen hans på et uoffisielt toppmøte der. Videre gjengis noen av Putins uttalelser, hvor han hevder at han handlet riktig da han holdt seg selv tilbake fra å reise til Barentshavet. Putin begrunner dette med å si at “høyere tjenestemenn som ankommer til et ulykkessted bidrar snarere til å forstyrre enn å hjelpe dem som arbeider der” og “alle bør være på sin plass”. Tjønn mener at Putins uttalelser kommer til å utsette ham for ytterligere kritikk i de russiske mediene de neste dagene, og lister opp følgende punkter for å synliggjøre hvorfor:

“*For det første brukte Putin betegnelsen “tjenestemann” om seg selv, til tross for at han er både statsoverhode og øverstkommanderende for de væpnede styrker.

*For det annet var Putins formulering om at alle burde “være på sin plass” neppe særlig heldig, spesielt ikke når hans plass de siste dagene har vært på ferie. *For det tredje antydte Putin at han kunne komme til å forstyrre hele operasjonen ved sin tilstedeværelse. Mange russiske velgere vil i den forbindelse huske at det ikke er mer enn fem måneder siden de stemte på Putin fordi de ønsket seg leder som kunne ta en fast hånd om det russiske statsroret”.

Dagbladet lar heller ikke Putins uttalelser gå upåaktet hen og velger overskriften “Folket raser mens Putin forsvarer seg” (Egeland, 2000). Avisen skriver at presidentens forklaring ikke imponerer innbyggerne i Murmansk og at “raseriet over myndighetenes håndtering av havariet til ubåten “Kursk” øker for hver dag her i Murmansk”. I saken intervjues blant annet en arbeider ved marinens verft og konen til en pensjonert marineoffiser som ble innkalt til redningsarbeidet. De stiller seg uforstående til myndighetenes hemmelighold og kritiserer at forespørselen om hjelp fra utlandet ikke ble sendt ut umiddelbart etter ulykken.

20. august rapporterer Halvor Tjønn at Putin sitt planlagte besøk til Kola-halvøya tilsynelatende ble kansellert i siste liten (Tjønn, 2000): “Hele Russland ventet at president Vladimir Putin kom til å sette seg på flyet for å besøke enten Murmansk eller Nordflåtens hovedbase, Severomorsk. Men presidenten glimret bare med sitt fravær”. Tjønn påpeker at Putins planer “må ha blitt endret i siste øyeblikk”, og viser til rapporter fra ulike hold og en plutselig ansamling av militære fartøyer utenfor Murmansk som tegn på at et presidentbesøk

var planlagt. Ubåt-ulykken beskrives som det første store politiske nederlaget i Putins presidentperiode, og det fremheves at også andre aktører enn mediene nå våger å ta av seg silkehanskene: “Senest ute i går var Moskvas borgermester Jurij Luzjkov som kritiserte Putin i harde ordelag for sendrektighet og passivitet”.

Kritikken mot Putin etter hans tidligere nevnte begrunnelser for hvorfor han ble værende ved Svartehavet tiltar i både norsk og russisk presse. I Dagbladet harseleres det med presidentens uttalelser den 22. august (Waage, 2000). Putins påstand om at tilstedeværelsen hans vil kunne forstyrre redningsarbeidet kommenteres på følgende vis: “Ja visst, dersom han forlanger å behandles som enevoldshersker med alle de ritualer som følger med. Annerledes kan antakelig heller ikke Putin forestille seg sin reise. Det kan befolkningen. Han skulle jo være deres mann – men er blitt maktens maske. Dermed går han inn i rekken av herskere som har benyttet russernes tillit mot dem selv”.

Disse sakene viser en tendens hvor Putin tilsynelatende gjør fadesen verre for seg selv for hver dag som går. Hans forsøk på å forklare seg går helt mot sin hensikt, og klumsete formuleringer bidrar heller til å forsterke bildet av en følelsesløs leder som har distansert seg fra folket enn å bøte på skadene. I en situasjon hvor folket og opinionen har fått nok av makthavnernes stolthet, prestisjefokus, neddyssing og hemmelighold har presidenten gjemt seg unna og forholdt seg passiv. Det var Putin som feilet ved å ikke spørre andre land om hjelp, og han feilet ved å ikke engang forsøke å ta styring når krisen rammet landet. Da alt lå til rette for at han omsider skulle reise til Barentshavet, virker det nærmest som om han “feiget ut” i siste liten. Ble risikoen for å tape ansikt vurdert som for stor?

I Waages kommentar i Dagbladet fremstilles Putin som en gammelsovjetisk nostalgiker som forsøker å utfylle rollen som “egenrådlig hersker”. Men folket og pressen har vendt seg mot ham. Han har brutt velgernes tillit og er ikke lenger “folkets mann”. Han fremstilles som en liten mann, med tunnelsyn på egen makt og prestisje.

5.5 Fiaskobesøket

22. august, 2000, reiste Putin til Kolahalvøya for møter med de pårørende etter Kursk-ulykken. Ifølge de norske avisenes dekning var hovedpostene på programmet et allmøte med de pårørende og en høytidelig minneseremoni ved havaristedet, på den proklamerte nasjonale sørgedagen, 23. august. Mediesensuren på reisen beskrives som meget streng. Utenlandske journalister ble nektet adgang til møtene mellom Putin og de pårørende.

Etter Putins allmøte med de pårørende, ettermiddagen 22. august, reiste han tilbake til Moskva den påfølgende natten. Møtets forløp, den overraskende retretten og kanselleringen av minneseremonien ble vesentlige temaer å utforske for journalistene bak den norske dekningen. Hvordan fremstilles Putin i de norske avisene under og etter sitt besøk til Kolahalvøya, 22. august? Hvordan portretteres hans opptreden i møte med de pårørende? I det følgende ser vi nærmere på et utvalg artikler som dekker Putin sin reise til Vidjajevo, den lukkede byen som var Kursk-ubåtens hjemmehavn, og hans første møte med de pårørende etter ubåtulykken.

Beskrivelsene i Aftenpostens korrespondentbrev, "Hemmelig rute for Putins besøk", den 23. august bidrar ikke til å minke den mye omtalte distansen mellom Putin og folket i etterkant av Kursk-ulykken (Tjønn, 2000): "Under et røykteppe av hemmelighold landet president Putin i går på den lukkede militære flyplassen i Severomorsk og dro videre til den lukkede byen Vidjajevo".

Det ble ikke gitt noen opplysninger fra offisielt hold om presidentens program på reisen. Tjønn beskriver oppstillingen av politifolk langs veiene, med "en politimann for hver hundrede meter" på visse strekninger, som de eneste sikre tegn på Putins ankomst. Videre skriver han at det er forventet at Putin vil møte noen av mannskapets slektninger i Vidjajevo, samt at han vil bli fløyet ut til et marinefartøy ved ulykkesstedet for å minnes de omkomne ved å kaste en krans på sjøen. Regien på pressedekningen beskrives som streng: "På ett eller annet tidspunkt vil det bli offentliggjort bilder fra Putins ferd tatt av presidentens egen pressetjeneste. Så anspent som situasjonen er på Kolahalvøya nå, vil det overraske de aller fleste om Putin drar ut på noen spontan rundtur i Murmansk eller Severomorsk".

Putin reiste altså til Vidjajevo 22. august, med en besøkstid og et program som var nokså ukjent for pressen. I korrespondentbrevet opplyses det også om at det var erklært nasjonal sørgedag i Russland onsdag 23. august, 2000. Samme dag publiserte Dagbladet og VG nyhetssaker om Putins reise i den lukkede marinebase-byen Vidjajevo.

Dagbladets sak har tittelen "Opprør mot Putin" og formulerer nyheten om Putins ankomst på følgende vis (Egeland, 2000): "Etter ti dagers nøling kom Putin endelig til Murmansk-området i går". Saken beskriver en stemning preget av "håpløshet og raseri" blant de etterlatte, som var samlet i et protestmøte i forkant av Putins ankomst til Vidjajevo. "Møtet med de etterlatte har streng regi, for at det ikke skal bli ødelagt av opprørende scener som vil

ødelegge propagandaeffekten” skriver Dagbladet. Det påpekes at internasjonal presse ikke fikk være til stede under Putins møte med kapteinens enke, og at kun et mindretall nøye utvalgte medier får følge møtene med de etterlatte. Presidentens formidable oppgave er også understreket: “Men hvis Putin ikke skal få varig politisk skade, må han spille sin rolle godt som sjelesørger for de etterlatte og yppersteprest for hele nasjonen”.

I sakens siste avsnitt, ”Putin ansvarlig”, er det gjort ettertrykkelig klart for leseren at presidenten kjemper en desperat kamp for å redde ansikt etter en rolleutøvelse som har vært langt under pari, i tiden etter ulykken:

“Bare timer før Putin aksepterte utenlandsk hjelp i redningsarbeidet, forsikret han at Nordflåtens ledelse hadde kontroll over redningsarbeidet. Da hadde det gått fire og et halvt døgn siden "Kursk" sank. Døgn som kanskje kunne vært kritiske for å redde overlevende. Putin er derfor av mange russere betraktet som personlig ansvarlig for den russiske fiaskoen i redningsarbeidet. Det er ingen tvil om at president Putin nå kjemper desperat for å gjenvinne troverdighet etter sin opptreden under redningsarbeidet”.

Helt til slutt henvises det til en nylig gjennomført meningsmåling fra ROMIR-instituttet i Moskva, som viser at Putins støtte blant velgerne har falt fra 70 %, før ulykken, til 33 %.

“Møtte pårørende i skjul” er overskriften i VGs sak, hvor ingressen vektlegger at “Vladimir Putin møtte enkene, men gjemte seg for alle andre” etter sin ankomst til Vidjajevo (Brøndbo, 2000). Videre beskrives en president som har tatt fast mediegrep over sine møter med de etterlatte, og nektet adgangen til hundrevis av utenlandske pressefolk i området: ”Putin slapp overhodet ikke pressen innpå seg, og unngikk alle kritiske spørsmål etter sitt møte med de pårørende og ledelsen for den russiske marinen. Kun et håndplukket team fra russisk fjernsyn fikk være til stede og vise noen korte billedglimt da presidenten møtte enken etter kapteinen på “Kursk”, Irina Ljatsjina”.

Mediegrepet betegnes som et utslag for Putins frykt for skandaløse scener og ytterligere popularitetsfall: “Etter den voldsomme kritikken han har vært utsatt for de siste dagene, fryktet Putin tydeligvis at det ville bli et stormfullt møte med de etterlatte.”

Saken beskriver også minneseremonien ved havaristedet som en planlagt post på Putins program. Til slutt konstateres det at Kursk-ulykken har utgjort et kraftig slag mot Putins popularitet, med henvisning til den samme meningsmålingen som Dagbladets sak viste til.

Aftenpostens andre korrespondentbrev for dagen kan fortelle at Putin umiddelbart reiste tilbake til Moskva et strengt regissert møte med de etterlatte kl. 18 på ettermiddagen, 22. august (Tjønn, 2000). Budskapet fra de etterlatte var, ifølge Tjønn, klart og tydelig: “Det kommer ikke på tale å delta i noen minnehøytideligheter før fartøyet er hevet og alle de døde er bragt på land”. Videre opplyses det om at seremonien ved havaristedet ble kansellert i siste liten, som følge av Putins snare hjemreise. Møtets forløp beskrives som noe uklart grunnet den strenge adgangskontrollen, men Putins “lynraske reise” oppsummeres på følgende vis: “Hva som fikk Putin til å vende tilbake til Moskva, stikk imot alle forventninger, er det ingen som kan si. Det eneste man kan gjette på, var at møtet med de etterlatte i Vidjajevo ikke forløp særlig bra”.

“Total fiasko for ydmyket Putin” er den knusende dommen som felles over Putin sitt besøk til Vidjajevo i Dagbladet, 24. august (Strand, 2000). Ingressen slår fast at “Vladimir Putin mislyktes totalt i sitt forsøk på å framstå som sjelesørger for de etterlatte”. Møtet med de etterlatte beskrives som fiendtlig, og sjokkerende for presidenten: “Putin skal ha blitt sjokkert over det fiendtlige møtet med de pårørende tirsdag, og presidenten reiste uventet hjem til Moskva allerede natt til i går”. De pårørendes avgjørelse om å ikke delta på minneseremonien ved havaristedet beskrives som et slag i ansiktet for presidentens propagandaplaner: “ Det var et stort nederlag for Putin at de pårørende ikke ville delta med presidenten på sørgedagen. I stedet for å tillate Putin å spille rollen som nasjonens far i den planlagte gudstjenesten om bord på “Peter Velikij” hadde de om lag 500 etterlatte i går en felles middag i Vidjajevo”.

Avslutningen beskriver møtet mellom Putin og de etterlatte som opphetet, ettersom “mange av dem ser på Putin som delvis ansvarlig for hemmeligholdet og den katastrofale operasjonen som skulle redde de 118 sjømennene”. Helt til slutt slås det fast at “TV-bildene fra Vidjajevo viste en tilknapet Putin som ikke greide å spille rollen som et involvert medmenneske”.

I Aftenpostens korrespondentbrev 24. august (Tjønn, 2000) er konklusjonen at de etterlatte “viste Putin en kald skulder” under møtet, og gjennom deres blanke avvisning av deltagelsen på den planlagte minneseremonien. I teksten kommer det frem at to tyske journalister fikk adgang til møtet ved en tilfeldighet, da den russiske statskontrollerte TV-kanalen RTR så seg nødt til å låne utstyr av dem for å kunne overføre bilder fra møtet. Journalistene beskriver

hvordan de etterlatte måtte vente tre timer på en forsinket president i forkant av et turbulent og anspent møte, hvor presidenten verken maktet å svare på deres spørsmål eller å minke den bitre stemningen. Uttalelsene fra de to tyske journalistene sender også et stikk i retning av myndighetenes mediesensur ved å peke på at den statseide TV-kanalen klippet vekk de mest aggressive utropene og spørsmålene overfor presidenten, og slår fast at “det er klart det som skjedde ikke er forenlig med tanken om en fri presse”. I avslutningen er en ukjent kilde i Murmansk sine uttalelser overfor Aftenposten sitert på det følgende: “Vladimir Putin kom for sent til Kola-halvøya. Det er helt klart at man i dette tilfellet kan si at det hadde vært bedre at han aldri kom enn at han kom for sent”.

Det er unisont og klart i avisenes dekning av Putins reise til Kolahalvøya at besøket var en fadese og en fiasko for presidenten. Før denne dommen falt da besøket og møtet med de pårørende var overstått, var heller ikke beskrivelsene av en president på reisefot av det positive slaget. Det kan virke som at oppfatningen i norsk presse var at faren for fiasko var stor, da besøket først ble gjennomført ti dager etter ulykken.

Det fremstår i dekningen som om Putin omsider så seg tvunget til å dra, i et desperat forsøk på å motvirke et ytterligere popularitetsfall. “Etter ti dagers nøling” er beskrivelsen fra Dagbladet. Det skapes et bilde av en leder som først og fremst tenker på sin egen prestisje, status og popularitet. Han tilbragte alt for lang tid “sittende på gjerdet” for å vurdere neste trekk. Trekkene som vurderes er først og fremt i eget øyemed; hensynet til de pårørende må dermed vike. Propagandaaspektet og den strenge mediesensuren er betydelig vektlagt i disse sakene. Dagbladets dekning peker på at den strenge mediesensuren er på plass både for å forhindre skade og for å tilrettelegge for en gunstig propagandaeffekt for Putin. Etter at kanselleringen av minneseremonien ble kjent er det også fremhevet at de pårørende dermed blokkerte Putins propagandaplaner. Putin ønsket å fremstå som en samlende figur, en “nasjonens far” hevdes det. Han ønsket seg kringkastingen av en høytidelig seremoni hvor velgerne kunne se ham minnes de falne med respekt og verdighet. Faren for å utløse de pårørendes vrede og dermed sette seg selv i et enda dårligere lys, tvang ham til å kansellere planene.

Det sterke fokuset på mediesensuren og karakteristikkene av Putins hjemreise er også med å forsterke bildet av en president som først og fremst tenker på seg selv og egen status. Beskrivelsene av Putins hjemreise gir inntrykk av at han gjemte seg unna, at han nærmest flyktet for å begrense skaden på eget image, etter det turbulente møtet med besetningens

etterlatte. Inntrykket av en president som gjemmer seg for å ikke assosieres med ulykken forsterkes gjennom den strenge regien fra myndighetene og ordvalgene i de norske avisenes omtale av reisen. Han reiste “bak et teppe av hemmelighold”, “møtte de pårørende i skjul” og “gjemte seg for alle andre”. Putin blir fremstilt som feig, redd og sjokkert over måten han blir behandlet på. De pårørende etter ubåtulykken har, i likhet med pressen og Russlands innbyggere, vendt ham ryggen. Putin forsøker å motvirke den tapte prestisjen og popularitetsrasen blant velgerne med streng mediesensur over sine opptredener. Han forsøker, men han makter det ikke.

5.6 Putin er avslørt - Putins figur i krise og mediestorm

I det følgende presenteres seks tekster, herunder ledere, korrespondentbrev og kommentarer, som i særlig grad evaluerer Putins rolleutøvelse under både krisen og den påfølgende mediestormen, og utforsker konsekvensene for Putins “image”. En god del av den hardeste kritikken mot Putin i de norske avisene etter Kursk-ulykken, og de hardeste karakteristikkene av hans figur i denne perioden, er å finne i disse seks tekstene. Fellesnevneren ligger i et evaluerende blikk på Putins rolleutøvelse, som tar seg tid til å utforske og bedømme de etterfølgende konsekvenser for Putins image og prestisje. Kun for å gi rom til oppsummerende kommentarer underveis, presenteres tekstene i to grupper. I presentasjonen av tekstene vil jeg inkludere den mest relevante informasjonen for dannelsen av representasjonen “Feige og avmektige Putin”. I neste omgang vil jeg presentere den identifiserte representasjonen av Putin i de norske avisenes dekning av Kursk-ulykken, og forsøke å tydeliggjøre og definere “Feige og avmektige Putin”.

5.6.1 Del I

I en kommentar i Dagbladet 21. august beskrives en overgang til en ny fase av redningsaksjonen etter ubåt-tragedien, med helt andre formål enn å forsøke å redde de overlevende (Strand, 2000): “Nå er det en redningsaksjon for å redde det som reddes kan – av president Vladimir Putin og den russiske nordflåtens ære”. Her inkluderes en opposisjonspolitikers betegnelse av Putin som sjelløs, og det slås fast at Putin har gjort en “dårlig figur som nasjonens leder i en alvorlig krise”: “Det gikk to dager fra ulykken skjedde til verden fikk vite om det, mandag for en uke siden. Det gikk ytterligere to dager før Vladimir Putin endelig måtte bite i det sure eplet og be utlandet om hjelp seint på

ettermiddagen onsdag”. Det faktum at Putin ikke ba om assistanse fra utlandet umiddelbart etter ulykken beskrives som hans største feilgrep: “Da kunne kanskje liv vært reddet”.

Kollisjonen mellom Putin og makthavernes utdaterte kriserespons og det moderne informasjonssamfunnet beskrives på følgende vis: “Maktas reflekser i “Kursk”-ulykken har vært skremmende gammelmodige og sovjetiske. Refleksene er brakt direkte, live, til folket av TV og aviser. Avsløringen av maktas arroganse har vært overveldende”.

I avslutningen beskrives ulykken og dens ettervirkninger som et “politisk forlis” og utslagene/konsekvensene for Putins ære og prestisje vektlegges:

“Da Putin var i Murmansk i vår, lovet han å gjenreise den russiske marinen. Den russiske presidenten har nådd maktens tinder nettopp fordi han har lovet folket styrke og orden. Nå ligger en stor del av løftet avkledd og nakent på bunnen av Barentshavet. [...] Det er bokstavelig talt et hav av avstand mellom de ambisjonene Putin har for den russiske krigsmakten og de økonomiske rammene den har. Beviset for det ligger på Barentshavets bunn”.

Helt til slutt påpekes også faren for ytterligere ydmykelse og kritikk for Putin, dersom de utenlandske hjelpere raskt klarer å ta seg inn i ubåten: “Derfor er det best for både Putin, Nordflåten og forsvarsministeren at man ikke lykkes med å åpne luka. Så for det heller være med de 118 om bord, som kan ha blitt ofret av politiske grunner”.

Oppveiningen mellom prestisje og menneskeliv er også et gjennomgående tema i VGs leder, “Tragedien i Barentshavet”, den 22. august (Olufsen, 2000). “Putins Russland har ennå en lang vei å gå. Det viser den tragiske ubåtulykken til det fulle” er det fremhevede utdraget fra lederen på midten av siden. Ved siden av utdraget sitter en karikaturtegnet Putin og lener seg bakover på en primitiv flåte med et fillete, hvitt flagg vaiende på åpent hav. Han er barføtt, iført den menige soldats marine pendrakt med den gjenkjennelige hvite hatten i forstørret utgave, og stirrer surmulende mot horisonten med et tomt blick.

I lederens innledning beskrives ubåt-dramaet som en rendyrket skandale: “Her gjaldt det først og fremst å bevare illusjonen om at Russland er på høyde med Vesten. Da teller menneskeliv lite. Russlands storhet er hellig. Slik var det i tsarens Russland, slik var det i Stalins og Bresjnevs Sovjetunionen og slik er det åpenbart fortsatt i Putins Russland”.

I avslutningen rettes det igjen stikk mot makthavernes prestisjefokus. Trefningene mellom myndighetene på den ene siden, og folket og pressen på den andre siden beskrives som

treffinger mellom “det gamle” og “det nye”: “Uansett årsak; her veide russisk prestisje tyngre enn livene til et ubåtmannskap. Slik sett er arven fra Sovjetunionen intakt. Det nye er at myndighetenes holdning blir møtt med et ramaskrik, både fra russisk presse og fra menigmann som har fulgt dramaet. I det ligger det selvsagt et håp. For ikke så altfor mange år siden ville myndighetene ha forsøkt å fortie en slik ulykke”.

Aftenpostens korrespondentbrev, 22. august, beskriver dramatiske og voldsomme politiske etterdønninger for Putin (Tjønn, 2000):

“Med ett slag ble det tillatt for alle og enhver å kritisere Putin. Politiske motstandere som det siste halvåret har ligget musestille mens de så Putin overta all makt i Russland, er plutselig våknet til liv. Presidenten henges ut for alt det man kan henge en politiker ut for: Tafatthet, udugelighet, kynisme, løgn og feighet. [...] Mens Vladimir Putin for få uker siden fremsto som en sterk leder med en kraftig indre overbevisning, har russiske fjernsynsseere de siste dagene sett en mann med et famlende blick som tydelig er trengt opp i et hjørne. At hans ansikt til alt overmål er preget av solen ved Svartehavet, der presidenten fortsatte å feriere lenge etter at “Kursk” hadde sunket ned på havets bunn, gjør ikke saken bedre”.

Tjønn bemerker også at “ti år etter kommunismens fall er Russland heldigvis kommet så langt at man ikke kan la matroser og offiserer dø på havets bunn fordi man vil redde sin egen prestisje og sitt eget ansikt”. I avslutningen omtales skadene på Putins image og hans ettermæle:

“Men hva man har fått tydelig vitnesbyrd om disse dramatiske dagene, er hvor skjør hele konstruksjonen med Putin har vært. [...] Gjennom den dramatiske høsten 1999 ble han bygget opp som landets påtroppende president. Så lenge presidentapparatet i Kreml selv hadde regien, gikk alt bra. Men på ettersommeren i 2000 dukker det altså opp en maritim katastrofe som ingen kunne forutse. Håndteringen bar fra begynnelse til slutt preg av at en politisk helt uerfaren mann sitter ved statsroret. I nær fremtid må Putin gjøre noe avgjørende som kan gjenopprette hans prestisje og anseelse. Makter han ikke det, risikerer han å regjere videre som en svekket president. Og for alltid vil han være merket av katastrofen med Kursk”.

5.6.2 Oppsummerende kommentarer

I Dagbladets kommentartekst, VGs leder og Aftenpostens korrespondentbrev fremstilles det som at Putin og makthavernes primære fokus, fra det øyeblikket de ble kjent med ulykken, har vært å forsøke å bevare illusjoner for det russiske samfunnet. Den første illusjonen er et Russland som ikke er Vesten underdanig. Den andre er det russiske folkets bilde av Putin før ulykken, bygget opp av maktapparatets strenge medieregi over tid og Putins overambisiøse løfter.

Putin fremstilles som en kynisk maktperson som gjemmer seg bort, på ferie ved Svartehavet og i korridorene i Kreml, for å kalkulere sine neste trekk. Avgjørelsene som fattes handler først og fremst med hensynet til egen prestisje, og Putin fremstilles som villig til å ofre livene til marinens soldater og offiserer i et forsøk på å redde sitt eget ansikt. Dagbladet skriver at liv kunne vært reddet dersom Putin hadde bedt om hjelp fra utlandet umiddelbart. Årsaken til russernes sendrektighet i denne forbindelse, var Putins snevre prestisjehensyn i dagene etter ulykken. Han holdt seg skjult for å unngå å assosieres med ulykken, og ønsket mindre enn noe annet å måtte innrømme for omverdenen at Russland ikke kunne håndtere katastrofen uten hjelp fra vestlige land. Da han omsider ba om assistanse fremstilles forespørselen som at han motvillig måtte krype til korset. Putins opptreden og “maktas reflekser” beskrives som skremmende, gammelsovjetiske og pinlige for Putin. Mediene og folket har gjennomskuet ham, og denne avsløringen av maktens arroganse beskrives som overveldende. Putin fremstilles som avkledd og avslørt.

Dagbladets kommentar og Aftenpostens korrespondentbrev beskriver en avsløring av et substansløst fundament som Putins presidentskap er bygget på. I teksten fra Dagbladet insinueres det at de lovnadene som Putin serverte velgerne sine, om et Russland med styrke og orden, er avslørt som løgner. Innforstått her er ubåten “Kursk” som et symbol på Russlands styrke og makt. Symbolkraften i selve havariet har avkledd løftene. Disse utslagene av ulykken betegnes som et “politisk forlis” for presidenten. I Aftenpostens korrespondentbrev er det hevdet at Putins håndtering av all dramatikken i etterkant av ulykken har synliggjort og ødelagt en fragil “konstruksjon”. Presidenten Putin beskrives som en konstruksjon, fremholdt med streng medieregi av maktapparatet i Kreml som en sterk, tøff og handlekraftig leder. Kursk-ulykken er den utforutsette hendelsen som kom inn fra siden og raserte konstruksjonen. Putin mistet så sin kontroll over mediene, og meningsmotstandere anser ham ikke lenger som fryktinngytende. Med konstruksjonen i grus angripes Putin fra alle

kanter, og mannen bak fasaden fremstilles her som feig, ydmyket, kynisk og famlende i blinde – desperat etter noe som kan bidra til å gjenopprette den tapte prestisjen. Skadene etter Kursk-ulykken på Putins image beskrives som nærmest evigvarende. Han kan forsøke å gjenopprette noe av det tapte, men skadene er ikke fullt mulig å reversere.

5.6.3 Del II

23 august beskriver utenriksredaktøren i Aftenposten dramaet i Russland som “en frontkollisjon mellom sovjet-statens tenkning og økonomi - og et skjørt russisk demokrati uten råd til gamle stormaktsdrømmer” (Udgaard, 2000). Teksten, med tittelen “Russland – en stormakt over evne”, peker mer eksplisitt på sammenhengen mellom Putin sjømaktambisjoner og ubåtulykken: “Etterhvert som detaljene blir kjent, står det klarere og klarere at denne katastrofen – blant mye annet - også er en følge av at president Vladimir Putin nå ville sette landets marine inn for å vise Russlands makt på alle hav. Men hele marinen, også Nordflåten og “Kursk”, er så økonomisk nedkjørt at en stor-manøvre i Barentshavet måtte bli ytterst risikabel”. Det er videre hevdet at Putin forsøker å bringe Russlands tidligere maktpolitiske status tilbake, og at han anser marinens rolle som viktig i denne forbindelse. I avslutningen slås det fast at “Putin har jaget marinen ut på farlige øvelser, og han har vist verden at Sovjet-tidens fortielser og ansvarsvegring lever videre”.

I Aftenpostens leder den 24. august, “Presidenten og “Kursk”-krisen” (Hanseid, 2000), får Putin en viss anerkjennelse for at han sto frem på russisk TV dagen før og tok på seg ansvaret for ulykken, fremfor å la lederne i forsvaret ta støytten for ham. TV-seansen er også omtalt i den tidligere nevnte dekkningen av Putins reise til Kolahalvøya, men mottar minimal grad av anerkjennelse. I lederen blir dette imidlertid beskrevet som et viktig første skritt for Putin og hans opprydningsarbeid.

Presidentens øvrige krisehåndtering får hardere skyts, og det pekes på en mangelfull rollebevissthet hos Putin: “Selv ikke en statssjef kan gjemme seg i Moskva lenger. Han må være seg embedets symbolfunksjon bevisst, og han må være hos dem som er blitt rammet. Om han rent praktisk hadde rett i at et presidentbesøk under en redningsaksjon virker forstyrrende, så virket det kynisk og gammelsovjetisk da han holdt seg på avstand. Det gjorde han altfor lenge”.

Videre beskrives Putins planer for sjøforsvaret, som urealistiske drømmer:

“Det er mindre enn en måned siden han besøkte havner på Kola-halvøya for å fremheve betydningen av at Russland har en slagkraftig, moderne flåte. Hans reise, hans utsagn og ikke minst hans positur i juli tydet på store, men antagelig urealistiske mål: Et ønske om å fortsette langs den linje som Sovjetunionen slo inn på i 1970-årene, ekspansjon og maktdemonstrasjon ved nærvær på alle hav. Dette innebar så store økonomiske belastninger at hele Sovjet-systemet ble liggende med brukket rygg”.

Det påpekes at det var godt synlig også før Kursk-ulykken at Russland “slett ikke har krefter til slike løft”. Symbolkraften i havariet betegnes som skjebnetungt: “Stormaktsdrømmer skal ikke ende på havbunnen i en sorgens båtvrak, i en beretning hvor innholdet i det foreløbige sluttkapittel er at stormakten heller ikke har tilstrekkelig teknisk redningsutstyr, men må tilkalle hjelp fra et lite naboland”.

TV-opptredenen som ble beskrevet som et viktig steg for Putin i Aftenpostens leder, beskrives ikke med de samme ordlag i VG, 25. august (Røhne, 2000): “Så kraftig stormer det rundt presidenten at han ble tvunget til å gå på TV og ta det formelle ansvaret for kaoset i kjølvannet av det tragiske ubåthavariet i Barentshavet”. Putins bakenforliggende intensjoner med TV-opptredenen beskrives slik: “Han ville vise hvem som er sjef, hvem som sitter øverst på maktpyramiden og hvem som trekker i trådene. Her skulle nasjonens nye far stå frem og forsikre om at ulykken vil bli gransket til bunns og at de ansvarlige - hvis det finnes noen ansvarlige – vil bli straffet og det hardt når årsaken til ulykken er klarlagt”. Videre belyses et skjellsettende og kraftig slag mot Putins image etter ulykken:

“Det var en aura av selvsikkerhet, tøffhet og handlekraft som brakte Putin til topps i Kreml. Han var lederen som selv satt bak spaken på jagerflyet da han besøkte de krigførende styrkene i Tsjetsjenia, og han var mannen som besøkte og overnattet om bord i en atomubåt. Vladimir Putin var mannen som russisk TV viste i full aksjon på judomatten, han var lederen som ikke snakket over seg, men som handlet i stedet. [...] Derfor ble da fallet også så stort. Presidenten reiste på ferie samme dag som ulykken med atomubåten skjedde. Det gikk fire dager før han overhodet uttalte seg offentlig om den største tragedien som har rammet den moderne russiske marine i fredstid. Og det gikk enda lengre tid før han avbrøt sin ferie og reiste tilbake til Moskva”.

I avslutningen hevdes det at ulykken kan bli stående som et vendepunkt for det russiske samfunnet, og at stormen av kritikk etter ulykken - rettet mot en sittende leder av maktapparatet - mangler sidestykke i den russiske historien: “Aldri før har en toppleder i Kreml måttet vende tilbake til Moskva nærmest med halen mellom bena fordi de etterlatte etter en nasjonal katastrofe ikke ville vite av ham”.

5.6.4 Oppsummerende kommentarer

Utenriksredaktørens tekst og lederen i Aftenposten fremhever begge hvordan Putin har fremstått som “gammelsovjetisk” og kynisk gjennom sin håndtering av ulykken. Førstnevnte tekst er også et av de mest tydelige eksemplene på hvordan dekningen trekker linjer mellom Putins sjømaktambisjoner og ulykken. Her er det altså hevdet at ubåthavariet, i en viss grad, må sees som en konsekvens av Putins visjoner for Russland og hans ønske om å gjenreise landet som en vesentlig stormakt i verdenssamfunnet. I disse visjonene spiller den russiske marinens slagkraft og mektighet en sentral rolle for Putin. Det er hevdet at han, med sitt innsnevrede fokus på å demonstrere Russlands storhet til sjøs, har presset marinen ut på risikable øvelser. I begge tekstene fra Aftenposten tegnes det et bilde av en president med urealistiske og stormannsgale ambisjoner for Russland som sjønasjon. Hans visjoner sammenlignes med Sovjetunionens sjømilitære politikk i 1970-årene: “Ekspansjon og maktdemonstrasjon ved nærvær på alle hav. Det tegnes et bilde av en president som var så besatt av sine overambisiøse og urealistiske visjoner, at han ikke klarte å realitetenes tilstand i marinen. Dermed var han også ute av stand til å se risikoen han utsatte marinens personell for i jaget etter maktdemonstrasjon. Som følge av denne uaktsomheten, tildeles Putin ansvar for ulykken. Den medfølgende symbolkraften i ulykken beskrives som en gedigen ydmykelse for Putin.

I lederen fremheves det at den siste tids hendelser i Russland har synliggjort Putins utilstrekkelighet i rollen som statsoverhode. Han mangler rett og slett de kvalifikasjonene som følger av nok politisk erfaring. I tiden etter ulykken har han vist en manglende forståelse av embetets funksjon og statsoverhodets viktigste oppgaver i en slik landsomfattende krise.

I VG sin dekning 25. august fremheves ydmykelsen av Russlands president. Etter rekken av ydmykende hendelser for Putin, med mislykkede forsøk på å møte de pårørende med støtte og verdighet, beskrives også Putins TV-opptreden 23. august som nok et forsøk på å vise seg frem som “nasjonens far”. Det hele betegnes som en halvhjertet opptreden, og intensjonene

beskrives som propagandavirksomhet for å redde eget navn og ære. For å synliggjøre og poengtere voldsomheten i presidentens status- og popularitetsfall etter Kursk-ulykken og mediestormen, beskrives Putins tidligere aura med en flust av heltemodige beskrivelser. Han utstrålte både selvsikkerhet, tøffhet og handlekraft på sin vei mot toppen av det russiske makthierarkiet. Ulykken og Putins håndtering har revet vekk auraen hans. En feig, uerfaren, famlende og handlingslammet mann har kommet til syne. Han er gjennomskuet av et helt samfunn, og har gjemt seg unna “med halen mellom beina”. Det tegnes bilde av en president som henger fast i de “gammelsovjetiske” handlemåter og holdninger. Mediene og folket har beveget seg videre, og skyr ingen midler i deres harde bedømmelse av hans utdaterte rolleutøvelse.

5.7 “Feige og avmektige Putin” er avslørt

I det følgende vil jeg tydeliggjøre og definere representasjonen av Putin som «avsløres» i deknningen som er presentert i dette kapitlet. Innledningsvis er det hensiktsmessig å oppsummere rekken av Putins fadeser sett fra de norske avisenes side. Ubåtulykkens symbolske kraft sørger ifølge deknningen for den første fadesen. Atomubåten “Kursk” representerte Russlands sterkeste våpen, og var slik et symbol på landets makt og styrke. I Putins ambisiøse planer om å skape en globalt dominerende sjømakt er det naturlig å anta at denne typen ubåt representerte noe av det skarpeste i hele arsenalet. Da ubåten havarerte under en øvelse, blir det fremstilt i norsk presse som en gedigen ydmykelse for Putin. I forlengelsen av denne ydmykelsen blir det hevdet at Putins visjoner, proklameringer og sjømilitære politikk bærer en del av ansvaret for ulykken. Dette perspektivet tegner bilde av en maktjagende og uaktsom president, som nærmest jager marinen ut på øvelser for å demonstrere Russlands sjømakt, uten å ta hensyn til berget av problemer i marinen eller mannskapenes sikkerhet.

Den tredje og fjerde fadesen handler om Putins sendrektighet. Det gikk to dager før ulykken ble kjent for offentligheten, og ytterligere to dager før han sendte ut forespørselen om assistanse fra utlandet. Den femte fadesen dreier seg om Putins håndtering av ulykken overfor egen befolkning. Han reiste på ferie ved Svartehavet og ble værende der i altfor mange dager, fremfor å reise til Kolahalvøya. I avisene kobles dette til en bevisst strategi om å ligge lavt for å ikke assosiere seg med ulykken. Knappheten av offentlige uttalelser i dagene etter ulykken får også kritikk, som igjen forsterker inntrykket av en bevisst strategi fra Putins side.

Den sjette fadesen som kobles til Putins navn i de norske avisene er kaoset som oppstår i mylderet av feilinformasjon, neddyssing, hemmelighold og ineffektive kommandolinjer i etterkant av ulykken. Den syvende fadesen er Putins ”fiaskobesøk” til Vidjajevo. Den åttende og siste fadesen er mediestormen som omringet Putin i Russland - kritikken fra media og politikere, og folkeopinionens reaksjoner mot Putins håndtering.

Representasjonen har klare likhetstrekk “Reaksjonære Putin”, som er presentert i forrige kapittel. Putin fremstilles som en leder med et nostalgisk forhold til Sovjetunionens fryktinngytende militære kapasitet i tiårene etter 2. verdenskrig. Han har en sterk indre overbevisning om å gjenreise denne militære kapasiteten og ønsker å befeste en posisjon globalt for Russland – som en fryktinngytende sjømaknasjon. Det andre reaksjonære elementet i denne representasjonen handler om Putins altoppslukende prestisjefokus, og den neddyssende og fortiende “gammelsovjetiske” krisehåndteringen som følger av dette. Hvordan skiller så representasjonen av Putin i deknningen av Kursk-ulykken seg fra “Reaksjonære Putin?”

To skillepunkter er vesentlige her. Det første skillepunktet handler om graden av kontroll. “Reaksjonære Putin” er i stor grad bygget på bildet av en leder som befester sin kontroll over statsmakten og mediene. Det er en langt sterkere grad av autonomi og autoritet til stede. Etter Kursk-ulykken derimot, fremstilles han som en leder som har mistet kontroll. Den faste hånden forbundet med hans lederstil mister sin kraft. Tidligere støttespillere, et tilsynelatende nokså samlet pressekorps og folket vender ham ryggen etter ulykken. Leseren får slik et bilde av en president som har mistet sin autoritet og er i ferd med å miste sin velgerskare. I de norske avisenes omtale av Putins vei til presidentmakten på starten av år 2000 var hans popularitet gjentatte ganger omtalt som et korthus som snart ville ramle sammen. Denne forventningen, som ble bygget opp over tid i de norske avisene, antas å være en forsterkende bidragsyter til inntrykket av Putins situasjon som når leseren etter Kursk-ulykken.

Det andre skillepunktet finnes i egenskapene som Putin tilskrives og frarøves i deknningen av Kursk-ulykken. Han er fremstilt med en sterkere grad av kynisme. 118 døde soldater og offiserer betyr lite for ham sammenlignet med hensynet til hans navn og ære og Russlands prestisje. Han er også fremstilt som blottet for empati overfor de etterlatte. Den tilbaketrunkne holdningen etter ulykken, med vedvarende feriering og ordknapp mediehåndtering, blir fremholdt som tegn på dette. Sjelløs og følelseskald er blant beskrivelsene en kan lese i de

norske avisene. Fortellingen om Putins håndtering handler om liten mann som gjemmer seg unna. Han er egoistisk og tenker bare på seg selv - livredd for å assosieres med ulykken. Han er feig, og forsøker å dysse ned katastrofen.

Avgjørelsene hans i tiden etter ulykken bidrar på rekke og rad til å forverre skandalen. Det skapes et inntrykk av at det han velger å foreta seg, eller lar være å foreta seg, gang på gang bidrar til å forverre den stormende skandalen han står i. Slik tilskrives "Feige og avmektige Putin" en klossethet. Han tilbringer for lang tid "sittende på gjerdet" og kommer med klønete formuleringer når han velger å uttale seg. Han er famlende og usikker i krisesituasjonen. Når han omsider reiser for å møte de etterlatte, blir dette også en gedigen fiasko. De blokkerer hans mulighet til å fremstå som samlende for nasjonen og vender ham ryggen. Putin gjør en lynrask retrett tilbake til Moskva. Han gjemmer seg unna, og er sjokkert over at han ikke blir med større respekt.

I de norske avisene settes Kursk-ulykken og skandalenes innvirkning på Putins omdømme opp mot imaget som Putin bygde opp for velgerne høsten 1999. Putins klønete rekke av fadeser har revet vekk fundamentet som hans presidentskap var bygget på. Den selvsikre auraen av tøffhet og handlekraft var en bløff! Her er Putins opptreden når det virkelig brenner. Han feiler når det gjelder som mest, og makter ikke lederrollen når det er krise. Han er liten, redd, feig og udugelig. Etter rekken av fadeser og skandaløs håndtering fremstilles han som brakt ut av fatning, famlende og desperat. Han er bestyrtet og handlingslammet. Hele det russiske samfunn ser det nå, ifølge de norske avisene. Putin er avkledd og avslørt. Han er feig og avmektig.

6. Avslutning

6.1 Avsluttende diskusjon

I det følgende vil jeg i tråd med oppgavens problemstilling oppsummere hvilke representasjoner av Putin som har blitt avdekket, og drøfte hvordan disse utviklet seg og påvirket hverandre, gjennom Putins første år som president i 2000. I tillegg argumenterer jeg kort for hvilket potensial representasjonsanalytiske tilnærminger har i forskning om hvordan Putin er blitt fremstilt i norsk media de siste tjuefem årene. Til slutt følger noen avsluttende refleksjoner om dette prosjektet.

I kapittel to fremhevet jeg hvordan mediernes første omtale av Putin på sensommeren 1999 hadde en iboende representasjon av ham med nokså nøytrale, nærmest positive, konnotasjoner. Denne representasjonen identifiserte jeg som “Urokkelige og faste Putin”. Han ble fremstilt som en mann med en fast utstråling og en kontant retorikk. Representasjonen var i stor grad formet gjennom inkluderingen av sitater fra Putin, og små beskrivelser fra skribentene som vitnet om en fast karakter, og pekte på en urokkelig linje han førte mot opprørerne i Kaukasus. Hvordan utviklet denne representasjonen seg videre gjennom perioden?

På den ene siden kan en argumentere for at det faste, kontante og urokkelige ved Putin i en viss grad ble avskrevet av oppfatningen som lå til grunn for representasjonen “Mannen bak fasaden”. Denne oppfatningen hadde sterkest tilstedeværelse i avisens dekning rett etter presidentskiftet ved inngangen til 2000. Essensen i denne oppfatningen var at Putins faste utstråling og kontante språk ikke var et genuint uttrykk for hvem han faktisk var, men en del av en falsk fasade som var satt opp for å lure de russiske velgerne til å se på ham som den “sterke mannen” de trengte for å lede landet inn i bedre tider.

På den andre siden ser man tekster i avisene både før og etter presidentskiftet som fremstiller Putin som en slags “Anti-Jeltsin”. Der Jeltsin var vaklende, uberegnelig, eksentrisk og ukonvensjonell er Putin fremhevet som en motpol: Nøktern, enhetlig, fast og tydelig i sin talemåte. Beskrivelser av Putin som grå og fargeløs person uten utstråling bygget også opp under denne motsetningen. I noen av tekstene hvor Putin er omtalt som en “mann av stål”,

handlekraftig og fast, er det også vanskelig å tyde om skribenten faktisk tilskriver ham disse kvalitetene eller om perspektivet er preget av ironien og harseleringen som ofte fant sted. Slik sett var det muligens noen få saker om Putin hvor skillelinjen var litt for diffus for leseren, og karaktertrekkene som skribenten ville gjøre narr av hos Putin heller ble videreformidlet som faktiske bestanddeler av Putin. Frem mot Kursk-ulykken er det etter mitt syn også en del tilfeller hvor handlekraften anerkjennes som et reelt trekk ved Putins person. Dette kom særlig til syne i saker vedrørende konsolidering av statsmakten i Russland og omtale av Putins påvirkningskraft overfor Dumaen.

“Uforstandige, hensynsløse og brutale Putin” som jeg pekte på som en dominerende representasjon av Putin i deknningen høsten 1999 møtte en viss motstand særlig i deknningen som er omtalt under “Vestvendte Putin” i kapittel fire. Brutaliteten møter en motbør i denne deknningen der Putin, isolert sett, er fremhevet som en samarbeidsvillig aktør som åpner dørene for at OSSE kan komme inn i Tsjetsjenia og avdekke menneskerettighetsbrudd. Det uforstandige ved Putin møtte en motvekt gjennom fremveksten av “Mannen bak fasaden”. Her ble Putin ikke lenger fremstilt som uforstandig, men heller som hjernen bak en kalkulert plan: Å vise folket styrke og handlekraft gjennom krigføring i Tsjetsjenia, og benytte seg av popularitetsbølgen for å sikre presidentmakten. Kynismen som tillegges Putin høsten 1999 forandrer etter mitt syn karakter i tiden etter presidentskiftet, og fremstilles der den er synlig som mer beregnende og kald. Den er også sterkt til stede i “Reaksjonære Putin” og “Feige og avmektige Putin”. I førstnevnte er Putin fremstilt med en maktorientert og egosentrisk kynisme, som ikke vier noen omtanke for pressefrihetens vilkår eller meningsmotstandere som kan stå i veien for hans visjoner for Russland. I sistnevnte er fremhevingen av hans kynisme på sitt sterkeste i perioden. Han ble fremstilt som mest opptatt av å redde eget ansikt, med en manglende empati og likegyldighet overfor ubåtens mannskap og de etterlatte.

Oppfatningen som lå til grunn for “Mannen bak fasaden” synes å oppleve en legitimitetsforsterkning gjennom deknningen av Kursk-ulykken og representasjonen “Feige og avmektige Putin”. I flere av tekstene som ligger til grunn for sistnevnte representasjon er det eksplisitt pekt på hvordan katastrofen, og rekken av Putins faderer, har sørget for at fasaden hans har revnet. En dominerende dramaturgi her var at den sterke og handlekraftige lederen som han hadde gitt uttrykk for å være, nå viste seg å være en feig, uerfaren og avmektig mann. Slik sett vil jeg hevde at deknningen etter Kursk-ulykken bekrefter det essensielle premisset for representasjonen “Mannen bak fasaden”: Putin er en liten mann bak et image av

en “sterk mann”.

Jeg inkluderte også “Marionetten Jeltsin” som en variant av hovedkategorien “Mannen bak fasaden”. Denne representasjonen møter etter min oppfatning tilbakeslag i løpet av det første presidentåret, og har ikke sterk tilstedeværelse gjennom perioden. Tilbakeslaget forekommer særlig gjennom utviklingen av konflikt mellom Putin og Berezovkij. Dette forsterker Putin som en selvstendig aktør som tør å gå imot Jeltsin-kretsens ønsker. Samtidig er det synlig i noen av tekstene som foretar tilbakeskuende blikk i andre halvdel av 2000, at Putin beskrives som “håndplukket” av Putin. Det er altså et perspektiv til stede hvor Putin opprinnelig ble håndplukket av Jeltsin-kretsen og portrettert til folket som en “sterk mann”, men senere brøt seg løs fra tøylene og sto opp imot dem som brakte ham til makten.

“Vestvendte Putin” kan heller ikke beskrives som en representasjon som har sterk og gjennomgående tilstedeværelse over tid. Den oppstår som følge av at fremstillingene av Putin som underbygger den oppstår nokså nært hverandre i tid. Særlig fra 6. mars 2000 til 17. april 2000 var det en del dekning hvor Putin ble fremstilt som en samarbeidsvillig aktør for vesten å forholde seg til. Dekningen av Putins gjennomslag for nedrustning overfor egen nasjonalforsamling og hans åpenhet for russisk NATO-medlemskap, samt fremstillingen av Putin som en diplomatisk internasjonal aktør var bidragsyttere til denne representasjonen.

“Reaksjonære Putin” fremstår for meg som en representasjon med langt sterkere tilstedeværelse over lengre tid, sammenlignet med “Vestvendte Putin”. “Reaksjonære Putin” er sterkt til stede i første halvdel av året, og elementer fra denne er også bestanddeler i “Feige og avmektige Putin”. I siste halvdel av året, etter at dekningen av Kursk-ulykken har avtatt, er aktiviteten i avisenes omtale av Putin generelt lavere enn i første halvdel. Fremstillinger som bygger opp under “Reaksjonære Putin” vil en likevel kunne finne også i siste halvdel av året. Den mest presise måten å beskrive utviklingen på mener jeg er at “Reaksjonære Putin” justeres av “Feige og avmektige Putin”. Tøffheten, handlekraften og gjennomføringsevnen forsvinner, men hans underliggende intensjoner og politiske mål forblir de samme.

“Feige og avmektige Putin” er etter mitt syn representasjonen med det sterkeste kildegrunnlaget i hele oppgavens tidsperiode. Den oppsto særlig kraftfullt, gjennom et stort antall lignende fremstillinger av ham i en konsentrert tidsperiode. Den har en påvirkningskraft på de andre representasjonene som oppsto før, men blir ikke moderert av

noen vesentlige nye representasjoner i løpet av siste halvdel av året. “Feige og avmektige Putin” avskriver “Vestvendte Putin” som et spill for galleriet. Det sterke og dominerende som er til stede i både “Urokkelige, faste Putin” og “Reaksjonære Putin” feies også vekk, gjennom de harde karakteristikene av Putin fra mediene i tiden etter Kursk-ulykken. “Feige og avmektige Putin” blir den dominerende fremstillingen av Putin. Selv om deknningen avtar, blir den etter mitt syn også stående som den dominerende representasjonen av Putin når året er omme.

Dersom vi tar et helhetlig blikk på avisenes omtale fra august 1999 til desember 2000, hvordan ser fortellingen om Putins vei til makten og hans første år som president ut? Med utgangspunkt i de oppfatningene og representasjonene av Putin som jeg opplever som mest gjeldende i de norske avisene, kan man tyde avisdekningens fortelling slik: Hans popularitet høsten 1999 oppsto som følge av en streng medieregj fra makthavernes side, hvor Putin ble fremstilt for borgerne som en sterk, handlekraftig og tøff øverstkommanderende leder. Krigen i Tsjetsjenia var også underlagt denne strenge medieregien. Putins popularitet var dermed et skjørt korthus da han inntok rollen som fungerende president ved inngangen til år 2000. Den var bygget på en falsk fasade, og sterkt avhengig av at den videre krigføringen i Tsjetsjenia ikke medførte tilbakeslag for russisk side.

Da Putin hadde kommet til makten handlet hans indre drivkraft og intensjoner om å skape en autoritær stat og gjenreise Russland som en global supermakt. Han var opptatt av å tilegne seg selv og staten makt, og kneble pressen og meningsmotstandernes makt. Han “pisket” sjøforsvaret ut på risikofylte øvelser for å demonstrere landets makt til sjøs, og var opptatt av å styrke militæret.

Kursk-ulykken er vendepunktet i denne fortellingen. Da det virkelig brant, og folket kunne se presidentens rolleutøvelse i krise, revnet Putins fasade. Prestisjefallet for ham selv og Russland som militærmakt var en flause, og han gjemte seg unna og kviet seg for å spørre vestlige land om hjelp. Han famlet i desperasjon i dagene etter ulykken, og var mer opptatt av å redde eget ansikt enn å redde mannskapet om bord i ubåten. Den russiske pressen nektet å la seg kue av tøylene han hadde forsøkt å pålegge dem, og avslørte hans sanne ansikt. Det russiske folket vendte seg mot ham. Han forsøkte å vinne tilbake det tapte, men vil for alltid være merket av Kursk-ulykken.

Slik kan de tre avisenes fortelling om Putin i denne perioden i grove trekk oppsummeres. Før noen avsluttende refleksjoner vil jeg løfte frem at representasjonsanalytiske tilnærminger i norske mediers fremstillinger av Putin har et nokså ubenyttet potensial. Et bredere prosjekt kunne inkludert et større mangfold av medier og undersøkt helhetlig hvordan Putin er blitt fremstilt i norske medier over en lengre tidsperiode. Summen av flere slike forskningsprosjekt mener jeg vil kunne bidra til å bedre vår forståelse av hvordan Putin er blitt fremstilt i norsk media og hvordan disse fremstillingene kan ha påvirket våre oppfatninger av ham. Denne oppgaven kan være bidragsytende til en interesse for slike prosjekter.

Avslutningsvis vil jeg peke på noen utfordringer underveis i prosjektet og komme med noen refleksjoner om hva som burde vært gjort annerledes. Generelt sett har jeg erfart at analysearbeidet i møte med enkeltstående kilder eller mindre grupper har vært mer systematisk enn interaksjonen med kildematerialet i den innledende fasen av prosjektet. Flere representasjonskategorier ble påbegynt og senere forkastet. Årsakene til at representasjoner ble lagt til side var i noen tilfeller en oppfatning om at de ikke hadde tilstrekkelig rotfeste i kildematerialet. I andre tilfeller handlet det om å bevare tydelige skillelinjer mellom representasjonene, og unngå at visse representasjoner ble for like. Utfordringene jeg opplevde i systematiseringen av kildematerialet innledningsvis synliggjør at fremgangsmåten min burde vært mer strukturert i denne fasen.

Dersom jeg skulle gjort et lignende eller større prosjekt ville jeg på bakgrunn av disse erfaringene lagt en mer tydelig kjøreplan for prosjektet før start, og i større grad reflektert over de relevante stegene i det innledende arbeidet på forhånd. En mer presis loggføring av gjennomførte steg på veien vil også kunne forbedre flyt og oversikt.

Samtidig vurderer jeg det som en styrke ved oppgaven at jeg ikke har ansett identifiserte representasjoner som absolutte, og vist åpenhet for å justere tolkninger av kildematerialet underveis.

6.2 Konklusjon

I det følgende vil jeg oppsummere og fremheve det jeg mener er denne oppgavens mest sentrale funn. Totalt har analysearbeidet i dette prosjektet avdekket seks representasjonskategorier og en underkategori. I avisenes dekning av Putins periode som

statsminister identifiserte jeg to representasjoner, som var gjeldende til ulike tider. Den første måneden av statsministerperioden var representasjonen “Urokkelige, faste Putin” den gjeldende. Da ble Putin fremstilt som en fast og resolutt leder, med en kontant retorikk og en urokkelig linje mot opprørerne og terroristene som truet og skadet Russland. Den andre representasjonen jeg identifiserte, “Uforstandige, hensynsløse og brutale Putin”, oppsto som følge av en fremvekst av skarp kritikk mot “Putins krig” i Tsjetsjenia. I de norske avisene ble Putin i oktober og november 1999 fremstilt som en brutal og hensynsløs øverstkommanderende krigfører overfor sivile i Tsjetsjenia. Kildegrunnlaget for disse to representasjonene er presentert i kapittel to.

Etter at Putin tok over som fungerende president 31. desember 1999, var det særlig synlig at journalistene oppfattet fundamentet for hans popularitet i hjemlandet som falskt og konstruert. Denne oppfatningen ligger til grunn for representasjonskategorien “Mannen bak fasaden” og underkategorien “Marionetten Putin” som ble presentert i kapittel tre. I førstnevnte tilskrives Putins kalkulerete kynisme æren for “mesterplanen”. I sistnevnte er han simpelthen en marionett for Jeltsin og hans krets.

I det første halvåret av 2000 var Putins politiske program og reelle intensjoner gjengående temaer i de norske avisene. Jeg har presentert to representasjonskategorier som synliggjør hvordan Putin til tider ble fremstilt med stor kontrast i denne sammenheng. “Vestvendte Putin” er en samarbeidsorientert og moderne russisk president overfor vesten. “Reaksjonære Putin” er en autoritær og antidemokratisk president, som i stor grad er preget av sin yrkesfortid i KGB. Disse representasjonene, og et utvalg illustrerende kildegrunnlag, ble presentert i kapittel fire.

Kursk-ulykken var den mest dramatiske og omtalte hendelsen i de norske avisenes dekning om Putin og Russland i 2000. I den norske dekningen vokste det frem en representasjon av Putin som jeg identifiserte som “Feige og avmektige Putin” i kapittel fem. Denne representasjonen er basert på en stor mengde dekning med nokså unisone fremstillinger av Putin i de første ukene etter ulykken. Den ble med ett slag den dominerende representasjonen av Putin.

I den avsluttende diskusjonen har jeg skissert hvordan Kursk-ulykken ble et vendepunkt i avisenes fortelling om Putins første år som president. Dette narrative bør også løftes frem

som et vesentlig funn i dette prosjektet. Fundamentet for Putins raske vei til presidentmakten høsten 1999 ble av flere i de norske avisene oppfattet som konstruert og falskt. Populariteten hans ble beskrevet som et skjørt korthus, både før og etter presidentskiftet, og det ble ytret advarsler og forventninger om at den ville rase like fort som den ble bygget opp.

Henvisningene til Putins skjøre “sterk mann”-fasade gjorde seg også gjeldende i avisenes dekning etter Kursk-ulykken. For deres spådommer var i ferd med å fullbyrdes, da Putins fasade begynte å revne. I månedene etter ulykken oppsto det ingen vesentlige nye representasjoner som kunne utfordre posisjonen til “Feige og avmektige Putin”, og den ble dermed stående som den mest skjellsettende representasjonen av Putin i de norske avisenes dekning av hans første år som president.

7. Referanseliste

7.1 Aviskilder

Aftenposten, 08.08.1999–31.12.2000, Morgen- og aftenutgaver. Tilgjengelig fra Atekst: [Retriever - News Archive \(retriever-info.com\)](http://retriever-info.com)

Dagbladet, 08.08.1999–31.12.2000. Tilgjengelig fra Atekst: [Retriever - News Archive \(retriever-info.com\)](http://retriever-info.com)

VG, 08.08.1999–31.12.2000. Tilgjengelig fra Atekst: [Retriever - News Archive \(retriever-info.com\)](http://retriever-info.com)

7.2 Litteratur og referanser

Andresen, A. mfl. (2019). *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode* (2. utg). Oslo: Det Norske Samlaget.

Fritt Ord. (2023). *Fritt Ord Pris 2023 til Julie Wilhelmsen*. Hentet fra:
<https://frittord.no/nb/aktuelt/fritt-ords-pris-2023> (09.05.2024).

Gessen, M. (2012). *Putin: Mannen uten ansikt*. Oslo: Gyldendal.

Huidtfeldt, A. (2022). *Norsk våpenstøtte til Ukraina og folkeretten*. Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/vaapen_folkerett/id2903706/ (09.05.2024).

Hønneland, G. (2005). *Barentsbrytninger: Norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Lundestad, G. (2010). *Øst, vest, nord, sør: Hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1954* (6. utg). Oslo: Universitetsforlaget.

Løkke, E. (2022a). De norske Putin-klakørene, *Vårt Land*, 25.02.2022. Hentet fra:
<https://www.vl.no/meninger/verdidebatt/2022/02/25/de-norske-putin-klakorene/>
(09.05.2024).

Løkke, E. (2022b). Sofie Marhaug har rett, *Khrono*, 15.06.2022. Hentet fra:
<https://www.khrono.no/sofie-marhaug-har-rett/697008> (09.05.2024).

Melve, L. and Ryymin, T. (2018) *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Moore, R. (2002). *Kursk: Katastrofe på dypet*. Oslo: Spartacus forlag.

NOU: 2000. *Pressepolitikk ved et tusenårsskifte*.

Paulsen, H.C. (2022). Julie Wilhelmsen tror ikke på krig i Ukraina, *Vårt Land*, 15.02.2022.
Hentet fra:
<https://www.vl.no/nyheter/2022/02/15/julie-wilhelmsen-tror-ikke-pa-krig-i-ukraina/>

(09.05.2024).

Steinfeld, H. (2001). *Frihetens bitre tiår*. Oslo: Cappelen.

Rowe, L. (2013). Sovjetunionen og den kalde krigen, i Waage, H. H., Tamnes, R., og Vik, H. H. (red.). *Krig og fred i det lange 20. århundre*. Oslo: Cappelen Damn Akademisk. s.67-87.

Rowe, L. og Hønneland, G. (2010). Norge og Russland: Tilbake til normaltilstanden, *Nordisk Østforum*, 24 (2), s. 133-47. Hentet fra:
<https://www.idunn.no/doi/pdf/10.18261/ISSN1891-1773-2010-02-03> (09.05.2024).

Ryymän, T. (2003). *“De nordligste finner”*: Fremstillinger av kvenene i den finske litterære offentligheten 1800-1939. Doktorgradsavhandling. Universitetet i Tromsø.